

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

Megjelenik kéthavonta

16. (126.) évfolyam, 4. szám

Megjelent: 2021. augusztus

Kiadja a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

Felelős kiadó:

Pomázi Gyula

Felelős szerkesztő:

Girmann Zsuzsanna

Tervezőszerkesztő:

Plette Péter

Tördelőszerkesztő:

Mányoki Anna

Szerkesztőség:

Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala

1054 Budapest, Zoltán u. 6.

Levélcím: 1438 Budapest, Pf. 415

E-mail: szerkesztoseg@hipo.gov.hu

Telefon: 06 1 474 5767

www.sztnh.gov.hu

Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta Zrt.

Postacím: 1900 Budapest

Előfizetésben megrendelhető az ország bármely postáján,

a hírlapot kézbesítőknél, a www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storefront/>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu címen,

telefonon a 06 1 767 8262 számon,

levélben az MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar Posta Zrt.-nél:

www.posta.hu, WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>),

1900 Budapest, 06 1 767 8262, hirlapelofizetes@posta.hu

Egy szám ára: 2100 Ft

Egy évre: 12 600 Ft

SZTNH – 2021/4

HU ISSN

1587–5563

Szerkesztőbizottság:

*Dr. Baticz Csaba, Girmann Zsuzsanna, Gyetvainé Virág Dóra,
dr. Lábod Péter, dr. Legeza Dénes, dr. Mikló Katalin,
dr. Tóháti Márta, dr. Zábori Zoltán*

16. (126.) ÉVFOLYAM 4. SZÁM

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

IPARJOGVÉDELMI ÉS SZERZŐI JOGI SZEMLE

16. (126.) ÉVFOLYAM 4. SZÁM

2021. augusztus

Dr. Somogyi Viktória

A védjegy szerepe a vállalati siker elérésében

Kiss Zoltán Károly PhD

Díszletek és jelmezek szerzői jogi védelme

Dr. Palágyi Tivadar

Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről

Válogatás az Iparjogvédelmi Szakértői Testület szakvéleményeiből

Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből

Könyv- és folyóiratszemle

Summaries

SZELLEMI TULAJDON NEMZETI HIVATALA

Tájékoztató szerzőinknek

Az Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle szerkesztősége örömmel fogad minden, a szellemi tulajdon védelmével foglalkozó írást. A beérkezett kéziratok a szerkesztőbizottság jóváhagyása esetén nyelvhelyességi és a kiadvány stílusához igazodó stilisztikai javítások után kerülnek publikálásra, amelyek nem érintik a mű tartalmi értékét. A kéziratot – a szerkesztőbizottság döntése alapján, az írás témája és mélysége szerint – a Tanulmányok, a Jegesetek, a Technikatörténet, a Fórum vagy a Hírek, események rovatban tesszük közzé. Az írás terjedelmét nem korlátozzuk, igen hosszú cikket esetleg két vagy több részben, egymást követő lapszámokban teszünk közzé a szerzővel történő egyeztetés után. Az egyes cikkekben kifejeződő állásfoglalásnak nem feltétlenül kell tükröznie a szerkesztőbizottság véleményét.

A Word vagy Rich Text formátumban készült kéziratokat e-mailben kérjük elküldeni az alábbi címek valamelyikére. Kérjük szerzőinket, hogy a szöveget ne formázzák, zárják balra, kiemelésként csak dőlt betűt alkalmazzanak, a címeket, alcímeket ne húzzák alá, a címhierarchiát lehetőleg számozással jelezzék. Tanulmányuk magyar és angol nyelvű összefoglalóját szíveskedjenek maximum 10 sorban mellékelni. A szövegben előforduló rövidítéseket, betűszókat első előfordulásukkor fel kell oldani. A hivatkozásokban kérjük az összes bibliográfiai adat (szerző, cím, kiadó, kiadás helye és éve, oldalszám, webcím) feltüntetését.

További kérdéseik esetén a szerkesztőség készséggel áll a rendelkezésükre (Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, 1054 Budapest, Zoltán u. 6., Girmann Zsuzsanna szerkesztő, szerkesztoseg@hipo.gov.hu, tel.: 06 1 474 5767.

TARTALOM

A védjegy szerepe a vállalati siker elérésében	
DR. SOMOGYI VIKTÓRIA	7
Díszletek és jelmezek szerzői jogi védelme	
KISS ZOLTÁN KÁROLY PhD	35
Külföldi hírek az iparjogvédelem területéről	
DR. PALÁGYI TIVADAR	51
Válogatás az Iparjogvédelmi Szakértői Testület szakvéleményeiből	92
– ISZT-11/2019 – Szakértői vélemény know-how védelme kérdésében	92
Válogatás a Szerzői Jogi Szakértő Testület szakvéleményeiből	99
– SZJSZT 23/2016 – Szoftverhez kapcsolódó dokumentáció szerzői jogi védelme	99
Könyv- és folyóiratszemle	111
– Francisca Ferreira Pinto: A vállalatok, amelyek rendelkeznek szellemi tulajdon-jogokkal, 55%-kal magasabb jövedelmet termelnek alkalmazottanként, mint amelyek nem – az EUSZTH és az ESZH tanulmánya (Dr. Palágyi Tivadar)	111
– Kyriakos Fountoukakos, Sebastian Moore és Kristien Geeurickx: Az EU Bizottsága első ízben foglalkozik megosztott szabadalmibejelentés-benyújtási és perlési stratégiákra vonatkozó üggyel (Dr. Palágyi Tivadar)	113
– Avi Loeb: Földönkívüli. Egy idegen civilizáció első nyomai (Dr. Osman Péter)	116
– Yuval Noah Harari: Homo Deus. A holnap rövid története; Rutger Bregman: Emberiség. Mégis jobbak lennénk, mint hittük? (Dr. Osman Péter)	128
Summaries	140

A folyóiratban megjelenő tanulmányok a szerzők véleményét tükrözik, amely nem feltétlenül azonos a szerkesztőbizottság álláspontjával.

CONTENTS

The role of trademarks in achieving the success of the company DR VIKTÓRIA SOMOGYI	7
Copyright protection of sceneries and costumes ZOLTÁN KÁROLY KISS PHD	35
News in the field of industrial property protection abroad DR TIVADAR PALÁGYI	51
Selection from the expert opinions of the Body of Experts of Industrial Property	92
Selection of advisory opinions of the Body of Experts on Copyright	99
Review of books and periodicals	111
Summaries	140

CONTENT

Le rôle des marques dans la réussite de l'entreprise DR VIKTÓRIA SOMOGYI	7
La protection des décors et des costumes par le droit d'auteur ZOLTÁN KÁROLY KISS PhD	35
Nouveautés dans le domaine de la protection de propriété industrielle à l'étranger DR TIVADAR PALÁGYI	51
Sélection des avis d'expert du conseil pour la protection de la propriété industrielle	92
Avis d'expert choisis du corps des experts en droits d'auteur	99
Revue des livres et périodiques	111
Summaries	140

INHALT

Die Rolle der Marken für den Erfolg des Unternehmens DR. VIKTÓRIA SOMOGYI	7
Der Urheberrechtsschutz der Kulissen und der Kostüme ZOLTÁN KÁROLY KISS PhD	35
Neuheiten auf dem Gebiet des gewerblichen Rechtsschutzes im Ausland DR. PALÁGYI TIVADAR	51
Ausgewählte Expertisen des Expertenkollegiums für Gewerblichen Rechtsschutz	92
Ausgewählte Expertisen des Expertenkollegiums für Urheberrecht	99
Übersicht von Büchern und Zeitschriften	111
Summaries	140

Dr. Somogyi Viktória

A VÉDJEGY SZEREPE A VÁLLALATI SIKER ELÉRÉSÉBEN*

1. BEVEZETÉS

„...neve, ha van, csak áruvédjegy,
mint akármely mosóporé...”
(József Attila)

A szabadpiaci viszonyok között a védjegyek mindenhol körbevesznek bennünket, a kereskedelemben irányítúként¹ funkcionálnak, és lehetővé teszik számunkra, hogy a napon-ta többször is előforduló gazdasági élethelyzetekben megalapozott döntéseket hozzunk. A védjegyekkel kapcsolatos viszonyunkat sokszor gyerekkorunkból hozzuk magunkkal, később pedig saját tapasztalataink is hozzájárulnak ahhoz, hogy kitartsunk egy márka mellett, és szívesen vásároljuk meg a védjeggyel ellátott termékeket.

A védjegy önmagán túlmutatva összegzést nyújt nekünk arról, hogy egy adott áru vagy szolgáltatás megbízható forrásból származik-e, és milyen minőséget képvisel. Emellett számos alkalommal szinte tudat alatt befolyásolja vásárlói magatartásunkat azáltal, hogy egy közösséghez tartozás élményével vagy egy kíváncsi tartott életérzéssel kecsegtessen. Ezért nem meglepő talán, hogy napjainkban a védjegyek a vállalati marketingstratégiák kialakításában igen fontos szerepet játszanak, hiszen nem mindegy, hogy milyen információkat és érzéseket közvetítenek a fogyasztók felé.

A vállalkozások számos alkalommal hibás koncepciók alapján szeretnének védjegyet szerezni: a bejelentők az oltalmi igény indokaként legtöbbször azt a célt nevezik meg, hogy a leendő védjegyük – mint saját szellemi termékük – használatából másokat kizárhassanak. A védjegynek tagadhatatlan előnye, hogy ennek lehetőségét is magában hordozza, ugyanakkor sokkal többet is képes nyújtani, és egy olyan vállalat esetében, amely védjegy-stratégiáját tudatosan alakítja ki, nem csupán a versenytársak korlátozásával, hanem saját előnyök megszerzésével is hozzájárulhat a vállalkozás sikeréhez.

* A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala felsőfokú iparjogvédelmi tanfolyama keretében készített szakdolgozat szerkesztett változata.

¹ Lee Wilson: The trademark guide. Allworth Press, New York, 2018, p. 1.

2. A VÉDJEJY FOGALMA

2.1. A védjegy definíciói

Ahhoz, hogy a védjegyeknek a vállalkozások életében betöltött szerepét vizsgálhassuk, először a védjegy fogalmát kell meghatároznunk.

A hatályos magyar jogban a védjegyek és a földrajzi árujelzők oltalmáról szóló 1997. évi XI. törvény (a továbbiakban: védjegy törvény) nem definiálja konkrétan, hogy mit nevezünk védjegynek, csupán körülírja azt, hogy mely megjelölés részesülhet védjegyoltalomban, és elsődlegesen a megjelöléssel szemben támaszt elvárásokat.

A megjelölés, mint a védjegyoltalom tárgya, jóval megfoghatóbbá válik attól, hogy a jogalkotó példálózó felsorolásban nevesíti a megjelölések egyes fajtáit,² de ez a felsorolás sem kizárólagos. A piaczgazdaság, illetve a technika fejlődésével a hagyományos megjelöléstípusok (szó, ábra) mellett napjainkban már lehetőség van hologramokra, hangokra, mozgóképvagy multimédia-megjelölésekre is védjegyoltalmat igényelni.

A védjegy törvény alapján *védjegyoltalomban részesülhet minden megjelölés, amely alkalmas arra, hogy valamely árut vagy szolgáltatást megkülönböztessen mások áruitól vagy szolgáltatásaitól, és a védjegylajstromban olyan módon ábrázolható, hogy a jogalkalmazó szervek és a nyilvánosság egyértelműen és pontosan meg tudják határozni a védjegybejelentő által igényelt, illetve a védjegy jogosult javára fennálló oltalom tárgyát.*³ Ebből következik, hogy a védjegy olyan megjelölés, amely áruk vagy szolgáltatások megkülönböztetésére szolgál.

Hasonló megfogalmazásokkal találkozhatunk nemzetközi viszonylatban is, így a Szellemi Tulajdon Világszervezetének (WIPO) egyik kiadványában a következő szerepel: „a védjegy egy olyan megjelölés, amely az ipari és kereskedelmi vállalatok vagy ezek csoportjainak áru (és szolgáltatások esetében a szolgáltatásai) megkülönböztetésére szolgál”⁴

2.2. A védjegy funkciói

A védjegy fogalmából egyenesen következik annak elsődleges tulajdonsága: a megkülönböztető jelleg. Mivel a védjegyoltalom a védjegy használatához kizárólagos jogot biztosít a védjegy jogosultjának,⁵ ezáltal a védjegy olyan árujelzőként funkcionál, amely jogosultját egyértelműen beazonosíthatóvá és felismerhetővé teszi a piaci szereplők között. A meg-

² 1997. évi XI. törvény 1. § (2).

³ 1997. évi XI. törvény 1. § (1) a)– b).

⁴ „A trade mark is a sign which serves to distinguish the goods (as does the 'service mark' with regards services) of an industrial or a commercial enterprise or a group of such enterprises.” In: *Derek Rossitter: Trade marks in business.* Sweet & Maxwell, London, 1992, p. 1.

⁵ *Dr. Csíky Péter, dr. Gonda Imre, dr. Hegedűs Viktória, dr. Kiss Marietta, dr. Kiss Gabriella, dr. Kovács Eszter, dr. Millisits Endre: Védjegy jog.* In: *Iparjogvédelem* (szerk. *Bahó-Borzók Noémi*). Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala, Budapest, 2012, p. 92.

különböztetőképesség biztosítja azt, hogy a védjegy egy bizonyos személyhez vagy vállalkozáshoz kapcsolódva versenyesszöveggé váljon: többek között védi a jogosult helyzetét más piaci szereplőkkel szemben, és ezáltal gazdasági előnyhöz is juttatja.

A védjegynek – megkülönböztető jellegén túl – fontos kiemelni a kapcsolatteremtő szerepét is: nemcsak a védjegyjogosultakat határolja el egymástól, hanem információt is közvetít a fogyasztók felé a termékek gyártójáról, származási helyéről, az előállítás módjáról, illetve bármely más, a vásárlói döntéseket befolyásoló tényezőről, ezáltal tájékoztató szereppel is bír.

A védjegy képes felkelteni a fogyasztók figyelmét, ezáltal egy adott termék vagy szolgáltatás bevezetését is megkönnyíti, ezért nagy jelentősége van a marketingben: lehetővé teszi azt, hogy egy termék a rajta szereplő védjegynek köszönhetően akár a kereskedelmi megjelenése előtt is ismertté váljon. Egy már ismert védjegy asszociációkat ébreszt a fogyasztókban, lehetővé teszi, hogy a védjegyet egy korábban szerzett tapasztalattal összekapcsolják. Mindemelllett a védjegy a már piaci forgalomban kapható termékek esetében is képes a fogyasztók márkahűségét erősíteni. Egy jó hírű védjegy elismertséget biztosít a védjegy jogosultjának, garantálhat egyfajta minőséget azáltal, hogy egy olyan gyártóra vagy szolgáltatóra utal, aki korábban már elnyerte a fogyasztók bizalmát más termékeivel vagy szolgáltatásaival.

Az Európai Bíróság a védjegyek gazdasági rendeltetésével kapcsolatban kiemeli, hogy a védjegyek hatása abban jelenik meg, hogy garanciát nyújtanak a fogyasztónak⁶ arra vonatkozóan, hogy „egy adott védjegyet hordozó valamennyi árut egy és ugyanazon gyártó állította elő, vagy e gyártó ellenőrzése alatt állították elő, és következésképpen az ilyen áruk – nagy valószínűséggel – egymáshoz hasonló minőségűek”.⁷

Mindezek mellett fontos kiemelni, hogy a védjegyoltalom magában hordozza a jogi védelem lehetőségét is: a védjegy jogosultja felléphet azokkal szemben, akik védjegyével vagy annak jó hírnevével visszaélnek, és ezzel a jogosultnak anyagi kárt okoznak.⁸

2.3. A lajstromozható megjelölések

Mint arról a védjegy definíciójával kapcsolatban korábban szó volt, a védjegyekkel szemben a jogalkotó alapvető elvárásokat támaszt a védjegy ábrázolhatóságával kapcsolatban.⁹ A védjegytvény 2019. január 1-től hatályos újításai közé tartozott, hogy a grafikai ábrázolhatóság követelményét eltörölte, és bevezette az „olyan módon” ábrázolhatóság fogalmát, amely által a védjegyoltalom tárgya egyértelműen és pontosan meghatározható.

A védjegy grafikus ábrázolhatóságának a szerepe abban nyilvánult meg, hogy a védjegy-lajstromban – amely egy közhiteles nyilvántartás – a védjegynek bárki számára megtekint-

⁶ Csiky, Gonda, Hegedűs, Kiss, Kiss, Kovács, Millisits: i. m. (5), p. 93.

⁷ C-10/89. számú ügy, S.S. CNL-Sucal kontra Hag GF AG.

⁸ 2012. évi C. törvény a Büntető Törvénykönyvről, 384. § (1).

⁹ 1997. évi XI. törvény 1. § (1) b).

hetőnek és hozzáférhetőnek kell lennie. Többek között ez az oka annak, hogy bizonyos megjelöléstípusokat, például az illatokat, nem lehet védjegyoltalomban részesíteni, mivel ezek az illatok grafikusán nem ábrázolhatók, a szöveges jellemzés, az illat komponenseinek kémiai képlete nem tekinthető grafikus ábrázolásnak, ahogy az illatminta benyújtása sem.¹⁰ Hasonlóan nehézkes ábrázolni ízeket, szerkezeti vagy érzésmegjelöléseket,¹¹ mivel ezeknek a megjelöléseknek a körülírása nem elegendő a megjelölés pontos és reprodukálható megismeréséhez.

A hagyományos, grafikusán ábrázolható védjegyek közé tartoznak a szóvédjegyek (beleértve a személyneveket és jelmondatokat), illetve az ábrás védjegyek (fekete-fehér vagy színes képek). Védjegyoltalomban részesíthetők továbbá betűk, betűkombinációk, illetve számok is, erre jó példa a 4711-es szám,¹² amely egy Köln városából származó, 1799 óta forgalmazott parfümre utal. Ugyancsak a hagyományos megjelöléstípusok közé tartoznak a sík- vagy térbeli alakzatok, a színek, színösszetételek, fényjelek és hologramok is.

A védjegy törvény 2019. január 1. napján hatályba lépett változásai körében a magyar jogban is bevezetésre kerültek az úgynevezett „új típusú megjelölések”, mint a mozgásmegjelölések (mozgóképekből álló animáció), a multimédia-megjelölések (mozgást és hangot együttesen tartalmazó animációk). Ezeket a megjelöléseket a technika fejlődése hívta életre, illetve az a piaci igény, amely elsősorban az internet széles körű elterjedéséhez köthető.

A törvény nevesít továbbá olyan új megjelöléstípusokat is, amelyeknek a hagyományos, analóg életben is jelentőségük lehet, mint például a mintázat (ismétlődő elemekből álló grafikus megjelölés), vagy a pozíció (a terméken való elhelyezés módját ábrázoló megjelölés).

A megjelölések típusait a törvény nem taxatívan sorolja fel, azaz nemcsak ezek a megjelöléstípusok részesülhetnek védjegyoltalomban, hanem bármely olyan megjelölés vagy a fentiek kombinációja, amely kielégíti a védjegy törvény 1. §-a által támasztott követelményeket.

2.4. A védjegy lajstromozását kizáró okok

A megjelöléssel szemben – az ábrázolhatóság követelményén túl – támasztott alapvető elvárás, hogy ne legyen kizárva az oltalmi körből. Azokat a jogi akadályokat, amelyek a megjelölés védjegyként való lajstromozásával kapcsolatban felmerülhetnek, a védjegy törvény kizáró okokként nevesíti,¹³ és két formáját különíti el: ezek a feltétlen¹⁴ és a viszonylagos¹⁵ kizáró okok.

¹⁰ C-273/00 számú ügy, Ralf Sieckmann v. Deutsches Patent und Markenamt.

¹¹ Csiky, Gonda, Hegedűs, Kiss, Kiss, Kovács, Millisits: i. m. (5), p. 95.

¹² 000603217 lajstromszámú Európai Unió védjegye, forrás: <https://euipo.europa.eu/eSearch/#details/trademarks/000603217>.

¹³ Csiky, Gonda, Hegedűs, Kiss, Kiss, Kovács, Millisits: i. m. (5), p. 96.

¹⁴ 1997. évi XI. törvény 2–3. §.

¹⁵ 1997. évi XI. törvény 4–6. §.

A feltétlen kizáró okok fennállása esetén a megjelölés nem részesülhet védjegyoltalomban, azaz alkalmatlan arra, hogy védjegyként betöltse a szerepét. Ilyen feltétlen kizáró ok például a közérdek védelme: ha közrendbe vagy közérdeklőbe ütközik, de a törvény hatáskörrel rendelkező szerv engedélyéhez köti azoknak a megjelöléseknek a lajstromozhatóságát is, amelyek állami zászlót, nemzeti vagy vallási jelképet tartalmaznak.¹⁶ A közérdeken felül a védjegy törvény a magánérdeket is védelemben részesíti azáltal, hogy a rosszhiszeműséget is a feltétlen kizáró okok közé sorolja: nem lajstromozható az a megjelölés, amit csalárd szándékkal, és annak tudatában nyújtottak be lajstromozásra, hogy a megjelölés más személyt, például egy versenytársat illet meg.

A feltétlen kizáró okok közé tartozik továbbá két olyan lajstromozást gátló akadály is, amely a bejelentő megalapozott nyilatkozatával elhárítható: a megjelölés megtévesztésre való alkalmassága, és megkülönböztetőképességének a hiánya.

A megtévesztés fogalma annak a lehetőségét hordozza magában, hogy egy megjelölés tévedésbe ejtheti a fogyasztókat a megjelöléssel ellátott áru vagy szolgáltatás valamely tulajdonsága tekintetében.¹⁷ Az ilyen tévedés lehetősége azonban az árujegyzék megfelelő korlátozásával elhárítható, és amennyiben a bejelentő a megjelölést az árujegyzékben felsorolt árukkal és szolgáltatásokkal összhangba hozza, lajstromozhatóvá válik.

Mint arról a védjegy funkcióival kapcsolatban már szó volt, a védjegy egyik legalapvetőbb ismérve, hogy képes megkülönböztetni egymástól különböző árukat és szolgáltatásokat, ezért kiemelten fontos, hogy egy megjelölés rendelkezzen megkülönböztetőképességgel. Amennyiben a fogyasztó a „Szegedi csipős paprikás kolbász” megjelöléssel találkozik egy termék csomagolásán, ez a megjelölés őt csupán arról tájékoztatja, hogy az adott kolbásztermék milyen jellemzőkkel bír, illetve feltehetően hol állították elő, azaz ezekre a tulajdonságokra a kifejezés leíró jellegű, de nem biztosítja a fogyasztó számára annak lehetőségét, hogy a terméket előállító vagy forgalmazó vállalkozást azonosítani tudja. Az ilyen leíró kifejezések sincsenek azonban kizárva a védjegyoltalomból, amennyiben a bejelentő igazolni tudja, hogy a megjelölés – a tartós és kiterjedt használata révén – megkülönböztetőképességet szerzett.¹⁸

A feltétlen kizáró okok esetében tehát egy megjelölés önmagában, az oltalomra való képességének hiánya miatt¹⁹ nem alkalmas a védjegykénti lajstromozásra. Ezek olyan, úgy-

¹⁶ Az ipari tulajdon oltalmára létesült Párizsi Unió Egyezmény 6ter cikkének (1) bekezdésében felsorolt jelzéseket tartalmazza. Lásd: <https://wipo.lex.wipo.int/en/text/288514>.

¹⁷ Például a 229 938 lajstromszámú DUBICZ SAUVIGNON BLANC 2017 védjegy eredeti árujegyzékében szereplő „almabor” kifejezés megtévesztésre alkalmas kifejezés az áruk fajtája tekintetében, mivel a megjelölés egyértelmű utalást tartalmaz egy szőlőfajtára, az almából készült borok pedig a szőlőboroktól jelentősen eltérnek. A bejelentő az árujegyzék korlátozásával a lajstromozást gátló akadályt elhárította. Forrás: <http://epub.hpo.hu/e-kutatas/>.

¹⁸ A 233 047 lajstromszámú védjegy esetében például a bejelentő Telenor Magyarország Zrt. a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala előtt bizonyítani tudta, hogy a HIPER szómegjelölés a magyar fogyasztók körében szerzett megkülönböztetőképességgel rendelkezik. Forrás: <http://epub.hpo.hu/e-kutatas/>.

¹⁹ Csiky, Gonda, Hegedűs, Kiss, Kiss, Kovács, Millisits: i. m. (5), p. 102.

nevezett „abszolút okok”, amelyeket a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala ex officio köteles vizsgálni.²⁰

A kizáró okok másik csoportját azok a „viszonylagos” okok alkotják, amelyek alapján a megjelölés önmagában oltalomképes lehetne, de más személy vagy vállalkozás fennálló jogát sérti. Ilyen jog alapulhat egy korábbi elsőbbségű védjegyen (például amennyiben a megjelölés és a hozzátartozó árujegyzék azonos vagy az összetéveszthetőségig hasonló más védjegyéhez), de más, korábbi jogokon is, más szellemi tulajdoni formákon (szerzői jog, mintaoltalom), vagy más személyéhez fűződő jogokon (névviselés joga, kegyeleti jog). Az ilyen viszonylagos kizáró okokat a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala ex officio nem vizsgálja, csak a korábbi jog jogosultjának kérelmére.

2.5. Az árujegyzék szerepe

A védjegy lajstromozására irányuló eljárás a védjegybejelentési kérelem benyújtásával indul meg²¹ – ezt az eljárást Magyarországon a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala folytatja le. A bejelentési kérelemben a bejelentőnek fel kell tüntetnie saját nevét, lakcímét vagy székhelyét, papíralapú ügyintézés esetén a bejelentő aláírását, illetve magának a kérelemnek a tárgyát, a megjelölést és az árujegyzéket.

Az árujegyzék²² azoknak az áruknak és szolgáltatásoknak a felsorolása, amelyekre a bejelentő a védjegy oltalmát igényli. Ezeket az árukat és szolgáltatásokat az úgynevezett „nizzai osztályozás”²³ szerinti osztályok, és az adott osztályokba tartozó áruk és szolgáltatások tétel-felsorolásával szükséges a bejelentőnek feltüntetnie.

Az árujegyzék hatással van a védjegyeljárás igazgatási szolgáltatási díjának mértékére is, tekintettel arra, hogy e díj mértéke az árujegyzékben felsorolt áruosztályokhoz igazodik, és az áruosztályok számának növekedésével sávosan emelkedik – ugyanakkor egy áruosztályon belül a bejelentő korlátlan számú árura és szolgáltatásra igényelhet oltalmat, amennyiben ezeket a kifejezéseket egyértelműen és pontosan,²⁴ a nizzai osztályozással összhangban határozta meg.

A nizzai osztályozás 25 áruosztályt és 11 szolgáltatási osztályt határoz meg, amelyeket a Szellemi Tulajdon Világszervezete rendszeresen felülvizsgál, és az aktuális piaci igényeknek megfelelően felvesz újabb árukat és szolgáltatásokat, vagy kivezet olyanokat, amelyekre a megváltozott gazdasági-technikai viszonyok között már nincs szükség.

²⁰ Ez a vizsgálat lefolytatható kérelemre is, a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalához benyújtott észrevétel alapján, lásd: 1997. évi XI. törvény 58. §.

²¹ 1997. évi XI. törvény 50. §.

²² 1997. évi XI. törvény 52. § (2).

²³ A védjegyekkel ellátható termékek és szolgáltatások nemzetközi osztályozására vonatkozó, 1957. június 15-én kötött, Stockholmban 1967. július 14-én és Genfben 1977. május 13-án felülvizsgált, és Genfben 1979. szeptember 28-án módosított Nizzai Megállapodás.

²⁴ 1997. évi XI. törvény 52. § (3)–(4).

Mivel a védjegyoltalom terjedelmét a megjelölés és az árujegyzék együttesen határozza meg, a bejelentő igényeinek megfelelő és a tevékenységéhez, termékeihez illeszkedő árujegyzék definiálása éppen olyan fontos, mint maga a megjelölés.

2.6. A védjegyek fajtái

A védjegyoltalom alapvető tulajdonsága annak territoriális jellege,²⁵ azaz az oltalom hatálya egy meghatározott földrajzi területre terjed ki. A vállalkozásoknak mérlegelniük kell azt, hogy milyen területen szeretnék tevékenységüket a védjegyükkel összefüggésben gyakorolni, és ennek megfelelően szükséges a védjegybejelentési eljárást kezdeményezniük. A Magyarország területén forgalmazott árukkal vagy kifejtett tevékenységgel összefüggésben használni kívánt védjegyekre nemzeti védjegybejelentést célszerű tenni, amennyiben azonban egy vállalkozás tevékenysége az ország határain túl terjeszkedik, lehetősége van a bejelentőnek nemzeti védjegybejelentését vagy már lajstromozott védjegyének oltalmát a madridi jegyzőkönyv²⁶ alapján kiterjesztenie más országokra is a Szellemi Tulajdon Világszervezeténél.

Emellett a vállalkozásoknak lehetőségük van arra, hogy eleve olyan védjegyoltalmat szerezzenek, amely több meghatározott országra vagy az Európai Unió valamennyi tagországra terjed ki – utóbbira az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatalánál (EUIPO) van lehetőség. Emellett léteznek más, regionális hivatalok is, mint a Benelux Védjegy hivatal (BOIP) vagy az Afrikai Regionális Iparjogvédelmi Szervezet (ARIPO).

A nemzeti védjegybejelentésekkel kapcsolatban fontos megemlíteni a védjegyek egyes nevesített, speciális eseteit, így a tanúsító és együttes védjegyeket is. A tanúsító védjegy²⁷ meghatározott minőségű vagy egyéb jellemzővel rendelkező árukat vagy szolgáltatásokat különböztet meg más áruktól vagy szolgáltatásoktól azzal, hogy ezt a minőséget vagy jellemzőt tanúsítja, például a MAGYAR TERMÉK ábrás védjegy²⁸ a magyarországi származás, illetve előállítás tényét igazolja a fogyasztók számára. A tanúsító védjegyre vonatkozó különleges szabály az, hogy az ilyen védjegyre benyújtott oltalmi igényhez szükséges mellékelni egy szabályzatot is, amely egyebek mellett a minőség tanúsításának feltételeit tartalmazza.

²⁵ Csiky, Gonda, Hegedűs, Kiss, Kiss, Kovács, Millisits: i. m. (5), p. 112.

²⁶ A gyári vagy kereskedelmi védjegyek nemzetközi lajstromozására 1891-ben kötött Madridi Megállapodás korszerűsítése céljából 1989-ben létrehozott nemzetközi lajstromozási rendszer. Csiky, Gonda, Hegedűs, Kiss, Kiss, Kovács, Millisits: i. m. (5), p. 136.

²⁷ 1997. évi XI. törvény 101. § (1).

²⁸ Lajstromszám: 187 472 és 203 428, forrás: <http://epub.hpo.hu/e-kutatas/>. A Magyar Termék Nonprofit Kft. 2006-ban alakult, azóta a MAGYAR TERMÉK védjegyeket a vásárlók 94%-a ismeri, és a fogyasztók 71%-a a megbízható eredettel azonosítja. Forrás: Benedek Eszter: A Magyar Termék már több, mint egy védjegy. Trade Magazin, 12. évf. 4. sz., p. 100.

Az együttes védjegy²⁹ valamely társadalmi szervezet (egyesület, közttestület vagy egyesülés) tagjainak áruit és szolgáltatásait különbözteti meg más piaci szereplők áruitól és szolgáltatásaitól. Fontos jellemzője, hogy az ilyen típusú védjegyre magánszemély nem szerezhet oltalmat, továbbá ezen védjegyek esetében is oltalomképességi feltétel egy olyan szabályzat csatolása a védjegybejelentési kérelemhez, amely többek között a a használatára jogosultak tagságának feltételeit és a védjegy használatának szabályait tartalmazza.

2.7. A védjegyhez kapcsolódó jogok és kötelezettségek

A védjegyoltalom különlegessége az, hogy nem csupán kizárólagos jogot biztosít a védjegy jogosultja számára, hanem kötelezettséget is ró rá: a jogosultat ugyanis használati kényszer³⁰ terheli.

E használati kényszer alapján a védjegyjogosult a védjegy lajstromozását követő öt éven belül köteles megkezdeni a védjegy használatát az árujegyzékben felsorolt áruk és szolgáltatások vonatkozásában, és azt öt éven át megszakítás nélkül kell gyakorolnia. A használati kötöttség tényleges használatot követel meg a jogosulttól, ugyanakkor a védjegyhasználat tulajdonképpen bármilyen módon megvalósulhat: a védjegy számlákon vagy céges levélpapírokon való feltüntetésétől kezdve a reklámokban való megjelenésig, ugyanis a használat tényleges, intenzív megvalósulása a védjegy megjelenésének volumenétől és rendszerességétől függ.³¹

A védjegy tényleges használatának fogalma az európai uniós jogharmonizáció révén jelent meg a védjegy törvényben, és váltotta fel a korábbi törvény által elfogadott „formai használatot”.³² A tényleges használat fogalmának pontos meghatározásával kapcsolatban az Európai Bíróság joggyakorlatában több ítélet is született: az úgynevezett *Ansul-ügyben*³³ megállapítást nyert, hogy a tényleges használat nem lehet szimbolikus, és nem történhet csupán abból a célból, hogy a védjegy által biztosított jogokat fenntartsa. A *Leno-ügyben*³⁴ az Európai Bíróság megállapította, hogy a közösségi (ma: európai uniós) védjegy tényleges használatának vizsgálatakor az egyes tagállamok területi határait figyelmen kívül kell hagyni. A *La Mer-ügyben*³⁵ az Európai Bíróság a tényleges használat mennyiségével kapcsolatban arra a megállapításra jutott, hogy a „kismérvű” használat is kielégítőnek tekinthető, amennyiben védjegyet alapvető funkciójának megfelelően használják, nevezetesen, hogy az az áruk vagy szolgáltatások származását szavatolja.

²⁹ 1997. évi XI. törvény 96. § (1).

³⁰ 1997. évi XI. törvény 18. § (1).

³¹ Csiky, Gonda, Hegedűs, Kiss, Kiss, Kovács, Millisits: i. m. (5), p. 110.

³² Dr. Vida Sándor: A védjegy „tényleges használata” az Európai Bíróság gyakorlatában. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 2. (112.) évf. 2. sz., 2007. április, p. 45.

³³ C-40/01. számú ügy, lásd: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-40/01>.

³⁴ C-149/11. számú ügy, lásd: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-149/11&language=EN>.

³⁵ C-259/02. számú ügy, lásd: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=c-259/02>.

A védjegy használatának elmulasztása magában hordozza annak a veszélyét, hogy például egy konkurens piaci szereplő – vagy bárki,³⁶ akinek ez érdekében áll – kezdeményezheti a védjegy oltalmának használat hiánya miatti megszűnésének megállapítását a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalánál. Az ilyen kérelmek elbírálása során a bizonyítási teher a védjegyjogosultra hárul, ugyanis neki kell bizonyítania, hogy a védjegyet a védjegy törvény által támasztott követelményeknek megfelelően használta, amennyiben ezt kellőképpen nem tudja bizonyítékokkal alátámasztani, a védjegyoltalmat az árujegyzék egy része vagy akár egésze tekintetében elveszítheti.

A védjegy oltalmának ez a korlátja ellensúlyozza annak tényét, hogy a védjegyjogosultat a védjegy használatával kapcsolatban kizárólagos jog illeti meg, és ezt a jogot a védjegyoltalom tízéves időtartamát követően korlátlan ideig meghosszabbíthatja.

A védjegyoltalom egy forgalomképes vagyoni jog, amelyet a védjegyjogosult másra átruházhat, elajándékozhat, megterhelhet, hasznosíthat, és amely öröklés tárgyát képezheti, továbbá a jogosultnak lehetősége van a védjegy használatát más számára engedélyezni.

2.8. A vállalat és a védjegy kapcsolata

Mivel a piaci viszonyok között az áruk előállításával és forgalmazásával, illetve a szolgáltatások nyújtásával rendszerint nem magánszemélyek, hanem vállalkozások foglalkoznak, a vállalat mint szubjektum és a védjegy mint objektum³⁷ között nemcsak jogi, hanem gazdasági kapcsolat is fennáll.

A vállalat alatt elsősorban a gazdasági vállalkozást értjük, amelynek célja egy olyan üzletszerűen végzett tevékenység, amely a vállalkozó jövedelmének, illetve vagyonának gyarapítását szolgálja.³⁸ A gazdasági vállalkozások célja vagy termelési tevékenység (új javak létrehozása), vagy szolgáltatási tevékenység (fogyasztói szükségletek kielégítése), vagy e kettő kombinációja, amely tevékenységek közvetlen kapcsolatban állnak a nizzai osztályozás szerinti árukkal és szolgáltatásokkal.

Fontos kiemelni, hogy egy vállalat működhet védjegyek nélkül, de a védjegyek nem jöhetnek létre egy olyan vállalkozó vagy vállalat nélkül, amelynek gazdasági és jogi érdeke fűződik a védjegyoltalom megszerzéséhez. A védjegyek csak akkor képesek a fogyasztói társadalomban betölteni a korábban ismertetett funkcióikat, ha a védjegy jogosultjának részéről tényleges piaci működés társul hozzájuk.

³⁶ 1997. évi XI. törvény 75. § (1)

³⁷ Dr. Vida Sándor: Védjegy és vállalat. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Győr, 1982, p. 13–16.

³⁸ Bittsánszky Géza, dr. Botos József, Katona Klára, dr. Tattay Levente, Richter Richárd: Vállalatgazdaságtan. Osiris Kft., Budapest, 1999, p. 5–7.

3. A MÁRKA ÉS A VÉDJEGY

3.1. A márka fogalma, elhatárolása

A „márka” kifejezést a köznyelvben sok esetben a védjegyek szinonimájaként használják,³⁹ feltételezhetően azért, mert a márka számos idegen nyelvben (angolul „trademark”, franciául „marque”, németül „die Marke” stb.) a védjegy elnevezése is. Ez a megközelítés azonban nem helytálló, mivel a márka nem egy jogi kategória, sokkal inkább olyan „szimbolikus és fizikai tulajdonságok összessége”,⁴⁰ amely a termékeknek vagy szolgáltatásoknak a gyártóval való azonosíthatóságát, megkülönböztethetőségét, illetve meghatározott értékek képviselését szolgálja.

Bár a márka hasonlóságot mutat a védjeggyel, lényeges kiemelni, hogy a márka egy tágabb fogalmi kört feltételez. Ez megjelenhet például abban, hogy egy adott „márkának” több különböző védjegye is lehet, ugyanakkor megmutatkozik a kifejezés kiterjesztő értelmezésében: a magyar nyelvben a „márkás” jelző nemcsak arra utal, hogy egy termék egy meghatározott védjeggyel van ellátva, hanem átvitt értelemben arra is, hogy az adott termék „megbízható, kiváló minőségű”.⁴¹

A márka egy vállalat szellemi tulajdonát a fogyasztó szemszögéből teszi megfoghatóvá, azaz határozottan épít a védjegy kapcsolatteremtő és informatív funkcióira: Allen Adamson szerint a márka „az, amit a termék vagy szolgáltatás kelt a fogyasztók fejében, legyen az egy imázs vagy egy érzés”, így a márkák tulajdonképpen „mentális asszociációk az emberek fejében”.⁴²

Ezt a szemléletet jól tükrözi a tény, hogy a márkák mennyire eltávolodtak a kereskedelemhez – és így a jogilag szabályozott szellemi tulajdonhoz – kapcsolódó eredetüktől⁴³, hogyan vették birtokukba azokat a területeket, amelyeket a piac eredetileg nem érintett – gondoljunk például nonprofit szervezetekre, egyházakra, egyesületekre, alapítványokra, a művészetekre vagy a sport- és kulturális életre.

A márkák még a védjegyeknél is célirányosabban hatolnak be a fogyasztók életébe azáltal, hogy érzéseket ébresztenek bennük: nosztalgiát, a presztízs utáni vágyat vagy akár a valahová tartozás érzését.

³⁹ Csiky, Gonda, Hegedűs, Kiss, Kiss, Kovács, Millisits: i. m. (5), p. 93.

⁴⁰ Papp-Váry Árpád: A márkanév ereje. A sikeres brandépítés alapjai. Dialóg Campus, Budapest, 2020, p. 17.

⁴¹ Lásd: <https://wikiszotar.hu/ertelmezo-szotar/Markas>.

⁴² Papp-Váry: i. m. (40), p. 18.

⁴³ Wally Olins: A márkák. A márkák világa, a világ márkái. Jászöveg Műhely Kiadó, Budapest, 2004, p. 17.

3.2. A márkák fajtái

A márkázás, azaz *branding*, egy olyan folyamat, amely „kiemel bizonyos jellemzőket, tulajdonságokat, illetve kommunikálja azokat”,⁴⁴ a márka maga pedig ennek a folyamatnak egy statikus tényezője.

A márkák funkciójuknál fogva szorosan kapcsolódnak a vállalatok tevékenységéhez, ezért ebből a szempontból két fő csoportra oszthatjuk őket: termékmárkákra és vállalati márkákra.⁴⁵ A kettő közti különbség szemléltetésére példa a következő ábra.

1. ábra: Az Unilever cégcsoport által forgalmazott márkák
 Forrás: <https://beyounotthem.com/brand-architecture/>

A *termékmárkák* olyan márkaneveket vagy logókat foglalnak magukba, amelyek egyes konkrét termékeket vagy termékvariációkat jelölnek: ezeknek a márkáknak a célja az, hogy magának a terméknek (vagy szolgáltatásnak) a kommunikációját erősítsék a fogyasztók írá-

⁴⁴ Dr. Papp-Váry Árpád: Marketing a gyakorlatban. BKF Fenntartói Kft., Budapest, 2008, p. 99.

⁴⁵ Bauer András, Berács József, Kenesei Zsófia: Marketing alapismeretek. Lásd: https://mersz.hu/dokumentum/dj63ma__93.

nyába, és a gyártó vagy szolgáltató jelenléte másodlagossá válik. A fenti ábra esetében jól látható, hogy az Unilever cégcsoport több különböző területen is jelen van termékeivel, így a MAGNUM jégkrémekkel és a DOVE kozmetikumokkal, de a fogyasztók felé csak az ezekre a márkákra jellemző arculatot igyekeznek közvetíteni, és nem feltétlenül kapcsolják össze ezeket az eltérő termékcsoportokat sem egymással, sem a gyártó személyével.

A *vállalati márkák* ezzel szemben nem termékcsoportokra, hanem magára a gyártó vagy szolgáltató vállalkozásra utalnak vissza, és az adott vállalat valamennyi termékén ez a vállalati márka jelenik meg – például a SONY műszaki cikkek esetében sincs szükség arra, hogy minden egyes termékcsoport önálló nevet kapjon. Természetesen minél nagyobb egy vállalat, és minél szélesebb termékskálával van jelen a piacon, annál inkább indokoltá válik al márkák bevezetése is (a SONY példájára visszatérve, ilyen al márkák például a SONY CORPORATION a műszaki cikkek, a SONY MUSIC GROUP a zenei termékek vagy a „Sony Interactive Entertainment” az online játékok piacán⁴⁶), ugyanakkor ezek az al márkák magukban hordozzák azt a vállalati márkát is, amire visszautalnak.

A márkák további, nevesített típusai⁴⁷ közé tartoznak az úgynevezett *fedő márkák*, amelyek egy vállalati márkanév és egy termékmarika kombinációjából állnak (például SUZUKI SWIFT, amelyben a Suzuki a vállalati márka és a Swift a konkrét termék elnevezése), a *tárogató márkák*, amelyek két márkanév összekapcsolódása révén jönnek létre (például a NORTHROP GRUMMAN repülőgépgyártó vállalat), a *közös márkák*, amelyek különálló vállalatok márkanéveinek közös alkalmazását jelentik (például az EUROCARD–MASTERCARD közös bankkártyák), valamint a *kereskedelmi márkák*, amelyek csak meghatározott kereskedelmi láncokban értékesített árukhoz kapcsolódnak (például a CBA PIROS vagy a TESCO GAZDASÁGOS termékek.)

Egy adott vállalat márkapolitikájának kialakítása a pénzügyi és tulajdonosi viszonyok figyelembevételével együtt szakmai döntések sorát igénylő stratégiai feladat, amely különösen a vállalatok összeolvadása, piaci együttműködése esetén, továbbá új fogyasztói piacok felé való nyitása során kerül előtérbe.

3.3. A márkanévek

Amikor felidézünk magunkban egy márkát, az jellemzően szavak⁴⁸ formájában jelenik meg előttünk – még az olyan márkák is, amelyeket csak vizuálisan tudunk felidézni, körülírhatók valamilyen verbális kifejezéssel – és jellemzően ezek a verbális kifejezések öltenek testet

⁴⁶ Lásd: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_assets_owned_by_Sony.

⁴⁷ Bauer András, Berács József: Marketing. Aula Kiadó, Budapest, 2006, p. 168–169.

⁴⁸ Svéhlik Csaba: Marketing a 21. században: kihívások, trendek, szemléletváltás. KHEOPS Automobilkutató Intézet, Mór, 2007, p. 117.

szóvédjegyként, szóelemeket tartalmazó ábrás védjegyként, akár egyetlen szó, egy összetett kifejezés vagy egy teljes jelmondat formájában⁴⁹.

A márkanévek legjellemzőbb típusát egészen a múlt század közepéig azok a márkák alkották, amelyek a termék készítőjére⁵⁰ utaltak vissza, például a FORD a gyártó, Henry Ford nevére, és sok esetben a termék funkcióját is leírták, így például a BRAD'S DRINK, azaz „Brad itala”, amely a PEPSI üdítő eredeti neve⁵¹ volt.

Mivel egy jól megválasztott márkanév hitelesebbé képes tenni a márkanév alatt forgalmazott terméket, ezért számos esetben a gyártók vagy forgalmazók olyan nevet választottak a termékeiknek, amelyek a fogyasztókban a termékre vonatkozó kedvező asszociációkat keltenek, például az amerikai UNCLE BEN'S („Ben bácsié”) előfőzött rizs esetében,⁵² amelyet 1946 és 2020 között egy fiktív „Ben bácsi”, egy idősebb színészbőrű férfi portréjával forgalmaztak, akiről a gyártó azt állította, hogy egy rizstermesztéssel foglalkozó gazda, ezért ért a kiváló minőségű rizshez.

Később a gyártók felismerték, hogy sok esetben célravezetőbb a termék egyik tulajdonságát kiemelni a gyártó vagy feltaláló személye helyett: így születtek meg az úgynevezett evokatív, azaz megidéző márkanévek,⁵³ mint például VANISH (angolul „eltűnik”) folttisztító, valamint az olyan márkanévek is, amelyek csak asszociációkat keltenek a termék jellemző tulajdonságával kapcsolatban, például a JAGUAR autómárka esetében, amely márkanév az autó párducszerű(en gyors, kecses) mozgására utal.

Mindemellett folyamatosan jelen vannak a piacon a kitalált márkanévek, az új keletű „mesterséges nevek”, illetve márka-fantáziánévek, amelyek számos esetben mitológiai háttérrel vagy latin-görög eredetű kifejezéseken alapulnak, és könnyen megjegyezhetővé teszik az adott márkanévet a távoli vagy sok esetben a fogyasztók által nem ismert kapcsolódási pont miatt.⁵⁴

A funkcionális márkanévek (például GENERAL MOTORS vagy AMERICAN TOBACCO) olyan leíró nevek, amelyek az adott márkához kapcsolódó áruk vagy szolgáltatások rendeltetését

⁴⁹ Papp-Váry: i. m. (40), p. 89–90.

⁵⁰ Svéhlik: i. m. (48), p.117.

⁵¹ Lásd: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Pepsi>.

⁵² Az UNCLE BEN'S márka „arca” valójában egy chicagói főpincér volt, aki sosem foglalkozott rizstermesztéssel. Érdekesség továbbá, hogy több mint hetven év elteltével a márkanévet egyszerűen BEN'S-re változtatták a rasszizmustól való elhatárolódás céljából, mivel az amerikai angolszász kultúrában az „uncle”, azaz „bácsi” kifejezés a színészbőrű rabszolgákra utalt (mint pl. Harriet Beecher Stowe regényének címe, az „Uncle Tom's cabin”, magyarul „Tamás bátya kunyhója” esetében). Lásd: https://en.wikipedia.org/wiki/Uncle_Ben%27s.

⁵³ Papp-Váry: i. m. (40), p. 89.

⁵⁴ A STARBUCKS kávéhálózattal kapcsolatban a fogyasztók többsége a cég védjegyében szereplő csillagok-ra („star”) és az amerikai dollárra („bucks”) asszociál, a cég alapítói azonban Herman Melville „Moby Dick” című regényének egyik szereplőjéről, Starbucksról nevezték el kávézójukat (az óceánhoz való kapcsolódás miatt választották jelképüknek a sellőt is). További érdekesség a névadással kapcsolatban, hogy az alapítók mindenféleképpen „St-” betűkapcsolattal kezdődő nevet kerestek erőteljes hangzása miatt. Lásd: <https://en.wikipedia.org/wiki/Starbucks#Founding>.

írják le. A márkaneveknek ehhez a típusához nagymértékben hasonlóak az élményalapú elnevezések, amelyek az adott termék által keltett érzésekre, hatásokra összpontosítanak, például az 1871 óta forgalmazott LUCKY STRIKE (magyarul: „szerencsés húzás”) dohány-márka,⁵⁵ amely a korszak aranyásóinak kedvelt terméke volt.

Gyakori jelenség, hogy egy márkanév csupán egy vagy több betűből, betűszóból (például IBM) áll, vagy egy rövid mozaikszót önállóan vagy az eredeti kifejezéshez kapcsolva jelenít meg (például KFC – KENTUCKY FRIED CHICKEN) annak érdekében, hogy a fogyasztók emlékezetében könnyebben rögzüljön.

3.4. A színek szerepe

A verbális információ feldolgozása mellett jelentősége van annak is, hogy egy megjelölés milyen formában, és különösen milyen színben jelenik meg előttünk. A szóvédjegyek használata feltételezi az adott nyelvet, de legalább a nyelv írásmódjának ismeretét, azaz csak a fogyasztók egy része felé közvetít információkat – ezzel szemben a színek bármilyen előzetes ismeret nélkül képesek hatni ránk. A pszichológia és a szociológia régóta foglalkozik azzal a kérdéssel, hogy az egyes színek milyen érzéseket vagy asszociációkat⁵⁶ ébresztenek: például a zöld színhez jellemzően a természettel kapcsolatos képeket, érzéseket társítunk, továbbá az olyan elvontabb fogalmakat, mint az egészség, fiatalság, termékenység, ugyanakkor egy tisztítószert sárga csomagolásának látványától feltételezhetjük, hogy az citromot tartalmaz, vagy ilyen illatú lesz.

A színeknek azonban kulturálisan eltérő jelentésük is lehet, például a fehér színhez a hit, az ártatlanság, a tisztaság fogalma kapcsolódik, ezért a nyugati civilizációban a fehér (Viktória brit királynő uralkodása óta) jellegzetes esküvői szín – amíg Kínában és Ázsia egyes részein az esküvő színe a piros, és a fehér színt a gyásszal azonosítják. A nemzetközi kereskedelemben ezért a vállalkozásoknak célszerű ezekről a kulturális különbségekről tájékozódniuk, mert egy termék megítélését nem csupán annak neve,⁵⁷ hanem jellegzetes színei is befolyásolhatják.

A színek ezért marketingszempontról többféle hatást⁵⁸ is ki tudnak váltani: felkeltik a fogyasztó figyelmét, érzelmi reakciót váltanak ki, sugalmazznak valamiféle tulajdonságot,

⁵⁵ Lásd: https://en.wikipedia.org/wiki/Lucky_Strike.

⁵⁶ Lásd: https://en.wikipedia.org/wiki/Color_symbolism.

⁵⁷ A termékek fantáziaelnevezései egy idegen nyelven esetleg kellemetlen asszociációkat kelthetnek, például a Toyota cég egyik FIERA modelljének neve Puerto Ricóban „csúnya, vén banya” jelentéssel bír, a Volkswagen VENTO modelljének neve Olaszországban szelet, illetve szellentést is jelent. In: Papp-Váry: i. m. (40), p. 152–153.

⁵⁸ Roman Baechler: Rote Bullen und lila Kühe: zur kennzeichenrechtlichen Behandlung der Farbe in Europa und der Schweiz. Nomos Verlagsgesellschaft, Stämpfli Verlag AG, Baden-Baden, Bern, 2008, p. 16–25.

ugyanakkor lehet gyakorlati jelentőségük is, például egy szóelemhez csatlakozva annak láthatóságát, olvashatóságát emelhetik ki.

2. ábra: Két közismert védjegy színei felcserélve
Forrás: <https://blog.printsome.com/brand-colour-swap-2/>

Funkciójuk⁵⁹ szempontjából a színek segítik az egyes termékek azonosíthatóságát is, ezért egy adott piaci szektoron belül a vállalatok igyekeznek olyan arculatot kialakítani, amely a versenytársak által alkalmazott színektől eltér: például a Pepsi cég 1998-ban az 1950-es évek óta alkalmazott piros-kék színből álló logóját kék háttér elé helyezte,⁶⁰ hogy jobban megkülönböztethetővé tegye a COCA-COLA piros színétől.

Egy védjegy színeinek meghatározásánál a versenytársak által alkalmazott színektől való elhatároláson túl komoly szerepe van annak, hogy a védjeggyel ellátott termék milyen fogyasztói kört céloz meg: a különböző nemű, életkorú vagy foglalkozású fogyasztók csoportjai ugyanis nagyon eltérően reagálnak a termékek színeire,⁶¹ ennek kiemelt jelentősége van az olyan termékágazatokban, amelyekben a termék színe domináns szerepet tölt be a termék tulajdonságai között, például az autópiparban.

A színek olyan mértékben hozzátartoznak egy vállalat arculatához, hogy védjegyként önállóan is oltalomképesek lehetnek, amennyiben megfelelnek a védjegyekkel szemben

⁵⁹ Svéhlik: i. m. (48), p. 37.

⁶⁰ Lásd: <https://99designs.com/blog/famous-design/pepsi-logo-history/>.

⁶¹ Svéhlik: i. m. (48), p. 73.

támasztott alapvető követelményeknek. Ennek lényeges eleme a védjegy törvény szerinti ábrázolhatóság, aminek egységességét az úgynevezett Pantone-kód⁶² megadásával lehet biztosítani.

Fontos azonban kiemelni, hogy a színnek olyan erős megkülönböztető képességgel kell rendelkeznie, ami alapján a releváns fogyasztói kör számára azonnali és közvetlen kapcsolatot teremt a termék vagy szolgáltatás és a vállalat között, azaz a bejelentőnek tudatosan, „rendszeresen, védjegyszerűen, a megkülönböztető képesség megszerzésére alkalmas módon”⁶³ kell használnia a színt vállalkozása arculati elemeként.

Az úgynevezett „absztrakt színvédjegyek”⁶⁴ esetében, amelyek más elemekkel, kontúrokkal, pozíciómegjelöléssel nem rendelkeznek, és egyetlen konkrét árnyalatra vagy színskombinációra utalnak, a következetes védjegyszerű használat megvalósulását különösen nehéz bizonyítani: az EUIPO-hoz benyújtott színmegjelölések esetében csak hozzávetőlegesen minden harmadik védjegybejelentés kerül lajstromozásra.

3.5. Márkamenedzsment – védjegymenedzsment

A márkanév, mint szellemi termék, a vállalat számára anyagi értéket is képvisel,⁶⁵ a vállalati *goodwill* (elismertség) részét képezi, ezért kiemelten fontos, hogy egy vállalkozás saját nevét vagy termékének neveit is értéknövelő tényezőként kezelje.

A vállalkozások szellemi vagyonának megóvására és gyarapítására szolgálnak a szellemi tulajdon védelmének különböző formái, a márkanévek, a márkához kapcsolódó logók, szlogenek esetében ezt a védjegyoltalom testesíti meg.

Egy vállalat márkamenedzsmentje a bizalom felépítésére és annak megtartására irányul, és végső célja az, hogy a fogyasztók lojálisak⁶⁶ legyenek az adott márkához, újból és újból megvásárolják a termékeit. Ehhez azonban elengedhetetlenül szükséges, hogy a fogyasztók egyáltalán felfigyeljenek rá, meg tudják különböztetni azt a versenytársak hasonló termékeitől, és képesek legyenek kialakítani róla egy képet még azelőtt, hogy megvásárolnák.

⁶² Lásd: <https://en.wikipedia.org/wiki/Pantone>.

⁶³ Dr. Szakács Lilla Fanni: Új típusú védjegyek – középpontban a színvédjegyek. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 8. (118.) évf. 6. sz., 2013. december, p. 57.

⁶⁴ Dr. Nagy-Kocsomba Nelli Livia: A színek és színskombinációk oltalmazhatósága a divatiparban az utóbbi évek joggyakorlata tükrében. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 11. (121.) évf. 5. sz., 2016. október, p. 22.

⁶⁵ Papp-Váry: i. m. (40), p. 79.

⁶⁶ A márkahűséget egy úgynevezett „lojalitás piramissal” lehet szemléltetni, amelynek fokozatai: érdeklődés – megismerés – elfogadás – preferencia – megelégedettség – kötődés – bizalom. A lojalitás piramis legfelsőbb foka az a fogyasztói viselkedés, amikor a fogyasztó a korábbi tapasztalataira építve biztos lehet abban, hogy egy márka választása elégedettséghez vezet. Ruerdi Alexander Müller-Beyeler, Heiner Butz: Das Unternehmen, die Marke und ich: Unternehmen durch Marken führen. Haupt Verlag, Berlin, 2016.

A márkamenedzsment eltérő célkitűzéseket állít a különböző vállalkozások számára:⁶⁷ egy kisvállalkozás esetében kiemelt szerepet játszik, hogy megvesse a lábát a piacon és biztosítani tudja a pozícióját, képes legyen igazolni saját egyediségét és szükségszerűségét, és körbe tudja bástyázni szellemi tulajdonát a megfelelő oltalmi formákkal. A kisvállalkozások számára ezért elsődleges a kommunikációs csatorna, azaz a vállalati arculat definiálása, amely főleg kezdetben nagyobb anyagi terhet ró a vállalkozásra, mint amennyi tényleges hasznot ígér.

Egy, a piacon már jelen lévő nagyvállalat számára már sokkal fontosabb az, hogy új piacokra lépjen be, csökkentse a költségeit (akár a bevételei növelése révén), növelje piaci részesedését, és technikai előnyökre tegyen szert a többi piaci szereplővel szemben. A már sikeresen működő vállalkozások növekedésének eszköze lehet a márkabővítés és a márkakiterjesztés.⁶⁸ Márkabővítés (*brand/line extension*) alatt azt a fejlesztést értjük, amikor a vállalkozás ugyanazon a termékkategórián belül hoz létre új termékeket, például egy új íz vagy új összetevő bevezetésével, a márkakiterjesztés (*brand/line expansion/stretching*) esetén a saját termékkategóriájából kilépve új csoportokban jelenik meg, de azonos márkanéven.

Egy tudatosan tervező vállalkozás számára ezek a márkabővítések védjegybővítést is jelentenek: több hazai márka is kiemelt figyelmet fordít arra, hogy minden egyes termékére védjegyoltalmat igényeljen.⁶⁹ A márkabővítés ugyanis jellemzően a fogyasztói keresletet is növeli, szélesebb ismertséget biztosít a márkának, és a márkához hűséges fogyasztók számára termékváltozatosságot biztosít. Az ilyen bővítések azonban magukban hordozzák annak a veszélyét is, hogy „a márkanévet a fogyasztók nem tudják szigorúan egyetlen termékhez kötni, a márka felhígul”,⁷⁰ és a bővítés káros hatása esetlegesen az eredeti márka jó hírére is kihat. Amennyiben egy védjegy nagyon „erősnek” számít a saját piaci szegmensében, célszerű az expanzív növekedés helyett ennek a márkának a pozícióját tovább erősíteni.

A márka pozíciójának erősítésére szolgál az úgynevezett „picket fence” („léckerítés”) stratégia,⁷¹ amelyet elsősorban a szabadság területén alkalmaznak, ugyanakkor bármilyen szellemi tulajdoni forma esetén hatékony lehet: a vállalat először megfigyeli azt, hogy a versenytársai hogyan viselkednek a piacon, hogyan használják (vagy nem használják) szellemi tulajdonukat, majd erre alapozva a vállalkozás kidolgoz egy olyan defenzív rendszert, amely a verseny többi résztvevője számára áthatolhatatlan lesz.

⁶⁷ James F. Jordan, Alain I. West, Marissa Kuzirian PhD: The intellectual property pyramid assessment: a novel method for creating a sustainable competitive advantage. Pittsburgh Life Sciences Greenhouse, Pittsburgh, 2018, p. 16–17.

⁶⁸ Papp-Váry: i. m. (40), p. 175.

⁶⁹ Például a Zsindelyes Pálinka Zrt., amely 130 védjegybejelentést nyújtott be a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalához. Forrás: <http://epub.hpo.hu/e-kutatas/>.

⁷⁰ Papp-Váry: i. m. (40), p. 177.

⁷¹ Jordan, West, Kuzirian: i. m. (67), p. 60–61.

4. A VÉDJEJGYEK SZEREPE AZ ÜZLETI ÉLETBEN

A védjegyek gazdasági szerepének megértéséhez végezzük el a következő gondolat kísérletet:⁷² képzeljünk el egy világot márkanévek és logók nélkül. Ebben a világban, amikor betérünk egy szupermarketbe, hogy gabonapelyhet vásároljunk, azt látjuk, minden terméknek egyforma a csomagolása, ezért ha három különböző gyártó három fajta gabonapelyhe közül kell választanunk, meg kell vennünk mind a három fajtát, és megköszölni otthon ahhoz, hogy információkat szerezzünk ennek a három terméknek a tulajdonságairól. Amennyiben legközelebb tejrre van szükségünk, a folyamatot ugyanúgy meg kell ismételnünk.

A márkázás, mint arról az előző fejezetben szó volt, megkönnyíti számunkra az információszerezést, lecsökkenti annak idejét és költségét azáltal, hogy korábbi vásárlói tapasztalatainkra és ismereteinkre épít. Ha egy sajt csomagolásán arra vonatkozó utalást látunk, hogy a termék alpesi tejből készül, szinte önkéntelenül felidézzük magunkban az Alpok hegyeinek képét és a jóllakott tehenek látványát, az alpesi tejről pedig történelmi hagyományokra, minőségre és hitelességre asszociálunk.

A fogyasztók a boltban kapható termékeket a küllemük alapján is megítélik:⁷³ a csomagolás, az azon elhelyezett kép- vagy szóelemek, a kialakítás jellege is közvetít bizonyos információkat.

A L'Oréal v. Bellure-ügy⁷⁴ kapcsán az Európai Bíróság megállapította, hogy egy védjegy több különböző szerepet is betölthet emellett az alapvető funkciója mellett, hogy egy áru származását jelölje: ilyenek az információs funkció, a beruházási funkció vagy akár a reklámfunkció.⁷⁵

A védjegynek ezen felül fontos kiemelni azt a tulajdonságát, hogy vagyoni értéket is képvisel, amely érték túlmutat a védjegyeljárás során megfizetendő igazgatási szolgáltatási díj értékén is: ugyanis „a védjegyhez kapcsolódó és a védjegybejelentésből, illetve a védjegyoltalomból eredő jogok forgalomképes vagyoni értékű jogot képeznek”.⁷⁶

4.1. Védjegyek és reklámjog

A reklámtörvény⁷⁷ értelmében a (gazdasági) reklám „olyan közlés, tájékoztatás, illetve megjelenítési mód, amely valamely ... áru értékesítésének vagy más módon történő igénybevétele érdekében előmozdítására, vagy e céllal összefüggésben a vállalkozás neve, megjelölése, tevé-

⁷² Nicola Searle, Martin Brassell: *Economic approaches to intellectual property*. Oxford University Press, Oxford, 2016, p.102.

⁷³ Bauer, Berács: i. m. (47), p. 424.

⁷⁴ C-487/07 számú ügy.

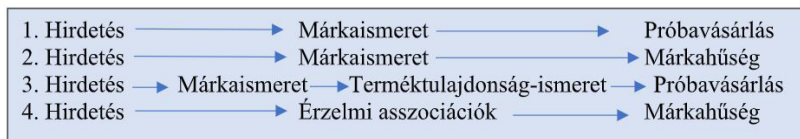
⁷⁵ Dr. Vida Sándor: Védjegyhasználat összehasonlító listákkal való reklámozásnál. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 6. (116.) évf. 1. sz., 2011. február, p. 54.

⁷⁶ 1997. évi XI. törvény 19. § (1).

⁷⁷ 2008. évi XLVIII. törvény a gazdasági reklámtevékenység alapvető feltételeiről és egyes korlátairól.

kenysége népszerűsítésére vagy áru, árujelző ismertségének növelésére irányul”.⁷⁸ A reklám – a védjegyekhez hasonlóan – a vállalati kommunikáció részét képezi,⁷⁹ és a fogyasztói döntések befolyásolásának egyik leghatékonyabb eszköze.

A reklámhatás mérésére számos modell⁸⁰ létezik, ezek közül – a védjegyek használatával összefüggésben – a következő négy modellt célszerű kiemelni.

Az első modell esetében a fogyasztó egy hirdetésben szembesül először egy ismert márka új termékével, majd megvásárolja azt. Amennyiben a termék megvásárlása visszaigazolja a reklám által kínált előnyöket, a fogyasztó meg fogja ismételni a vásárlást (2. modell) olyan további új termék esetében is, amelyet az adott márka forgalomba hoz, ezáltal a fogyasztó az adott márka visszatérő vásárlójává válik. Abban az esetben, ha a fogyasztó egy ismert márkának egy olyan termékével találkozik, amely nem tartozik az adott márka által rendszeresen forgalmazott termékek körébe,⁸¹ jellemzően tesz egy próbát ezzel az új termékcsoporttal is, amennyiben a márkáról szerzett korábbi tapasztalatai pozitívak voltak. A terméktulajdonságok ismeretének megszerzése a fogyasztót a márkaismertetnél is mélyebb tudással ruházza fel, mivel a fogyasztó megérti, hogy milyen előnyökhöz jut egy adott márka megvásárlása révén (3. modell).

A márkáról alkotott képen felül a fogyasztói döntéseket nagymértékben befolyásolják az érzelmi tényezők (4. modell), azaz azok az aktív és passzív érzések, emlékek és asszociációk, amelyek egy adott márkához kapcsolódnak. Alex Wipperfürth szerint bizonyos márkák „olyan általános víziókat, vágyakat erősítenek meg, amivel a vevők azonosulni tudnak, amiket életük részévé tudnak tenni”.⁸² Jó példa erre a COCA-COLA, amelynek jelmondatai⁸³ kezdetben inkább fogyasztásra kívántak ösztönözni, majd folyamatosan alakultak át „élet-érzéseket” közvetítő szlogenekké.

⁷⁸ 2008. évi XLVIII. tv. 3. § (d).

⁷⁹ A reklámjog nagy kézikönyve (lektor: dr. Tóth Tihamér). Complex Kiadó Jogi és Üzleti Tartalomsszolgáltató Kft., Budapest, 2009, p. 21.

⁸⁰ Bauer, Berács: i. m. (47), p. 429.

⁸¹ Például a brit MARKS & SPENCER márka esetében a magyar fogyasztók a vállalatot a ruházati termékek kereskedelmével azonosították, bár a cég Nagy-Britanniában élelmiszereket is forgalmazott. A cég 2018-ban radikálisan megváltoztatta üzleti modelljét, ennek során a ruházati termékek háttérbe szorultak. Lásd: https://en.wikipedia.org/wiki/Marks_%26_Spencer.

⁸² Svéhlik: i. m. (48), p. 93–94.

⁸³ 1886: „Igyon Coca-Colát!”, 1906: „A nagyszerű mértékletes ital”, 1924: „Frissítse fel magát!”, 1954: „Az úton lévő emberek számára”, 1969: „Ez az igazi”, 1999: „Élvezd”, 2016: „Kóstolja meg az érzést!”, 2020: „Együtt jobban ízlik”. Lásd: https://hu.qaz.wiki/wiki/List_of_Coca-Cola_slogans.

4.2. A használat tisztessége és az összehasonlító reklám

Bár a védjegyeket tartalmazó reklámok elsősorban a fogyasztók felé közvetítenek üzeneteket, érinthetik más vállalkozások oltalom alatt álló védjegyeit is, akár tisztességes piaci magatartás formájában (például az informatika területén egy adott gyártó termékeivel való kompatibilitás feltüntetésével), akár annak megkerülésével, egy védjegy jó hírnevének kihasználásával, akár „potyázással” (*free riding*).⁸⁴

A védjegy törvény a védjegyoltalom korlátainak meghatározása során szükséztlenül nyilatkozik arról, hogy a védjegyhasználat összefüggésben mi minősül tisztességes piaci magatartásnak,⁸⁵ ugyanakkor azonban ez a kiegészítő jogszabályok és az európai joggyakorlat segítségével könnyebben elhatárolható a tisztességtelen üzleti gyakorlattól.

A *Gillette-ügy*⁸⁶ tényállása szerint egy finn cég cserélhető borotvapengéinek csomagolásán feltüntette, hogy azok a saját borotvanyeleiken kívül a GILLETTE SENSOR borotvával is használhatók, a Gillette cég pedig kerestet nyújtott be a Helsinki Törvényszékhez, amelyben azt állította, hogy ez a GILLETTE és a SENSOR védjegyén fennálló jogait sérti. Az Európai Bíróság – hivatkozással a 89/104 EK irányelv 6. cikke (1) bekezdésének c) pontjára⁸⁷ – ítéletében azt mondta ki, hogy a védjegynek a nem védjegy jogosult harmadik személy általi használata akkor tekinthető szükségesnek, ha ez az egyetlen módja annak, hogy a vásárlók közönséget érthetően és teljeskörűen tájékoztassák a termék rendeltetéséről.

A már korábban hivatkozott *L'Oréal v. Bellure*-ügyben⁸⁸ a Bellure belga cég olyan, jellemzően olcsó parfümöket forgalmazott, amelyek csomagolása és illata hasonlított a L'Oréal cég által gyártott és forgalmazott luxusparfümökéhez, a Bellure pedig a kereskedők felé olyan, úgynevezett „összehasonlító listákat” küldött, amelyek alapján az olcsó parfümutánczatokat meg lehetett feleltetni egy hasonló illatú luxusparfümnek. A L'Oréal kerestet nyújtott be a brit törvényszék elé, amelyben arra hivatkozott, hogy az összehasonlító listák alkalmazása, amelyeken lajstromozott védjegyei szerepelnek, továbbá az általa gyártott parfümök nevének, csomagolásának, dizájnjának utánzása jogait sérti, nem csupán azért, mert az ilyen összehasonlító listák összehasonlító reklámnak⁸⁹ is minősülnek, hanem mert „áru-

⁸⁴ Searle, Brassell: i. m. (72), 2016, p. 104.

⁸⁵ 1997. évi XI. törvény 15. § (1)

⁸⁶ C-228/03 számú ügy (The Gillette Company, Gillette Group Finland Oy v. LA-Laboratories Ltd Oy).

⁸⁷ 89/104 EK irányelv 6. cikke (1) bekezdésének c) pontja szerint: „a védjegy jogosult nem tilthat el mást attól, hogy gazdasági tevékenysége körében használja a védjegyet, ha az szükséges az áru vagy a szolgáltatás rendeltetésének jelzésére, különösen tartozékok vagy alkatrészek esetében”. Dr. Vida Sándor: Tisztesség – tisztességtelenség: Az európai bíróság ítélete a Gillette-ügyben. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 5. (115.) évf. 1. sz., 2010. február, p. 163.

⁸⁸ I. m. (74).

⁸⁹ A magyar jogban az 1996. évi LVII. törvény 6/A. § (1) bekezdése definiálja az összehasonlító reklám fogalmát.

utánzatok összehasonlítása történik védjegyoltalmazott áruval”.⁹⁰ Az összehasonlító reklám feltételezi azt, hogy a versenytárs neve, terméke felismerhető, és a reklám célja a gyártó, a termék vagy a védjegy jó hírnevének kihasználása,⁹¹ ezért az ilyen összehasonlító listák használatát az Európai Bíróság „tisztelességtelennek” minősítette.

4.3 A védjegy mint értéknövelő tényező

Egy vállalat szellemi tulajdona tulajdonképpen láthatatlan⁹² egészen addig, amíg ezek a vagyoni értékű jogok profitot nem realizálnak a jogosult számára. Ezek az úgynevezett „*benefitek*” megjelenhetnek passzív formában: a Johnson & Johnson – amely 2018-ban a 37. legnagyobb vállalat volt az Egyesült Államokban⁹³ – cégismertetőjében azt állítja, hogy „cégünk neve és védjegyeink képviselik a legnagyobb értéket az általunk birtokolt javak között”.⁹⁴ Az úgynevezett „márkaérték” (*brand equity*) azt fejezi ki, hogy egy adott vállalkozásnak az eszközein és a tőkéjén túl a márka maga hogyan képez szellemi vagyont azáltal, hogy megjelenik az emberek tudatában.

A márkaértéken és a vállalat jó hírnevén túl a védjegy közvetlen, aktív bevételekhez is juttathatja a jogosultat, ennek jellemző esete a védjegylicencia,⁹⁵ amelynek keretén belül a védjegyjogosult használati díj ellenében másnak engedélyt ad a védjegy használatára. A licenciaszerződések részét képezhetik nagyobb, átfogóbb franchise-szerződéseknek is, amelyek tartalmazhatnak más szellemi tulajdonra kiterjedő jogokat is (dizájn, szabadalom, know-how). Az ilyen típusú franchise-szerződések gyakoriak a vendéglátás területén: például egy vendéglátóegység a COCA-COLA forgalmazójával kötött megállapodása alapján nem csupán forgalmazhatja az adott italt, hanem feltüntetheti annak márkanevét, logóját napernyőkön, étlapokon, cégtáblákon is. Egy másik tipikus esete a licenciának, amikor nem egy konkrét termék, hanem szerzői jogra alapított védjegy használatát engedélyezi a jogosult: a Walt Disney cégcsoportnak, amely számos karakterének nevével, grafikus ábrázolásával, továbbá jellegzetes logóival (Walt Disney aláírása, Csipkerózsika kastélya) össze-

⁹⁰ Hulkö Gábor, Ondrejová Dana: Az „összehasonlító reklám” az Európai Unió Bíróságának ítélkezési gyakorlatában. Lásd: <https://dfk-online.sze.hu/images/I/C3%81P/2012/2/hulk%C3%B3.pdf>.

⁹¹ „A jó hírű védjegyhez hasonló megjelölés harmadik fél általi használatából származó előny akkor tisztességtelen, ha az megpróbál e használat révén a jó hírű védjegy nyomdokába lépni azért, hogy előnyt szerezzen annak vonzerejéből, elismertségéből és presztízséből, és kihasználja – mindennemű pénzügyi ellentételezés nélkül – a védjegyjogosult által e védjegy imázsának megteremtése és fenntartása érdekében eszközölt üzleti ráfordításokat.” Lásd: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HU/TXT/HTML/?uri=CELEX:62007CJ0487&from=EN>.

⁹² Searle, Brassell: i. m. (72), p. 165.

⁹³ Lásd: https://en.wikipedia.org/wiki/Johnson_%26_Johnson.

⁹⁴ Svéhlik: i. m. (48), p. 90.

⁹⁵ 1997. évi XI. törvény 23. § (1).

függésben rendelkezik védjegyekkel, 2016-ban 56,6 milliárd dollár⁹⁶ bevétele származott licenciaszerződésekből.

Mindemellett a védjegy nemcsak használatba adható, hanem át is ruházható, akár a védjegy árujegyzékében felsorolt valamennyi árura és szolgáltatásra, akár részlegesen, az árujegyzék egy része tekintetében, a védjegy megosztása⁹⁷ révén: utóbbi esetben egy új védjegy keletkezik, amely új lajstromszámot kap, ugyanakkor megőrzi az eredeti védjegy elsőbbségének időpontját.⁹⁸

4.4. A védjegy értékének meghatározása

Egy vállalat szellemi tulajdonának és azon belül védjegyei értékének meghatározására elsősorban akkor kerülhet sor, amikor ezek az alapvetően immateriális javak átadásra, átruházásra vagy hasznosításra kerülnek. Ilyen értékelést végezhetnek pénzügyi tanácsadással, piackutatással foglalkozó magáncégek is, de a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala is nyújt ilyen szolgáltatást.⁹⁹

A szellemi vagyon értékelésére közgazdasági módszereket lehet alkalmazni, amelyek vagy a kvantitatív, vagy a kvalitatív módszerek csoportjába tartoznak¹⁰⁰ – előbbiek a költségek, a piac és a vállalat bevételei alapján pénzben kifejezhető értéket határoznak meg, amíg a kvalitatív módszerek inkább útmutatásul szolgálnak, és kategorizálással vagy pontrendszerrel értékelik ezeket az eszközöket.

Az értékelés első lépése a vállalat számára legmegfelelőbb módszer kiválasztása,¹⁰¹ esetleg ezek ötvözése. A Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala a kvalitatív módszeren belül az úgynevezett „értékvezérlők elemzése” módszert¹⁰² vezette be, amely módszer „a technológia elemzésén, értékelésén, valamint annak lehetséges hasznosításán” alapszik. Fontos kiemelni, hogy ez a szellemivagyon-értékelés az adott vállalkozás összes szellemi javára vonatkozik, azaz a védjegyek mellett a szabadalmak, használati minták, formatervezési minták és a szerzői jogok együttesen alkotják.

A védjegyek értékének meghatározására Kalocsai szerint¹⁰³ a legalkalmasabb a már említett „költségmódszer”, illetve a „royaltydíj-megtakarítási módszer” (RDMM). Utóbbi azon

⁹⁶ Lásd: <https://www.thedrum.com/news/2017/04/17/walt-disney-company-worlds-leading-licensor-with-566bn-licensed-products-2016>.

⁹⁷ 1997. évi XI. törvény 68-70. §.

⁹⁸ Keserű Barna Arnold: A magyar védjegyek átruházására vonatkozó szabályok összehasonlítása a közösségi védjegyoltalom átruházásának szabályaival, különös tekintettel a szellemi tulajdon elméleteire. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 6. (116.) évf. 4. sz., 2011. augusztus, p. 68.

⁹⁹ Lásd: <https://www.sztnh.gov.hu/hu/vallalkozoknak/szellemivagyon-diagnozis>.

¹⁰⁰ Káldos Péter: Szellemivagyon-értékelés a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalában, SZTNH, Budapest, 2013, p. 5.

¹⁰¹ Káldos: i. m. (100), p. 8.

¹⁰² Káldos: i. m. (100), p. 15.

¹⁰³ Lásd: https://piacesprofit.hu/kkv_cegblog/hogyan-lehet-megbecsulni-egy-vedjegy-erteket/.

a feltevésen alapszik, hogy egy adott vállalkozásnak, amely a szellemi tulajdont birtokolja, nem kell díjat (royalty) fizetnie egy másik vállalkozás számára a szellemi tulajdon összességéért, illetve ezek használatáért, hasznosításáért. Ezért a védjegy jogosultja tulajdonképpen költségeket takarít meg, így magasabb profitot is termel. A védjegy értékének meghatározása során tehát abból kell kiindulni, hogy az értékelés előtti időszakban az adott iparágban és szektorban milyen licenciadíjak voltak általánosnak tekinthetők, ebből az elemző egy átlagértéket számít ki. Számos weboldal¹⁰⁴ foglalkozik azzal, hogy az ilyen royaltydíjak adatait összegyűjtse, és elemzők számára ezekhez az adatokat – egyszeri vagy rendszeres tagsági díj ellenében – hozzáférhetővé tegye.

A szellemi tulajdon és így a védjegyek használata által elért növekedés természeténél fogva negatív,¹⁰⁵ mivel abból a tényből táplálkozik, hogy a jogosult a versenytársakat a szellemi tulajdona használatából kizárhatja vagy korlátozhatja. Ezért minden védjegy értékének alapvető fokmérője az, hogy milyen pozíciót vesz fel a versenytársak védjegyeihez képest, amihez ismerni kell az adott szektor sajátosságait, a piaci résztvevők számát.

Rank	Brand	Brand Value	1-Yr Value Change	Brand Revenue
1	Apple	\$241.2 B	17%	\$260.2 B
2	Google	\$207.5 B	24%	\$145.6 B
3	Microsoft	\$162.9 B	30%	\$125.8 B
4	Amazon	\$135.4 B	40%	\$260.5 B
5	Facebook	\$70.3 B	-21%	\$49.7 B
6	Coca-Cola	\$64.4 B	9%	\$25.2 B
7	Disney	\$61.3 B	18%	\$38.7 B
8	Samsung	\$50.4 B	-5%	\$209.5 B
9	Louis Vuitton	\$47.2 B	20%	\$15 B
10	McDonald's	\$46.1 B	5%	\$100.2 B

3. ábra: A világ tíz legértékesebb márkája 2020-ban

Forrás: <https://www.forbes.com/the-worlds-most-valuable-brands/#7fae6ec3119c>

¹⁰⁴ Például: <https://www.royaltysource.com/>, <https://www.royaltyrange.com/>, de a WIPO weboldalán is hozzáférhetőek ilyen adatbázisok: https://www.wipo.int/econ_stat/en/economics/research/#royalty.

¹⁰⁵ Searle, Brassell: i. m. (72), p. 168.

4.5. A védjegyek gazdasági szerepe az online térben

Az internet elterjedésével a fogyasztók számára olyan csatorna nyílt meg, amely az információ áramlásának egy egészen új módját tette lehetővé: az online keresőoldalakon bármilyen, eddig számunkra ismeretlen termékről is néhány kattintás révén szerezhetünk különféle információkat. Az internet ebben a tekintetben „információtúltengésben” szenved,¹⁰⁶ ezért különösen fontos, hogy egy vállalkozás nyíltan, könnyen hozzáférhető módon közvetítsen releváns információkat a fogyasztók számára.

Kiemelkedően fontos ezért, hogy a vállalatok tudatosan felkészüljenek a fogyasztói kíváncsiságra, és az információkat olyan formában hozzák tudomásukra, amely a lehető legkedvezőbb képet alakítja ki a márkával kapcsolatban. Ennek elsődleges feltétele, hogy a vállalat rendelkezzen valamiféle online jelenléttel – ez klasszikus értelemben egy olyan weboldalt jelent, ami a konkrét vállalkozáshoz vagy a vállalkozás által forgalmazott márkákhoz, termékekhez kapcsolódik.

A doménnev az ilyen weboldalak számára stratégiai jelentőségű, és ugyanúgy a brandinghez tartozik, mint a márkanév, a szlogen és a logó. Egy lajstromozott védjegy vezérszavát célszerű a vállalat weboldalának doménneveként regisztrálni, ugyanakkor a doménnevekre is alapozható védjegytalálom. Fontos azonban kiemelni, hogy a doménnevnél meg kell felelnie a védjegy törvény által a védjegyekkel szemben támasztott alapvető követelményeknek. Az olyan doménnevek, amelyek leíró jellegűek, és nem tartalmaznak megkülönböztetőképeséggel rendelkező szóelemeket, csak abban az esetben oltalomképesek védjegyként, ha a bejelentő igazolni tudja, hogy a megjelölés (a doménnev egésze) használata révén megszerezte a megkülönböztetőképeséget. Ebből a szempontból nem releváns az sem, ha a doménnev központi eleme (a *www* előtag és a legfelső szintű tartománykód – például *.hu*, *.eu* – közötti 2–63 karakterből álló kifejezés¹⁰⁷) történetesen azonos a bejelentő vagy a bejelentő cég nevével. A leíró kifejezések használata azonban nemcsak oltalomképeségi akadály lehet egy védjegy eljárás során, hanem üzleti szempontból is szerencsétlen ilyen kifejezéseket választani egy weboldal nevének. A kilencvenes években, az internetezés hőskorában a leíró neveket tartották értékesnek – például a *wine.com* doménnevet 3 millió dollárért¹⁰⁸ értékesítették, mert ebben az időben nem igazán léteztek még keresőmotorok, ezért a vállalkozások feltételezték, hogy ha valaki bort akar vásárolni, akkor a *wine.com* doménnevet fogja elsőként beírni a böngészőbe. A generikus doménnevek használatának másik problémája az, hogy az egyszerű és könnyen megjegyezhető nevek hamar gazdára találtak, és a versenytársak kénytelenek voltak nagyon hasonló

¹⁰⁶ Matt Haig: Online stratégia kialakítása: nélkülözhetetlen útmutató az internetes kereskedelemhez. Alexandra, Pécs, 2005, p. 26.

¹⁰⁷ Lásd: <https://www.domain.hu/domainregisztracios-szabalyzat/#drsz2>.

¹⁰⁸ Papp-Váry: i. m. (40), p. 139.

neveket találni saját weboldalaiknak, ezért a sok hasonló webcím között még nehezebbé vált egy vállalkozás számára, hogy a versenytársak közül kiemelkedjen.

A doménnév és a doménnév alatt elérhető weboldal azonban csak akkor tudja betölteni információs szerepét, ha a fogyasztó azt könnyen megtalálja, és képes azonosítani a vállalkozással – ehhez elengedhetetlenül szükséges a minőségi tartalom, és a weboldalak keresőbarátta tétele (SEO – search engine optimization).

Mindezek mellett szükséges az is, hogy egy vállalkozás weboldala ne csupán információforrásként szolgáljon a fogyasztók számára, hanem közösségi élményt is nyújtson. A sikeres online kereskedelmi cégek, mint az Amazon vagy az Ebay, hamar felismerték, hogy a kommunikációs terek biztosítása¹⁰⁹ a látogatók számára – akár felhasználó és felhasználó, akár felhasználó és üzemeltető között – növeli a weboldal látogatóinak lojalitását az oldal felé.

Az internetezői szokások megváltozásával a márkahűség kiépítésének feltételei is megváltoztak: a közösségi oldalak terjedésével ugyanis új piacok, és a vállalkozások számára új reklámfelületek nyíltak meg. A Facebook közösségi oldal 2004-ben indult el, és 2008-ban regisztrált felhasználóinak száma meghaladta a 100 milliót.¹¹⁰ Napjainkban a legtöbb vállalkozás már rendelkezik Facebook-oldallal is, de számos kisvállalkozás már csak ezt a módját választja fogyasztói elérésének, mivel egy saját – igényes, a fogyasztókban bizalmat keltő – weboldal elkészítése és fenntartása komoly költségeket von maga után. A közösségi oldalakon való regisztráció ingyenes, és lehetőséget biztosít az üzleti felhasználók számára a célcsoport-orientált reklámozásra is, szolgáltatásai köre pedig folyamatosan bővül: mind a Facebook, mind az Instagram közösségi oldal lehetővé teszi felhasználóinak a webshop üzemeltetését is.

A védjegyek online használatával kapcsolatban azonban különösen fontos megjegyezni, hogy a védjegyoltalom egy területi hatályhoz kötött jog, a weboldalak pedig – jellemzően – nemzetköziek, bármely országból megtekinthetők, ezért az online térben használt védjegyek oltalmi körét célszerű azokra az országokra is kiterjeszteni, amely országok felé a vállalat üzleti tevékenysége is irányul.

4.6. A védjegyek életciklusa

Az internet térnyerésén túl számos olyan változás volt tapasztalható az elmúlt évtizedekben, ami a márkák, ezáltal pedig a védjegyek piaci helyzetét befolyásolta – többek között ilyen változás volt Magyarországon az 1989-es politikai és gazdasági rendszerváltás is.

Hiba lenne azt állítani, hogy az 1945–1989 közötti időszakban ne léteztek volna márkák, reklámok és védjegyek, ugyanakkor a szocialista termelési viszonyok között ezeknek a jelentősége – éppen a piacok szűkossége miatt – limitált volt. A korabeli reklámok sokszor

¹⁰⁹ Haig: i. m. (106), p. 27.

¹¹⁰ Lásd: <https://hu.wikipedia.org/wiki/Facebook>.

nem is egy konkrét gyártóra vagy termékre, hanem egy terméktípus népszerűsítésére¹¹¹ irányultak, a védjegyek pedig az állami vállalatok tartozékai¹¹² voltak.

A piacgazdaság korai éveiben, azaz az 1990-es évek elején a vállalkozások – és kényszervállalkozások – gombamód szaporodtak el, ami magával vonta a piacok felhígulását is. Bizonyos márkák nem tudták felvenni a versenyt a külföldi cégek térnyerése mellett, más márkák és védjegyeik azonban képesek voltak életben maradni (IKARUS buszok, CSEPEL kerékpár) vagy éppen megújulni (BAMBI üdítők, TISZA cipő).

Egy vállalkozás életében a védjegyek kulcsfontosságú szerepet töltenek be a már korábban ismertett piaci mechanizmusok és gazdasági funkciók révén, ezért egy új vállalkozás számára elsődleges szempont az, hogy olyan védjegyportfóliót építsen fel, amely hosszú távon képes biztosítani a vállalkozás azonosíthatóságát és termékei megkülönböztetőképességét. Célszerű ilyen esetben a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalánál úgynevezett védjegykutatást¹¹³ igényelni, amelynek során a vállalkozás tájékoztatást kap arról, hogy a védjegyekkel kapcsolatos elképzelései más fennálló oltalmába ütköznek-e.

Amennyiben a vállalkozás olyan egyedi, csak rá és termékeire jellemző arculatot alakított ki, amely alkalmas arra, hogy jogi oltalomban részesüljön, célszerű átgondolnia azt, hogy hány és milyen típusú megjelölésre igényel oltalmat. Nem feltétlenül célszerű például egy logónak az összes létező színváltozatára védjegyoltalmat szerezni, nem csupán anyagi megfontolásból, hanem a fogyasztói szempontok figyelembevétele miatt sem: a sok különböző színű vagy elrendezésű, de hasonló megjelölés nem biztosít kellő koherenciát, illetve nem nyújt egységes képet a fogyasztói felé.

A védjegybejelentések benyújtásakor figyelembe kell venni a védjegy használatának későbbi területi korlátait és az árujegyzéket is: ez a két paraméter fogja biztosítani a vállalkozás számára, hogy a védjeggyel együtt járó használati kötelezettség a legoptimálisabban valósuljon meg. A védjegyoltalom megszerzését követő öt éven belül ugyanis beáll a használati kényszer: a vállalkozásnak meg kell kezdenie a védjegy használatát azokban az országokban, amelyekre a védjegy területi hatálya kiterjed, és azoknak az áruknak és szolgáltatásoknak vonatkozásában, amelyek a védjegy árujegyzékében szerepelnek. A használati kötelezettség elmulasztása ugyanis magában hordozza annak a veszélyét, hogy egy versenytárs a védjegy törlésére vagy megszűnésének megállapítására vonatkozó kérelmet nyújt be a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatalához.

¹¹¹ Például a hurkaforgasztásra buzdító reklám, amelyben mindössze a reklám végén jelenik meg az ÁHT (Állatforgalmi Húsipari Tröszt) logója, lásd: <https://www.youtube.com/watch?v=eN7RhYFIS7E>.

¹¹² Dr. Vida Sándor: Védjegyek és védjegyügyek 1945–1969 között. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 6. (116.) évf. 5. sz., 2011. október, p. 77.

¹¹³ Lásd: <https://www.sztnh.gov.hu/hu/mivel-fordulhatok-a-hivatalhoz/kutatasi-szolgáltatások/vedjegyszolgáltatások/vedjegyszolgáltatások-1>.

A védjegyoltalom tíz év elteltével – korlátlan alkalommal, és így korlátlan ideig – megújítható, ezért tíz év elteltével egy vállalkozásnak célszerű megvizsgálnia, hogy milyen eredményeket ért el a védjegyével, és célszerű-e a védjegyet megújítani. Különösen az ábrás megjelölésekkel kapcsolatban lehet kérdéses, hogy egy tíz évvel korábbi trendeknek megfelelő logó-dizájn kontinuitást biztosít-e a vállalkozás számára, vagy éppen elmaradottnak, ódivatúnak tünteti fel a fogyasztók előtt.

Ezt követően – vagy ezzel a folyamattal párhuzamosan – a jól felépített márka lehetővé teszi a vállalkozás számára, hogy védjegyeit aktív bevételi forrásként hasznosíthassa: akár licenciaszerződések, akár átruházás, akár más márkákkal folytatott kölcsönös együttműködés révén.

5. ÖSSZEFOGLALÁS

A védjegy a fogyasztói társadalomnak egy összetett jelensége, amely számos más jogi és gazdasági területtel együttműködve hétköznapi életünk szerves részét képezi. Ebben az írásban azokra a lényeges szempontokra fókuszáltunk, amelyeket a vállalkozásoknak célszerű figyelembe venniük a védjegyoltalom megszerzésével, fenntartásával és a gazdasági életben való hasznosításával kapcsolatban.

A védjegyek sokoldalúságára, társadalmi és gazdasági funkcióira a piaci verseny során a vállalkozások különféle stratégiákat építhetnek fel attól függően, hogy a vállalkozás éppen melyik életszakaszában tart, és a védjegyek életciklusa a későbbiek folyamán a vállalattal együtt tud mozogni.

A védjegyek stratégiai használata a vállalkozások számára elsősorban tudatos döntések sorozatát teszi szükségessé. Az első ilyen döntés az az elhatározás, hogy a vállalkozás rendelkezik egy olyan szellemi értékkel, amit óvni, oltalmazni szükséges.

Különösen a kis- és középvállalkozások esetében jellemző az a magatartás, hogy a szellemi tulajdon védelme egyetlen cégnév vagy vállalati logó védjegyként való lajstromozására korlátozódik. Ennek feltehetően egyik fő oka az anyagi ráfordításokban keresendő: egy kisvállalkozó számára egy védjegybejelentés igazgatási szolgáltatási díja sokszor indokolatlan költséget jelent, még abban az esetben is, ha ezért a díjért tíz évre szerez védjegyoltalmat, és így a védjegy átlagos éves költsége egy weboldal vagy webáruház üzemeltetésének költségéhez hasonló összeget jelent. Mivel a védjegy jellemzően nem biztosít a jogosultja számára azonnal bevételi lehetőséget, a vállalkozók amolyan „szükséges rosszként” tekintenek rá: a védjegy ára tulajdonképpen az afölött érzett nyugalomuk ára, hogy szellemi termékük a versenytársaik tisztességtelen üzleti magatartásaitól biztonságban van.

A vállalkozásoknak a védjegyre sokkal inkább stratégiai eszközként kellene tekinteni: az oltalom tízéves időtartama és korlátlan meghosszabbíthatósága ugyancsak a hosszú távú megfontolásoknak, a tudatos brandépítés lehetőségeinek kedvez.

DÍSZLETEK ÉS JELMEZEK SZERZŐI JOGI VÉDELME

BEVEZETÉS

A vizuális művek külön kategóriájába tartozó díszlet, jelmez és mindezek tervei kapcsán napjainkban már ritkán merül fel kérdésként az idetartozó műalkotások szerzői jogi védelme, alkotóik személyhez fűződő és vagyoni jogainak elismerése. Különösen igaz ez a megállapítás az Szjt. 2013. április 1-jétől hatályos módosítása óta,¹ amikortól a jogi védelem a jelmez- és díszletterven túl újra kiterjed magukra a jelmezekre és színházi díszletekre is, így téve teljessé a jogvédelmet e műfaj tervezési és tárgyi megvalósításának szakaszában keletkezett alkotások vonatkozásában.²

E műtípusok – pontosabban a díszlet(terv) és a jelmez(terv) színpadi és filmes felhasználásai – ugyanakkor olyan sajátosságokkal rendelkeznek, amelyek az általános szerzői jogi szabályokhoz képest ha nem is kivételes, de mindenképpen más szemléletet és rugalmasabb jogalkalmazói hozzáállást igényelnek. Ennek magyarázata egyrészt az, hogy a jelmez és terve, de kisebb mértékben a díszlet is elsősorban használati célú műtárgy, szerzői jogi védelme az iparművészeti alkotások (jelmez) és az építészeti alkotások (díszlet) szabályozásának a világában keresendő. A másik specialitás ezen a területen az, hogy a jelmezek és a díszletek többnyire nem önmagukért készülnek, hanem célzottan egy konkrét színpadi mű (színházi előadás, operaelőadás, koncert) vagy filmalkotás számára, a rendezővel szoros együttműködésben kerülnek megtervezésre és legyártásra. A díszlettervezőnek (tervezőművésznek) igazodnia kell a színdarabhoz, saját korához és a produkció jellegéhez is, hogy hitelesen támassza alá a mű mondanivalóját. A díszlet és a kellékek színei önmagukban, már az előadás első perceiben – a színészekről és szövegtől függetlenül – pusztán a vizualitás erejével kifejeznek érzelmeket, megadják a darab atmoszféráját.³

Ugyanakkor a díszlet- és jelmeztervezők az utóbbi évtizedekben rendszeresen jelennek meg önálló kiállítóművészekként a nagyközönség előtt, installációkat, festményeket, bútorokat, objektumokat, térkollázsokat, assemblage-okat⁴ állítanak ki. Azaz alkotótevékeny-

* A szerző a Miniszterelnökség vezető-kormányfőtanácsosa, a Szerzői Jogi Szakértő Testület tagja.

¹ 2013. évi XVI. törvény a szellemi tulajdonra vonatkozó egyes törvények módosításáról.

² Ahogy arra a törvénymódosítás miniszteri indoklása is rámutat, a jelmezek és a díszletek használati célú műtárgyak, jellegüket tekintve a képzőművészeti, illetve az iparművészeti alkotásokhoz állnak közel, ezért indokolt az egyéb művekkel megegyező szintű védelmük biztosítása.

³ Forrás: http://www.szinkommunikacio.hu/22_21.htm.

⁴ Az assemblage a 20. századi vizuális művészeti irányzatok (például a *pop-art* vagy a *dadaizmus*) jellegzetes műfaja. A különféle tárgyak egymáshoz illesztéséből, összerakásából, halmozásából létrehozott háromdimenziós műalkotás, hasonlítható a kollázshoz, de a kollázs kétdimenziós műalkotásától eltérően térbeli kompozíció.

ségük produktumai egy autonómabb és szuverénebb, jelentésalkotó közegben jelennek meg, elszakadva az eredeti (alkalomszerű) előadástól vagy filmtől. Ezeknek a műveknek az önállósodása, autonóm kiteljesedése tette és teszi szükségessé alkotóik és a felhasználók (leginkább galériák) kapcsolatának mélyebb feltárását, de jogi kérdéseket vet fel egyebek mellett az eredeti díszletek (díszlettervek) felhasználása a színmű újbóli színpadra állítása során, vagy a jelmeztervező díjazása a film- és televíziós alkotás ismételt sugárzása után. Még különlegesebb, az átdolgozás területére vezető jogviszonyokat keletkeztet továbbá a díszletekről készített képzőművészeti alkotások vagy fényképek felhasználása (kiállítása, többszörözése, terjesztése).

Fontos kiindulópontunk e témakör tárgyalása során végül az is, hogy az uniós jog egyáltalán nem tárgyalja a színpadi műveket, és nincs kifejezetten a színpadi műveket szabályozó közösségi jogforrás sem. Egyes szakértői vélemények szerint nincs is erre szükség, mert ezeket a kérdéseket a nemzetállami jogszabályok az adott tagállam kultúrájához igazítva – minimális szinten – rendezik, a szabályozást pedig kiegészíti a bírói gyakorlat.⁵ Megkérdőjelezhető ez az álláspont annyiban, hogy a színpadi művekre és szerzőire vonatkozó speciális szerzői jogi szabályok beiktatása egyrészt tisztázhatná a színházi szakmában tevékenykedők alkotói státuszát, másrészt csökkentené vagy legalábbis mérsékelné az itt előforduló jogsértések számát. Csupán a bírói gyakorlat mindenhatóságában azért sem szabad bízunk, mert éppen a vizuális művekkel kapcsolatos ügyekben születtek – azonos vagy hasonló tényállások mentén – a Szerzői Jog Szakértő Testület (SZJSZT) véleményével szembemenő ítéletek.

1. A díszlet szerzői jogi védelme

1.1. Díszlet, díszlettervező, szcenikus

Forgách András író frappáns megfogalmazása szerint „[h]ogy egy adott díszlet mit tesz hozzá egy előadáshoz, az voltaképpen mérhetetlen. Nem lehet összeadni a kettőt, de kivonni sem egymásból. Nincs színész + előadás + díszlet + néző formájú képlet (persze, hogy nincs, ám a tudat vágyódik az ilyesféle leegyszerűsítésekre): a díszlet minőségének vagy mennyiségének nincs sem valódi sem virtuális mértékegysége és ez a jelmezekre is igaz.”⁶ Ebből a gondolatból is következik, hogy a díszlettervezőnek (tervezőművésznak) igazodnia kell a színdarabhoz, saját korához és a produkció jellegéhez is, hogy hitelesen támassza alá a mű mondanivalóját, figyelembe véve a színészek igényeit, a mozgásteret, a színpadkép arányait éppúgy, mint a produkció költségvetését. A díszlettervező tervrajzai és utasításai alapján szakemberek

⁵ Dr. Sági Edit: Színpadi művek szerzői joga. Interjú: <https://www.jogiforum.hu/interju/191>.

⁶ Forgách András: Díszlet, jelmez. Gönczöl Kiadó. Letölthető: A díszlet mint kép: https://szinhaz.hu/2005/12/22/a_diszlet_mint_kep.

(díszletmodellezők, díszletfestők, kellékesek) sokasága készíti el, állítja össze, rögzíti a díszleteket, szerkezeteket, majd előadás után szétszedik azokat. A díszlettervező olyan színházi ember, aki festő, építész és szobrász is egy személyben, hiszen az érzéseket és gondolatokat kifejező színházi látványképek megtervezése és megépítése a képzőművészet egyéb ágainak ismeretét és alkalmazását is megköveteli. A változatossághoz és a megfelelő stílus kialakításához a tervezők minden darabnál más-más anyagokat, eszközöket, tereket, megvalósítási módokat használnak a megvilágított, vagy éppen festett háttereken át a plasztikus színpad-építésig.⁷ A lényeg a színpadi művek komplexitásában mutatkozik meg: a színpadi szcenika kialakítása kapcsán a díszletek és jelmezek alkotóinak nézetei összeegyeztetésre kell hogy kerüljenek a rendező elképzeléseivel, akinek – legtöbb esetben – egy már kész, alapul fekvő írói alkotást kell színpadi előadásra alkalmassá tenni.⁸

Légy jó mindhalálig! (Debreceni Csokonai Színház)⁹

A fentiek is ékesen bizonyítják, hogy a díszlettervezők munkája alkotó jellegű tevékenység, ami nagyfokú kreativitást, művészi érzéket és szakmai tudást igényel. Érdekes összevetésre szolgáltat alapot az a tény, hogy miközben a színpadi művek szempontjából a

⁷ Forrás: <https://hu.wikipedia.org/wiki/D%C3%ADszlettervez%C5%91>.

⁸ Székely György: Magyar Színházművészeti Lexikon. Akadémiai Kiadó, Budapest. 1994.

⁹ Forrás: <https://www.jegy.hu/program/legy-jo-mindhalalig-debreceni-csokonai-szinhaz-50202>.

művek létrehozásában alkotó közösséget vállaló díszlet- és jelmeztervező védelmi státusza napjainkban már vitathatatlan, addig nincs egységes jogelméleti álláspont és joggyakorlat a színpadi rendező szerzői jogi megítélése tekintetében. Másfelől viszont kérdésként merül fel például, hogy megvalósul-e magának a színpadi műnek a szerzői jogi oltalma, ha a díszletül szolgáló bútorok a művészi jelleget nélkülözik, vagy ha a felhasznált jelmezek közismeretek. Fordítva már egyértelműbb a helyzet: az egyéni díszletek, jelmezek szerzői jogi oltalma nem szűnik meg, nem olvad bele a színpadi mű szerzői jogi oltalmába, hanem önállóan is megmarad.

A színházelméleti definíció szerint díszlet a színpadi mű cselekményének helyszínét jelölő, változtatható, mozgatható és cserélhető színpadberendezés. Másként fogalmazva olyan építészeti-képzőművészeti alkotás, amely a bemutatandó mű által meghatározott korstílust, a szerző instrukcióit, a rendezői és díszlettervezői koncepciót jeleníti meg.¹⁰ Noha a jelmez és díszlet külön-külön kerültek nevesítésre az Sztj.-ben, a gyakorlatban szokás egy összefoglaló név alatt illetni a jelmezek és a díszletek által kialakított színpadképet, színpadi világot: ez a *látványterv*. A látványterv a színjelölések vizuális keretének és a cselekmény lefolyásának átfogó megtervezése, amely a statikus építmények, díszletek mellett kiterjed a jelmezekre, a világításra, a színek alkalmazására, valamint a mozgásokból eredő képi változások színpadi hatására is. A látványterv kifejezésre szokás használni a szcenikát is. A szcenika a színjáték terének, a színpadnak a kialakítása, technikai berendezése. A színház szcenikusa felelős a színpadkép különböző elemeinek működéséért, és feladatköre összekapcsolódhat a díszlettervezőével és a látványtervezőével.¹¹ Míg a szcenikus technikai jellegű tevékenységnek eredménye nem jár jogi oltalommal, addig a díszlettervező és a jelmeztervező általában szerzői jogi védelmet élvező szellemi alkotásokat hoz létre.¹²

1.2. Díszlet engedély nélküli átdolgozása

A jogértelmezési nehézségeknek és joggyakorlati bizonytalanságoknak a bevezetőben már jelzett 2013. évi Sztj.-módosítás vetett véget, amely újra kiterjesztette a védelmet a jelmez- és díszletterven túl magukra a jelmezekre és színházi díszletekre is, tekintettel arra, hogy „a jelmezek és a díszletek használati célú műtárgyak, jellegüket tekintve a képzőművészeti, illetve az iparművészeti alkotásokhoz állnak közel, ezért indokolt védelmük azonos szintjének biztosítása a jogszabályi felsorolás pontosítása által.”¹³ A törvénymódosítás előzménye egy 2005-ös ítéletátlai határozat volt, amely a szerzői jogi védelmet kiterjesztette a megvalósí-

¹⁰ Székely: i. m. (8).

¹¹ Sági Edit: A színpadi művek szerzői joga. Patrocinium Kiadó, 2019.

¹² Természetesen a szerepek összekapcsolódhatnak: előfordul, hogy a látványtervező egy személyben tervezi a jelmezeket és a díszleteket. Ebben az esetben külön-külön fog fennállni szerzői joga a jelmezeknek és azok tervein, valamint a díszleteknek és azok tervein.

¹³ A szerzői jogi törvény indokolása.

tott színpadi jelmezekre.¹⁴ Ez akkor a hatályos joggal ellentétes értelmezés volt, hiszen az Szjt. 1. § (1) bekezdése példálózó felsorolásának *n*) alpontja 2005-ben még csak „a jelmez- és díszletterveket” említette. Az ítélet *de lege ferenda* mégis helyes volt, hiszen a jelmez az általános ruhatervekhez, szabásmintákhoz képest távolabb van a cél általi meghatározottságtól, és közelebb a díszítő és jellemző-gondolati művekhez.¹⁵

A iparművészeti jelleg tálcán kínálja a díszletek formatervezésiminta-oltalomban való részesítésének lehetőségét is, hiszen a díszlet látszólag minden jogszabályi feltételnek megfelel, amely alapján egy új és egyéni jellegű minta formatervezésiminta-oltalomban részesülhet.¹⁶ Az ebben a kérdésben egységesnek tekinthető jogirodalmi álláspont szerint a szerzői jogi oltalom és a formatervezési minta közötti átfedés az alkalmazott művészeti alkotások esetében áll fenn, ahol az ilyen formába öntött kreatív megoldások esztétikai jellemzőkön kívül használati, műszaki és egyéb követelményeknek is megfelelnek. E körbe tartoznak a belsőépítészeti, de sokkal inkább a lakberendezők által tervezett lakberendezési tárgyak. A párhuzamos védelem egyes díszletelemek tekintetében akkor merülhet fel, ha a színpadi díszlet elemei között vannak lakberendezési tárgyak vagy formatervezett bútorok. Nem kizárt tehát, hogy ezek a díszletelemek formatervezésiminta-oltalmat is élvezzenek. Ugyanakkor ez nem azt jelenti, hogy a komplett színpadi díszlet a szerzői jogi oltalom mellett automatikusan formatervezésiminta-oltalmat is kap, már csak azért sem, mert a formatervezésiminta-oltalom a szerzői jogi oltalommal ellentétben nem a formalitásmentes oltalom elvén épül fel.¹⁷

A díszlettervező alkotótévékenységének elemeit, a rendezői koncepciótól való elhatárolását és szerzői jogi védelmének kritériumait elsőként a Légy jó mindhalálig! című musical díszletének engedély nélküli átdolgozása tárgyában készült szakvélemény dolgozta ki minden részletre kiterjedően. A jogvitát az váltotta ki, hogy a rendező a díszlettervező engedélye nélkül módosította az eredeti díszleteket egy kihelyezett előadás alkalmával, továbbá a díszlettervező nevét sem tüntették fel a színlapon. Az ügyben eljáró tanács mindenekelőtt tisztázta a díszlettervező szakmai munkájának lényegét az alkotói folyamatban a rendezővel való együttműködés és kölcsönös inspiráció jegyében. Ennek részeként a díszlettervezőnek – alkotótársaihoz hasonlóan – számos szempontra figyelemmel kell lennie a díszletek és azok terveinek elkészítése során. Ilyenek elsődlegesen a darab rendezőjének (vagyis a fenti alkotómunkák fő irányítójának, összefogójának) a színpadra állítással kapcsolatos elképzelései, emellett (vagy ennek részeként) a díszletnek igazodnia kell többek között saját és/vagy a mű keletkezésének korához, a korhoz kötődő tárgyi kultúrához, továbbá építészeti és kép-

¹⁴ Győri Ítéletábrla Gf.IV.220.228/2005/30.

¹⁵ Gyertyánfy Péter (szerk.): Nagykommentár a szerzői jogi törvényhez (a továbbiakban: Nagykommentár). Wolters Kluwer, Budapest, 2014.

¹⁶ A formatervezési minták oltalmáról szóló 2021. évi XLVIII. törvény 1. § (1)–(3) bekezdése.

¹⁷ Sági: i. m. (11).

zőművészeti stílusokhoz, az előadás helyszínének (játéktérének) adottságaihoz, valamint – nem utolsósorban – a mindezek megvalósításához rendelkezésre álló anyagi forrásokhoz.¹⁸

A fenti szempontok figyelembevétele sem jelenti azt azonban, hogy a díszlettervező tevékenysége ne lenne alkotói munka: ezzel ellenkezőleg, az az esetek túlnyomó többségében magas fokú kreativitást, művészi érzéket és szakmai tudást igényel, ezért eredménye, vagyis a díszlet(terv) is egyéni-eredeti jellegű. Abban az esetben ugyanis, ha a díszlettervező valójában csak mechanikus kivitelezője egy másik személy (például a rendező) teljes körűen megtervezett tervének, szerzői jogi értelemben már nem díszlettervezőről, hanem díszletkivitelezőről, díszletépítőről (asztalos, festő stb.) beszélhetünk. *„A díszlettervezői tevékenység annyiban kétségtelenül hasonlít az alkalmazott művészeti ágakhoz, hogy a rendezői elképzeléseknek nagymértékben alá van rendelve és az előadás megszületésének céljának szolgálatában áll. Ez azonban önmagában nem gátja az egyéni kreativitásnak és gondolat kifejtésnek, ezen keresztül pedig az egyéni-eredeti mű létrejöttének.”*¹⁹

A díszletterv tehát a díszlettervező tevékenységének eredményeként jön létre. Ahogy arra a szakvélemény is rámutat, a díszlettervezői munka *„önálló alkotói tevékenységnek minősül még akkor is, ha a tervezés folyamatát a rendezői koncepció értelemszerűen és az esetek többségében nagymértékben befolyásolja. Ilyenkor a rendezői vagy közös munkaként megszülető elvi és művészi döntések, ötletek tükröződnek később a díszlettervben.”* A konkrét ügyben is úgy ítélte meg a Szerzői Jogi Szakértő Testület, hogy az elkészült díszlet szempontjából a rendezői koncepció (például az, hogy a színpadra állítás során kétszintes díszletet kell alkalmazni, vagy a színpadon alkalmazott lépcső) csak a szerzői jogi védelem szintjét el nem érő – a színházi világban egyébként gyakran alkalmazott – ötletnek minősül. Az eljáró tanács végül arra az álláspontra helyezkedett, hogy a soproni előadás díszlete több részletében is az ősbemutató díszletének átdolgozása, és így az Szt. 29. §-a alapján származékos műnek tekinthető.²⁰ A soproni átdolgozás pedig nem önálló koncepció, csak az adottságokhoz (a színpad méreteihez stb.) alkalmazkodó átszabás. Az eljáró tanács ugyanakkor megnyitott egy „menekülőutat” annak felvillantásával, hogy *„az átdolgozások általános természetéből adódóan a soproni előadásban számos részlet (például asztalok, terítők) különbözőséget mutat, ami új, önálló alkotói tevékenységet is feltételezhet. A tervezést azonban ebben az esetben ugyanúgy kötötte az előadás alapjául szolgáló mű és a korhűség kívánalma, mint a debreceni díszletezés esetében, ezért annak megállapítása, hogy az egyes részletelemek tekintetében a soproni előadás mennyiben támaszkodik a debrecenire, nem lehetséges egyértelműen.”* Erre a szakvéleményre alapozva állapította meg az elsőfokú bíróság, hogy az alperesek megsértet-

¹⁸ SZJSZT-12/2009. Díszletterv átdolgozása.

¹⁹ https://www.sztnh.gov.hu/sites/default/files/SZJSZT_szakvelemenek_pdf/szjszt_szakv_2009_12.pdf.

²⁰ Szt. 29. §-a: *„A szerző kizárólagos joga, hogy a művét átdolgozza, illetve hogy erre másnak engedélyt adjon. Átdolgozás a mű fordítása, színpadi, zenei feldolgozása, filmre való átdolgozása, a filmalkotás átdolgozása és a mű minden más olyan megváltoztatása is, amelynek eredményeképpen az eredeti műből származó más mű jön létre.”*

ték a felperes díszlettervező szerzői jogát – beleértve a névviseléshez való jogát is – az általa alkotott díszlet engedélye nélküli átdolgozásával és újbóli színpadra állításával.²¹ Az ügyben másodfokon eljáró ítélőtábla az alperesek fellebbezését elutasítva teljes körűen osztotta az elsőfokú bíróság álláspontját az engedély nélküli átdolgozás minősítését és a jogsértő magatartás Szjt. szerinti jogkövetkezményeit illetően.²²

Nem hagyható figyelmen kívül, hogy sem a szakértői vélemény, sem az ügyben született ítéletek nem foglalkoznak a díszlet (mint mű) egységének a sérelmével, illetve annak lehetséges megsértésének kérdésével. Ennek magyarázata az lehet, hogy az átdolgozott díszlet összességében nem változott annyit, hogy az a díszlettervező becsületére vagy hírnevére sérelmes lett volna. Miként azt a vizuális művekkel kapcsolatos jogsértések elemzése során is láthattuk, nem egyszerű annak tisztázása, hogy pontosan melyek azok a magatartások, amik a mű egységének a sérelmét jelentik.

Egy eredetileg kőszínházba tervezett, kivitelezett és felhasznált díszlet szabadtéren megtartott előadása kapcsán kiobbant ügyben arról kellett a Szerzői Jogi Szakértő Testületnek döntenie, hogy szerző becsületére vagy szakmai jó hírnevére sérelmes lehet-e vagy sem, ha a színpadi díszletet a szerzői joggal rendelkező díszlettervező hozzájárulása nélkül úgy módosítják, hogy a színpadkép megváltozik.²³ A testület mindenekelőtt rögzítette azt, hogy a kőszínházba tervezett díszleteket a szabadtéri játékokon megtartott előadásokon csak változatlan formában lehetett volna felhasználni. A másik kérdésben a szakvélemény árnyaltabban fogalmazott: „A szabadtéri előadás díszlete több helyen lényegesen különbözött az eredeti, a korhű jelleget jobban követő felfogástól. A látványegység ... megbontása, az egyes díszletelemek (kápolna, oltár) technikai követelmények által nem indokolható módosítása összességében azonban arra nem volt alkalmas, hogy a nézőben a szerző becsületére, vagy jóhírnevére sérelmes benyomás alakuljon ki. Kétségtelen ugyanakkor, hogy az eredeti mű vonásai több helyen lényegesen megváltoztak, és ez a szakmai körökben akár negatív megítélést is eredményezhet.” Sági Edit szerint ez a vélemény azért vitatható, mert ha azt a nézetet fogadjuk el az integritás tekintetében, amelyet az Szjt. indokolása is rögzít, nevezetesen, hogy a mű bármely eltorzítása, megcsonkítása tiltott, és csak a megváltoztatás, valamint egyéb visszaélés jogsértő mivoltának további feltétele a szerző becsületére vagy hírnevére való sérelmes volta, akkor a díszletelekben bekövetkezett „megbontás” és „nem indokolható módosítás” megvalósítja a jogsértést. Ha pedig azon a nézeten alapulva vizsgáljuk az esetet, hogy mind a négy feltétel jogsértő megállapításához szükséges a jó hírnév vagy a becsület megsértése, akkor ellentmondás fedezhető fel a véleményben, mivel „a becsület a személy társadalmi megítélése, ahol az adott személy saját akarata a kiindulópont arra vonatkozóan, hogy mit tekint személyesen értékesnek. A jóhírnév az adott személy közösségi, társadalmi,

²¹ Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság 3.P.21.040/2007/75.

²² Győri Ítélőtábla Pf.I.20.055/2011/7.

²³ SZJSZT-39/2007. Színpadi díszlet megváltoztatása.

közeleti, gazdasági ismertségét, elismerését jelenti, amelynek bármilyen szintű rombolása személyhez fűződő jogot sért. E két fogalommal összevetve levonható a következtetés, hogy ha a módosított díszlet alkalmas volt arra, hogy szakmai körökben negatív vélemény alakuljon ki a szerzőről, akkor az sérelmes lehet a becsületére, jó hírnévére.”²⁴ Mivel az ügyben született ítélet nem áll rendelkezésünkre, az sem tudható, hogy a bíróság végül osztotta-e az SZJSZT véleményét, vagy az Szjt. dogmatikai rendjéhez közelebb álló értelmezést tette magáévá.²⁵

2. A jelmez és a jelmeztervező szerzői jogi védelme

2.1. Jelmez, jelmezterv, jelmeztervező

Sem a jelmeznek, sem a jelmeztervnek nincs jogi fogalmi meghatározása, ugyanakkor a bírói gyakorlat mára kialakította a jelmez céljára készült öltözék szerzői jogi iránytűjét. Az irányadónak tekinthető értelmezés szerint „...a jelmez az általános ruha-tervekhez, szabás-mintákhoz képest távolabb van a cél általi meghatározottságtól és közelebb a díszítő és jellemző-gondolati művekhez, vagyis a szűkebb értelemben vett képzőművészeti alkotásokhoz. Itt ritkábban merül fel a használati célú művek szerzői jogi védelmének alap problémája, az, hogy a funkció meghatározó ereje kizárna minden szellemi mozgásteret. A terv eredményét, a háromdimenziós megvalósítást inkább műtárgyként és nem áruként hozzák forgalomba – utóbbi az ipari tervezőművészeti alkotásra jellemző.”²⁶

A jelmeztervnek nincs jogi fogalmi meghatározása; a Magyar színházművészeti lexikon definíciója szerint a jelmezterv egy adott előadás stílusának megfelelő, egy-egy szerep helyzetét, jellemét kifejező alkalmazott képzőművészeti alkotás. Pontosan ábrázolja a különböző jelenetekben viselendő öltözékeket, néha a maszkalképzést is. Részletrajzokkal kiegészítve (szabásrajz stb.) kerül a különböző kivitelező műhelyekbe: szabó – kalapos – cipész, és melékelik hozzá a jelmeztervező által kiválasztott anyag- és színmintákat is.²⁷ Televíziófilmhez készített jelmeztervek felhasználásának szinte részletére kiterő testületi szakvélemény szerint a jelmeztervek önmagukban is műalkotások, azonban szerepük a felhasználás során másodlagos, legfeljebb kiállításon vagy a produkció promóciója során szokták nyilvánosan felhasználni őket. Céljuk a jelmeztervező vizuális elképzelésének, koncepciójának

²⁴ Sági: i. m. (11).

²⁵ Az Szjt. 101. §-ának (4) bekezdése szerint ha bírósági kirendelésre készül testületi szakvélemény, az ügy érdemében hozott határozatról – egy példányának megküldésével – a testületet értesíteni kell. Sajnálatosan erről a 2004. április 1-jétől hatályos kötelezettségnek a teljesítéséről a bíróságok rendszerint megfelelnek.

²⁶ Gyertyánfy Péter: A szerzői jog bírói gyakorlata 2006-tól – a védelem tárgya és a mű egysége. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 7. (117.) évf. 4. sz., 2012. augusztus.

²⁷ SZJSZT-02/2006. Szerzői jogdíjak jelmezterveken.

bemutatása a producer, a felhasználó, továbbá a produkció kreatív alkotó csapata (rendező, operatőr, díszlettervező, koreográfus stb.), valamint a kivitelezők számára. A terveket a prezentációt követően elfogadják, majd azok a jelmezek kivitelezéséhez nyújtanak segítséget és pontos iránymutatást. A tervező alkotó szellemi tevékenysége a megvalósuló jelmezekben manifesztálódik, azok magukban hordozzák a kreatív alkotó szellemi tevékenység eredményét.²⁸ Mindezen sajátosságok miatt – az építészeti tervekkel ellentétben – a színházi világban nem a jelmezterv, hanem a jelmez felhasználása a meghatározó, elsődleges forma.

A SZJSZT-17/2013. számú ügyben eljáró tanács véleményének kialakítása során vizsgálat tárgyává tette a jelmeztervezői tevékenységet a filmiparban kialakult bel- és külföldi szakmai gyakorlat alapján. A filmes jelmeztervezés tartalmi elemeinek és sajátosságainak meghatározására a külföldi szakirodalomban található példa.²⁹ Természetesen a filmkészítés során nem minden esetben készülnek jelmeztervek; ez leginkább a kosztümös, illetve a különleges látványvilágra törekvő filmalkotások esetében merül fel. Másrészt a filmszakmai gyakorlat alapján az is megállapítható, hogy a jelmeztervezői alkotói folyamat egyik, de nem szükségképpen részeleme a jelmeztervek készítése. Erre tekintettel önmagában az a tény, hogy egy filmhez nem készülnek vagy nem minden egyes jelmezhez készülnek jelmeztervek, még nem zárja ki a jelmeztervező alkotói minőségét.

Összefoglalva a fentieket, a jelmeztervek műalkotásoknak tekinthetők, funkciójuk „a jelmeztervező vizuális elképzelésének, koncepciójának bemutatása a producer, a felhasználó, továbbá a produkció kreatív alkotó csapata (rendező, operatőr, díszlettervező, koreográfus stb.), valamint a kivitelezők számára.”³⁰

²⁸ SZJSZT-17/2013. A jelmeztervezés szerzői jogi minősítése a filmes műfajban.

²⁹ „A jelmeztervezés nem csak a ruhákról szól: a filmben történetmesélő és vizuális célja is van. A jelmeztervező autentikus karakterek kreálásával, színek, textúrák, sziluettek használatával a forgatókönyvet és a rendezőt segíti, egyensúlyt biztosítva a képkomponálásban. ... Függetlenül attól, hogy a film kosztümös, 'fashiony', vagy modern stílusú, mindegyik előzetes kutatómunkát igényel. A tervezőt inspirálja a művészet, az irodalom, fotográfiák, a természet, a zene, gyermekkori emlékei és más filmek, valamint mindezek szabad asszociációja. ... A jelmeztervezők többsége a kortárs jelmezek tervezését nehezebb feladatnak tartja. ... A jelmezek akkor sikerülnek jól, ha a nézőközönség nem veszi észre őket, de ugyanakkor szorosan kapcsolódnak a karakterekhez. ... A hollywoodi filmgyártás történetében a mozgófilmekhez tervezett, vásárolt, bérelt és gyártott ruhák kombinációját használták. A filmtől függően a jelmeztervező felvázolja a jelmezeket, amelyeket kiviteleznek vagy vásárolják és öregítik, patinázzák azokat. ... Semmi sem hétköznapi vagy a véletlen műve, ami a filmvásznon megjelenik – minden egyes kiegészítő és jelmez a jelmeztervező szándékos választásának eredménye és végső soron a rendezőé. ... A jelmezek sokkal többek, mint ruhák, megtestesítik a karakter pszichológiai, szociális és érzelmi állapotát a forgatókönyvben meghatározott adott pillanatban. ... A jelmezek megjelenítik egyéniségünket és komplex személyes történeteket hordoznak múltunkból és jelenünkben. A filmes jelmezeknek mindezt ki kell fejezniük, és ugyanakkor illeszkedniük kell a díszlethez és a fényhatásokhoz, valamint a film korszakához és műfajához is.” *Deborah Nadoolman Landis: What is costume design? – Hollywood Costumes*, V&A Publishing Victoria and Albert Museum, London, 2012.

³⁰ SZJSZT-17/2013 és *Gyertyánfy*: i. m. (15).

2.2. Jelmezek színházon kívüli felhasználása

A jogvédelem tárgyának egyértelműsége ellenére az ilyen tárgyú jogviták tisztázását megnehezíti, hogy az Szjt. nem tartalmaz a jelmeztervek, illetve az azok alapján elkészített jelmezek felhasználására vonatkozó részletszabályokat. Egy 2006-ben született SZJSZT-vélemény szerint a jelmeztervek hasznosítását illetően analógia sem vonható a szerzői jog által védett más tervek (például építészeti alkotás és annak terve, iparművészeti alkotás és annak terve) között. Az ügyben eljáró tanács álláspontja szerint *„a jelmezek – kiindulva az ismertetett szakmai fogalmak tartalmából – csak egy adott előadás összefüggésében speciálisak, az előadáson kívüli használatuk során csupán egyszerű kellékek. A színházi gyakorlatot tekintve általánosságban kimondható, hogy nem jellemző a jelmeztervező és a színház kapcsolatára az, hogy a jelmezek más célú felhasználását kizárnák, vagy korlátoznák.”*³¹ Ez a nézet erősen megkérdőjelezhető, mivel ugyanaz a jelmez egy másik előadáshoz vagy azon kívül is minden további nélkül felhasználható.³²

A Szerzői Jogi Szakértő Testület által vizsgált ügyben a kérdéses jelmezterveket a felperes vezető jelmeztervezői feladatkör keretében volt köteles elkészíteni a színházi évadon belül, az előadások nevesítése nélkül, havi fix díjazásban részesült. Az eljáró tanács álláspontja szerint a szerzői jogi díj csak az elkészített és elfogadott jelmeztervek után jár; nem merülhet fel ilyen díjigény a jelmezek használatával kapcsolatosan. Így tehát a jelmeztervekre vonatkozó szerzői jogi díjigény nem igazodik a tervek felhasználásának módjához és terjedelméhez. A szakvélemény azt is leszögezte, hogy a rendezvények során felhasznált jelmezek, ruhák, kellékek nem feleltek meg az előadás során felhasznált jelmezeknek.³³

Azt ugyanakkor a szakvélemény is elismerte, hogy a jelmeztervező (felperes) igényének helytállósága szempontjából kulcskérdés a felek között létrejött jogviszony megfeleltetése az Szjt. 30. §-ában meghatározott munkaviszonyhoz hasonló jogviszonynak, mert az ennek keretében létrehozott mű szerzői jogi vetülete teljesen más, mint a szerző szabad, önálló akaratából létrehozott művek esetében.³⁴ A színházi gyakorlatban az a jellemző, hogy a jelmezek és díszletek megalkotása a szerző munkaviszonyból folyó kötelessége, így a munkaviszonyban létrehozott művek szabályai sok esetben alkalmazhatóak rájuk. Az Szjt. 30. §-a értelmében ha a mű elkészítése a szerző munkaviszonyból folyó kötelessége, eltérő megállapodás hiányában a mű átadásával a vagyoni jogokat a szerző jogutódjaként a munkáltató szerzi meg. Amennyiben tehát a tervező a színház alkalmazottja, az általa tervezett jelmezek

³¹ I. m. (27).

³² Nem meglepő módon ezzel az erősen vitatható állásponttal a bíróság sem értett egyet, ezért azt ítéletének meghozatala során figyelmen kívül hagyta.

³³ Más lenne a helyzet, ha a Gizella napi rendezvények során magát a színházi előadást reprodukálták volna, vagy abból adtak volna elő részleteket. Ebben az esetben ugyanis a jelmeztervező – ha a jogdíjra nem is – a nevének feltüntetésére igényt tarthatott volna.

³⁴ A kirendelő bíróság kifejezett kérdése hiányában ennek megítélése nem tartozott a megválaszolandó szerzői jogi szakkérdések közé.

és díszletek vonatkozásában nem kell külön felhasználási szerződést kötnie a színházzal, hanem a mű átadásával automatikusan megszerzi a színház a vagyoni jogokat.³⁵

Az általánosnak mondható színházi gyakorlat (munkaviszony) mellett vitákra adhat okot a jelmeztervezői tevékenység megbízási szerződésbe foglalása, tekintettel e kötelmek vegyes – eredményjellegűt is magukban foglaló – jellegére. A nem munkaviszonyban alkotó jelmez- és díszlettervező szellemi alkotásának felhasználásáért fizetendő jogdíjak tekintetében már korábban az a gyakorlat alakult ki, hogy a tervezőnek egy összegben fizetik ki a honoráriumát, nem pedig a bruttó jegybevétel arányában kapja meg szerzői díját. Ez a jogdíjfizetési szisztéma napjainkban is él, amit egyfelől a szerző és a színház közötti kapcsolat és a már bevett, szokásos színházi gyakorlat indokol, másfelől pedig maga az Szjt. engedi meg a feleknek az eltérést a bevétellel arányos díjfizetéstől.³⁶ A nem munkaviszony keretein belül alkotott jelmezek esetében a jogviták eredője többnyire a színházi előadászon kívüli felhasználások engedélyezése és díjazása. Az SZJSZT-02/2006 számú ügyben is csak arra a következtetésre tudott jutni az eljáró tanács, hogy *„amennyiben a felek között létrejött jogviszony, illetőleg a felperes által létrehozott művek az Szjt. 30. §-ának megfelelőek, a felek között létrejött szerződésekben meghatározott díjazások mértéke, a más hasonló jogviszonyok keretében meghatározottakhoz viszonyítva is, megfelelőek.”* A jelmezek színházon kívüli, ünnepi eseményeken való felhasználása díjazásának mértéke tekintetében az SZJSZT nem tudott állást foglalni, ennek feltételül a felek közötti jogviszony tartalmának tisztázását jelölte meg.

Mind az elsőfokú bíróság, mind a másodfokon eljáró ítélőtábla alaposnak találta a felperes keresetét, és megállapította, hogy a felhasználás jogosulatlanul történt, ezért az alperes díjazással tartozik. Az ítélőtábla ugyanakkor nem értett egyet a szakértő testület szakvéleményével abban a vonatkozásban, hogy szerzői jogi díjigény csak elfogadott jelmeztervek után jár, a jelmeztervek alapján elkészített jelmezek felhasználása után pedig – általánosságban – nem jár díj; és azzal sem, hogy a jelmezek előadászon kívüli használat során csupán egyszerű kellékek lennének. Az ítélőtábla meggyőződése szerint a felperes jelmeztervek alapján készült jelmezeinek nemcsak azon konkrét színházi előadászon belül van egyéni, eredeti jellegük, amelyhez készítették, hanem a színházi előadászon – és magán a színházon – kívüli felhasználás esetén is, azok csupán – szerzői jogi védelem alatt nem álló – színházi kellékeknek nem minősíthetők. A jogerős ítélet azt is kimondta, hogy a felek között létrejött megbízási szerződés tartalmához, az abból következő felhasználás megengedett mértékéhez nem tartozott hozzá – külön engedély hiányában – a jelmezek színházon kívüli felhasználása, ezért az alperes azzal, hogy a jelmeztárából az ünnepi eseményeken történő felvonuláshoz a jelmezeket kiadta, a felperes szerzői műveit jogosulatlanul használta fel.³⁷

³⁵ Sápi: i. m. (11).

³⁶ Szjt. 16. § (4) bek.

³⁷ Győri Ítélőtábla Gf.IV.20.228/2005/30.

Egy hasonló ügyben – rockoperahoz tervezett jelmezek felhasználási szerződésben engedélyezett területen kívül megvalósított felhasználása tárgyában – hozott jogerős ítélet alapján a szerző a felhasználásra vonatkozó díjfizetés szabályai szerint szerzői díjra nem tarthat igényt, azonban az Szt. 94. § (1) bekezdés e) pont alapján a jogsértőtől követelhetette a jogsértéssel elért gazdagodás visszatérítését. Az ítélet indokolása szerint az alperes azáltal, hogy a felperessel a külföldi előadásokra vonatkozóan felhasználási szerződést nem kötött, és díjat nem fizetett, a szerzői díj elmaradt összegével gazdagodott. Ezért a felperes a jogosulatlan felhasználás után, a gazdagodás visszatérítése jogcímén, lényegében a szerzői díj összegével megegyező térítésre tarthat igényt.³⁸

Jelmezek – Az ember tragédiája – Szombathelyi Weöres Sándor Színház³⁹

2.3. Jelmeztervezés és jelmezek felhasználása filmalkotásban

Filmalkotáshoz készült jelmezek tervezőinek filmalkotói státusza, díjazása és közös jogkezelés körébe tartozása részben más jogviszonyokat eredményez, ezért más kérdéseket is vet fel, mint a jelmezek színházon kívüli felhasználása. Bírósági megkeresésre 2013-ban készített az SZJSZT e tárgyban részletes szakvéleményt, előzetes megállapításokat is téve a

³⁸ Legfelsőbb Bíróság Pfv.IV.21.771/2008/7.

³⁹ Forrás: <https://www.jegy.hu/program/az-ember-tragediaja-25499>.

konkrét kérdések megválaszolása előtt.⁴⁰ Elvi jelentősége van többek között egy filmalkotás (és ily módon a benne foglalt jelmezek összessége), illetve az egyes jelmezek kiragadott felhasználásának, mivel azok más és más jogi megítélést eredményezhetnek. Mindazonáltal a perbeli filmalkotások megtekintése alapján az eljáró tanács álláspontja szerint *„a perbeli filmalkotások, azok látványvilága, karaktereinek és jelmezeinek együttese megkülönböztethető, egyéni, eredeti jelleget hordoz, a jelmeztervező szellemi tevékenységének, alkotó közreműködésének eredménye. Olyan esetben, amikor az egyes jelmezek nem egyéni, eredeti jellegűek (például beszerzett, illetve kölcsönzött konfekcióruhák), a filmalkotás, annak látványvilága és az ahhoz készült jelmezek együttese egyéni, eredeti jellegű alkotásnak minősülhet és szerzői jogi védelmet élvezhet.”*

A rendelkezésre álló bizonyítékok alapján ugyanakkor az eljáró tanács nem tudta megállapítani, hogy a per tárgyává tett filmekhez a felperesi jogelőd készített-e jelmezterveket. A tervezői kreativitás elismeréseként értékelhető viszont a szakvélemény álláspontja, miszerint az egyéni-eredeti jellegű jelmeztervek hiánya nem zárja ki azt, hogy a felperesi jogelőd jelmeztervezőként szerzőnek, illetve filmalkotónak minősüljön, és a jelmeztervezői szellemi alkotótevékenysége során létrehozott audiovizuális mű, valamint az annak részét képező jelmez, illetve azok együttese szerzői jogi védelmet élvezzen. Ebből is következően a jelmeztervezők a nemzetközileg elfogadott szakmai gyakorlat szerint – a rendezővel, operatőrrel és forgatókönyvíróval együtt – a filmalkotói kreatív csapat részei, filmszerzőknek és azon belül mozgóképi alkotóknak minősülnek. A szakvélemény találó megfogalmazása szerint *„a rendezőhöz, operatőrhöz és a díszlettervezőhöz hasonlóan, a jelmeztervezői alkotói tevékenység a filmalkotásban, az abban rögzített látványban, képi világban manifesztálódik.”* A felperesi jogelőd jelmeztervezőként alkotó módon járult hozzá a filmek egészének kialakításához, önálló szellemi tevékenysége eredményeként egyéni-eredeti jellegű filmalkotások és az azok képi világának lényegi részét képező jelmeze együttesek jöttek létre, amelyhez a felperesi jogelődnek mint filmszerzőnek (mozgóképi alkotónak) szerzői joga fűződik.

A jelmeztervezők tekintetében két közös jogkezelő szervezet jogkezelési tevékenységét vizsgálta meg a Szerzői Jogi Szakértő Testület. Az egyik a filmalkotások közös jogkezelésére bejegyzett FILMJUS Filmszerzők és Előállítók Szerzői Jogvédő Egyesülete, amely kizárólag a filmelőállítók, valamint a filmírók, filmalkotások rendezői és operatőrei jogosult csoportja körében végez közös jogkezelést, tervezők javára nem. A másik a HUNGART Vizuális Művészek Közös Jogkezelő Társasága Egyesület, amely a vizuális művészek érdekében és javára ellátja a törvény által előírt kötelező közös jogkezelést, valamint a jogosultak akaratából

⁴⁰ SZJSZT-17/2013. A jelmeztervezés szerzői jogi minősítése a filmes műfajban.

történő, önkéntes közös jogkezelést (az ún. kiterjesztett közös jogkezelést).⁴¹ A HUNGART ténylegesen 2010. január 1-től kezdte meg a díszlet- és jelmeztervezők már nyilvánosságra hozott műveinek másodlagos felhasználásának közös jogkezelését, a műsoradatok gyűjtését. Az első jogdíjak felosztására 2011-ben került sor. A HUNGART által ténylegesen kezelt, a jelmeztervezők részére beszedett jogdíjak köre az alábbi:

- üresképhordozó-díj (az üres képhordozók forgalmazása után fizetendő díj a sugárzott, illetve képhordozón terjesztett művek magáncélú másolására tekintettel);
- kábeltévéjogdíj (a sugárzott vagy vezetéken terjesztett eredeti műsorok vezetékek útján a nyilvánossághoz való egyidejű, változatlan továbbközvetítése fejében fizetendő díj);
- reprodukciós jogdíj (például nyomtatott vagy elektronikus sokszorosítás, internettől történő letöltés, kiállítás esetén fizetendő díjak);⁴²
- másodlagos sugárzásért járó jogdíj kizárólag a közszolgálati televíziók művészeti magazinjaiban bemutatott magyar film- és színházi előadásrészletek díszlete és jelmeze után.⁴³

A HUNGART bejegyzése és közös jogkezelési gyakorlata tehát nem terjedt és jelenleg sem terjed ki a filmalkotások és az abban foglalt jelmezek televíziós sugárzására, többszörözésére és terjesztésére, emiatt ezen felhasználásokra vonatkozóan engedélyezést nem folytat, díjigényt nem érvényesít, jogdíjat nem oszt fel a jogosultak között, ennek következtében a perbeli felhasználásokra a felhasználó közös jogkezelő útján engedélyt nem szerezhett volna. Az eljáró tanács a HUNGART nyilvántartására vonatkozó adatok és a közös jogkezelői gyakorlat alapján megállapította, hogy a per tárgyát képező felhasználások (ismételt sugárzás, DVD-többszörözés és -terjesztés) a perbeli felhasználások idején nem tartoztak, illetve jelenleg sem tartoznak a kiterjesztett közös jogkezelés körébe, így azokból eredő díjigényt a felperes közvetlenül jogosult érvényesíteni. Mivel a perbeli felhasználásokra az alperes sem az érintett közös jogkezelőtől, sem az egyébként számára ismert jogosulttól nem szerzett engedélyt, így a felhasználásokra jogsértően került sor.

⁴¹ A kötelezően közös jogkezelésbe tartozik a szabad felhasználások, magáncélú másolások ellentételezésére beszedett jogdíjak, így az üres képhordozók gyártóitól és importőreitől beszedett, üres kazetták árába beépített díj, a kábeltélevíziók által fizetett jogdíj, valamint a reprográfiai jogdíj. Az üreskazetta-, kábeltévé- és reprográfiai jogdíjakat az ARTISJUS és a Magyar Reprográfiai Szövetség szedi be, és a képző-, ipar-, fotóművészekre eső hányadot átutalja a HUNGART-nak. A kiterjesztett közös jogkezelésbe tartozik a már egyszer nyilvánosságra hozott képző-, ipar- és fotóművészeti alkotás bármely további, változatlan felhasználásának engedélyezése, akár nyomtatott formában, akár sugárzás vagy az internet útján.

⁴² Jelenleg csak a képzőművészek és a fotóművészeti alkotások szerzői részesülnek ebből a jogdíjból, a jelmeztervezők nem.

⁴³ A kötelező közös jogkezelés keretében beszedett átalánydíj tervezőkre eső részét a magyar televíziós és játékfilmek, valamint közvetített színházi előadások díszlet- és jelmeztervezői között a közszolgálati televíziócsatornákon sugárzott filmek és közvetített előadások műsoradatai alapján osztják fel, így a filmek sugárzási ideje csak számítási eszközként szolgál a jogdíjfelosztás arányosításához, mivel a tényleges magáncélú másolások és kábeltélevíziós továbbközvetítések adatai nem ismertek.

Fontos rögzítenünk, hogy ez a látványos ügy nagymértékben hozzájárult a jelmeztervezők szerzői jogi státuszának tisztázásához, erkölcsi és anyagi elismerésük megerősítéséhez.

3. Díszlet, jelmez szabad felhasználása

Az Sztj. két helyen, a szabad felhasználások általános szabályait és egyes eseteit tartalmazó IV. fejezetben, valamint a vizuális alkotások különös szabályait magában foglaló X. fejezetben tárgyalja a díszletek és jelmezek engedélyhez nem kötött szabad felhasználását.

Az Sztj. 36. § (3) bekezdése bármely képzőművészeti, fotóművészeti, építészeti, iparművészeti vagy ipari tervezőművészeti alkotás díszletként szabadon történő felhasználását teszi lehetővé az audiovizuális médiaszolgáltatásban, míg a (4) bekezdés már kifejezetten a díszlet és jelmez céljára készült műveknek az audiovizuális médiaszolgáltatásban történő felhasználását mentesíti a szerző engedélyétől és nevének feltüntetésétől.⁴⁴ Ezek a szabad felhasználási esetek kifejezetten a televíziószervezetek szükségleteinek kielégítését, munkájuk meggyorsítását szolgálják, mégis olyan látszatot keltenek, mintha a díszlet- és jelmeztervezők produktuma kevésbé lenne értékes és védendő mint a filmalkotások egyéb szerzőinek (például rendező, operatőr) tevékenysége. A tervezők „alávetettsége”, a színházakkal, film-előállítókkal kötött szerződéseik egyoldalúsága mellett ez a téves értelmezés is közrejátszhatott a díszletek, jelmezek fentebb ismertetett jogsértő átdolgozásában és hasznosításában, amely esetekben a testületi szakvélemények és törvényszéki ítéletek szabtak gátat e funkcionális műfajtaikkal való visszaéléseknek, és jelölték ki jogszerű felhasználásuk kereteit.

Az Sztj. X. fejezetében elrejtett szabad felhasználások törvényi szabályaiban ugyan nincsenek kifejezetten nevesítve, ennek ellenére bizonyos helyzetekben a díszletekre és a jelmezekre is kiterjedhetnek ezek a – kizárólag vizuális művekre vonatkozó – szabályok. Az egyik esetkör a szabadban, nyilvános helyen, állandó jelleggel felállított képzőművészeti, építészeti és iparművészeti alkotás látképként történő szabad felhasználása például egy filmben vagy fotóalbumban.⁴⁵ Vitán felül áll, hogy a szabály létszerűen szobrokra és építészeti alkotásokra alkalmazandó, mégsem zárható ki egyes díszletelemek állandó szabadtéri elhelyezése, amelyekről így módon az alkotó engedélye nélkül készíthető és használható fel fotó vagy film. A másik eset a képző- és iparművészeti, továbbá építészeti alkotások képének, valamint a művészi fényképnek tudományos vagy ismeretterjesztő előadás, továbbá oktatás céljára történő felhasználása a szerző nevének megjelölésével.⁴⁶ Ez a szabad felhasználási lehetőség az iskolai órák (főként művészeti képzések) vagy a tudományos ismeretterjesztő előadások illusztrálását teszi lehetővé az adott mű képének bemutatásával vagy kivetítésé-

⁴⁴ Sztj. 36. § (3)–(4) bekezdése.

⁴⁵ Látkép esetében egyszerre több képzőművészeti, építészeti, iparművészeti vagy ipari tervezőművészeti alkotás, illetve műszaki létesítmény is látható (egy fotón egyszerre több, akár sok ilyen mű is szerepelhet).

⁴⁶ Sztj. 68. § (1)–(2) bekezdése.

vel,⁴⁷ amibe viszont már minden további nélkül beleérthetők és beletartoznak a díszletek és jelmezek is.

A fentiek alapján megkockáztatható az a következtetés, hogy a díszletek és jelmezek kevésbé kitettek a szabad felhasználás kihívásainak, szemben például a képzőművészet vagy az építészet alkotásaival. Ennek is betudható, hogy nem ismertek ezzel kapcsolatos jogviták, és nincs a témának külön jogirodalma sem.

ZÁRÓGONDOLATOK

Szerzői jogi törvényünk 2013. április 1-jétől hatályos módosítása óta a jelmezek és a díszletek a jelmez- és díszlettervekkel megegyező, azokkal azonos szintű jogvédelemben részesülnek, ezzel számolva fel e két egymásra épülő, összetartozó műtípus között korábban létező jogdogmatikai különbségtételt. Napjaink színházi gyakorlatában már nem kérdőjeleződik meg a díszlet- és jelmeztervezők kreatív alkotótevékenysége és produktumaik szerzői jogi védelme. Hasonlóképpen, a filmek egészének képi világának kialakításához alkotó módon hozzájáruló díszlet- és jelmeztervezők is filmalkotónak minősülnek, még ha ezt nem is mondja ki kifejezetten az Sztj. filmszerzőket részletező definíciója.⁴⁸

Az elmúlt másfél-két évtizedben a joggyakorlat minden lényeges kérdésre kiterjedően kimunkálta a díszletek és jelmezek átalakításának és színházon kívüli felhasználásának körleteit, pontosan kijelölve a jogszerű és jogellenes használat határait. Ugyanakkor a joggyakorlat sem tudja utólag orvosolni a díszlet- és jelmeztervezőkkel kötött egyes szerződések anomáliáit, kétértelműségeit.

A fentiek alapján, valamint hasonló tárgyú uniós jogi norma hiányában azt is állíthatnánk, hogy nincs szükség a színházi szerzők és egyéb jogosultak jogviszonyait szabályozó jogforrásra. A színházszakmai szervezetek óriási erőfeszítéseinek köszönhetően 2008-ban elfogadott színházi törvény rendezi a terület foglalkoztatási, hatásköri és támogatási szabályait, de nem foglalkozik a színházi művekre és szerzőikre vonatkozó speciális szerzői jogi kérdésekkel.⁴⁹ Az Sztj. kiegészítése – a filmalkotásokra és a vizuális művekre vonatkozó fejezetekhez hasonló – színházi fejezettel megnyugtatóan rendezhetné a szakmában dolgozó alkotók és előadóművészek szerzői jogi státuszát, jogait és díjigényét.

⁴⁷ Gyertyánfy: i. m. (15).

⁴⁸ Sztj. 64. § (2) A filmalkotás szerzői a film céljára készült irodalmi és zeneművek szerzői, a film rendezője és mindazok, akik a film egészének kialakításához szintén alkotó módon járultak hozzá. E rendelkezés nem érinti a filmben felhasznált egyéb művek szerzőinek e törvényben biztosított jogait.

⁴⁹ 2008. évi XCIX. törvény az előadó-művészeti szervezetek támogatásáról és sajátos foglalkoztatási szabályairól.

KÜLFÖLDI HÍREK AZ IPARJOGVÉDELEM TERÜLETÉRŐL

Ausztrália

Egy globális ügysorozat részeként, amely a feltalálói státusz határait vizsgálja, most az Ausztrál Szabadalmi Hivatal is véleményt nyilvánított arról, hogy egy mesterséges intelligencia (MI) lehet-e feltaláló egy ausztrál szabadalmi bejelentés esetében. A hivatal vezetőjének megbízottja arra a következtetésre jutott, hogy egy MI nem nevezhető meg feltalálóként ausztrál szabadalmi bejelentésben, mert a feltalálónak haszonélvezeti joggal kell rendelkeznie a tulajdonban, és ezért természetes személynek kell lennie.

a) Háttér

Stephen L. Thaler (Thaler) 2019. szeptember 17-én nyújtotta be a 2019363177 sz. ausztrál szabadalmi bejelentést, amelynek címe „Élelmiszertartály és fokozott figyelmet keltő eszközök és eljárások”. A bejelentés egy olyan tárolóedényre vonatkozik, amelynek fala fraktálprofilot tartalmaz, a belső és külső felületeken megfelelő domború és homorú fraktálemekkel. A fraktálminták lehetővé teszik több tartály összekapcsolását egymásba illesztéssel, miközben javítják a fogást és a hőátadást is. Szokatlan módon sem Thalert, sem más természetes személyt nem neveztek meg feltalálóként. Ehelyett a feltaláló neve DABUS. A találmányt egy DABUS nevű mesterséges intelligencia autonóm módon hozta létre. A DABUS a „Device for the Autonomous Bootstrapping of Unified Sentience” kifejezés rövidítése.

b) Ausztrál jogszabályok és esetjog

Az 1990. évi szabadalmi törvény nem határozza meg kifejezetten a feltaláló fogalmát. A bejelentőnek azonban attól a feltalálótól kell jogot szereznie, aki eredetileg jogosult bejelentőként való megnevezésre, és ezt a feltalálót meg kell nevezni

Az esetjog kevés további útmutatást adott a feltaláló fogalmának meghatározásához amellet, hogy a szó a szokásos angol jelentésében szerepel, nevezetesen „olyan személy, aki feltalál”. Más esetjog szerint a feltaláló az a személy, aki a találmányt kitalálja, de az a személy, aki a találmányra vonatkozó információt a feltalálótól szerzi meg, nem feltaláló. Egy személy a találmányhoz fűződő jogokat többféle módon szerezheti meg a feltalálótól, de a találmány tulajdonjogának megszerzése a feltalálótól kell, hogy eredjen.

* DANUBIA Szabadalmi és Jogi Iroda.

c) A bejelentés vizsgálata

A bejelentés beérkezésekor és feldolgozásakor az Ausztrál Szabadalmi Hivatal azt az alaki kifogást emelte, hogy a bejelentés nem felel meg az alaki követelményeknek, mert nem neveztek meg feltalálót. Ennek alapja a hivatal azon álláspontja volt, amely szerint a feltalálónak természetes személynek kell lennie.

Az alaki kifogásokra többször is válaszoltak, és ezt követően további alaki végzést adott ki a hivatal. Thaler azt állította, hogy a törvény nem határozza meg a feltaláló fogalmát, és hogy a bejelentésben szereplő találmányhoz egyedül a DABUS járult hozzá. Thaler azt állította továbbá, hogy ő hozta létre a DABUS-t, és ő a tulajdonosa, ezért a birtokbavétel elve alapján érvényes jogosultságot szerzett a találmányra. A hivatal viszont azt állította, hogy a DABUS nem volt képes a találmány tulajdonjogának átruházására, mert nem rendelkezhetett tulajdonjoggal vagy hasznélvezeti joggal, minthogy nem jogi személy, és így nem lehet feltaláló. Thaler nem tudta leküzdeni az alaki kifogást, ami meghallgatás iránti kérelem benyújtását eredményezte.

d) Meghallgatás és az Ausztrál Szabadalmi Hivatal döntése

A megbízott megállapította, hogy csak egy (természetes vagy jogi) személynek adható szabadalom, és hogy a feltaláló általi jogátruházás hiányában a feltaláló lesz a bejelentő. A bejelentő jogosult lehet arra, hogy a bejelentést átruházzák rá, de általánosan ismert tény, hogy egy gép nem lehet tulajdonos, és ezért nem ruházhat át olyasmit, ami nem a tulajdona.

Míg lehetséges, hogy a bejelentő tulajdonjogot származtasson egy feltalálótól, ahhoz azonban, hogy a tulajdonjog egy jogalanytól származtatható legyen, a jogalanynak hasznélvezeti joggal kell rendelkeznie a tulajdonban. A megbízott úgy ítélte meg, hogy a fentiekben kifejtett okok miatt nem lehetséges, hogy egy gépnek hasznélvezeti joga legyen egy tulajdonban.

Annak mérlegelése során, hogy Thaler tulajdonosa-e a DABUS-nak, és ezért a birtokbavételi elvek alapján jogosult lehet-e alkotásai birtoklására, a megbízott különbséget tett a feltalálótól származó tulajdonjog és a birtoklás révén szerzett tulajdonjog között.

Az Ausztrál Szabadalmi Hivatal azt a körülményt is mérlegelte, hogy Thaler milyen körülmények között tekinthető feltalálónak, minthogy ő hozta létre a DABUS-t. Ebben a helyzetben a megbízott úgy vélte, hogy Thaler csupán a DABUS-tól szerezte meg a találmányt, és így nem tekinthető feltalálónak.

A hivatal a döntést 2021. február 9-én hozta meg, amelyben a bejelentést elutasította.

e) A DABUS külföldön

Thaler számos szabadalmi bejelentést nyújtott be az Egyesült Államokban, Európában és az Egyesült Királyságban, amelyekben a DABUS-t nevezte meg feltalálónak. A megbízott által kiadott határozat nagyrészt összhangban van az egyéb szabadalmi hivatalok által levont következtetésekkel.

Az Egyesült Királyságban Thaler két bejelentést nyújtott be, és mindkettőt elutasították azon az alapon, hogy az Egyesült Királyság szabadalmi törvénye kifejezetten előírja, miszerint a feltalálónak személynek vagy személyeknek kell lennie/lenniük. Amikor Thaler fellebbezett az Egyesült Királyság Legfelsőbb Bíróságánál, jogosultságát a DABUS tulajdonosaként/ellenőrzőjeként kifejezetten nyitva hagyták.

Európában az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH, European Patent Office, EPO) úgy ítélte meg, hogy a DABUS nem rendelkezik jogi személyiséggel, és így nem képes arra, hogy találmányi jogokat átruházzon. Az ESZH azt is megállapította, hogy egy feltalálónak személynek kell lennie. Az ESZH mindkét bejelentést elutasította.

Az amerikai bejelentéssel kapcsolatban az Egyesült Államok Szabadalmi és Védjegyhivatala (United States Patent and Trademark Office, USPTO) 2020 februárjában megállapította, hogy az amerikai szabadalmi jogszabályok kifejezetten természetes személyként említik a feltalálót, ezért elutasította a bejelentést. Nem vizsgálták, hogy a DABUS átruházhatja-e jogait Thalerre.

f) Következtetés

Bár ez az első olyan ausztrál hatósági határozat, amely azt vizsgálja, hogy egy MI lehet-e feltaláló egy szabadalmi bejelentésben, a megbízott érvelése viszonylag megalapozottnak tűnik. Tekintettel azonban arra, hogy Thaler fellebbezett az Egyesült Királyságban benyújtott szabadalmi bejelentések elutasítása miatt, és az Egyesült Királyság jogszabályai kifejezetten előírják, hogy egy feltalálónak személynek vagy személyeknek kell lennie/lenniük, nem egyértelmű, hogy az Ausztrál Szabadalmi Hivatal határozata elleni fellebbezés összhangban van-e a bejelentő korábbi stratégiájával.

Egyesült Királyság

A) Az Egyesült Királyság 2021. január 1-jén, vagyis az átmeneti brexitidőszak végén elszakadt az EU-tól. Még nem világos, hogy jogi rendszere milyen mértékben fog párhuzamosan futni az EU-éval, és hogy meddig marad ez a helyzet tisztázatlan, de hatóságai irányelveket tettek közzé arról, hogy az üzleti világ hogyan fog működni 2021. január 1-től. Az egyik különösen érdekes terület a gyógyszeripar, ahol kérdéses, hogy a párhuzamos kereskedelmet a szellemi tulajdon-jog szempontjából hogyan szabályozzák.

A 2019. évi szellemi tulajdoni rendelet a jogkimerülésről (Exhaustion of Rights, EU Exit), amely 2021. január 1-jén lépett hatályba, kifejti, hogy a szellemi tulajdon-jogok kimerülésének elvét ettől az időponttól kezdve hogyan kell alkalmazni (2. rész, 2. szabályozás). Ennek következtében a szellemi tulajdoni törvényekkel kapcsolatban módosítások léptek hatályba, és ennek megfelelően megváltozott az 1994. évi védjegytörvény, az 1949. évi törvény a lajstromozott mintákról, valamint az 1988. évi szerzői jogi, minta- és szabadalmi törvény. A párhuzamos kereskedelemre és különösen a szellemi tulajdon-jog kimerülésének tanára

vonatkozó jogi keretet az Egyesült Királyság Szellemi Tulajdoni Hivatala (United Kingdom Intellectual Property Office, UKIPO) által kiadott, „A szellemi tulajdon-jogok kimerülése és a párhuzamos kereskedelem 2021. január 1-jétől” c. útmutatás teszi érthetővé, amely azt is megmagyarázza, hogy miként kell alkalmazni a szellemi tulajdon-jogok kimerülésének tanát 2021. január 1-től az EU-ban és az Európai Gazdasági Térségben (EGT).

Érdekes módon aszimmetria áll fenn az Egyesült Királyságban és az EGT-ben alkalmazható rendszerek között. Az útmutatás megmagyarázza, hogy a szellemi tulajdon-jogok birtokosai nem lesznek képesek megakadályozni a párhuzamos kereskedelmet az EGT-ből az Egyesült Királyságba szellemi tulajdon-jogaik megsértésével érve. Ezzel szemben a szellemi tulajdon-jog-birtokosok megakadályozhatják a párhuzamos kereskedelmet az Egyesült Királyságból az EGT-be, mert a szellemi tulajdon-jogok kimerülésének tana nem lesz alkalmazható az Egyesült Királyság piacán forgalomba hozott árukra.

A szellemi tulajdon-jogok kimerülésének tana pontos értéként van beágyazva az EU/EGT jogrendszerébe és azok esetjogába, és természetes következménye az áruk szabad mozgása elvének az EU/EGT-n belül. Ez a tan nem gátolja, hogy a szellemi tulajdon-jogok birtokosai arra használhassák ezeket a jogaikat, hogy meggátolják szellemi tulajdon-joggal védett olyan áruk további elosztását vagy újbóli eladását, amelyeket a szellemi tulajdon-jog birtokosa helyezett az EU/EGT piacára, vagy amelyeket az ő engedélyével hoztak forgalomba. A szellemi tulajdon-jogokat *kimerültnek* tekintik.

A szellemi tulajdon-jogok kimerülésének tana jelentős kihívások elé állította a gyógyszeripart, amelynek olyan nagy mennyiségű gyógyszertermékek nem kívánt párhuzamos kereskedelmével kellett szembenéznie, amelyeket olcsó árfekvésű országokból szállítottak drága árfekvésű országokba. E tények annak tulajdoníthatók, hogy az EU-ban hiányzik az árak harmonizációja, az árak megállapítása ugyanis a tagállamok előjoga marad, aminek eredményeként a párhuzamos kereskedelmet végző kereskedők kihasználják a tagállamok közötti árkülönbségeket azzal, hogy az olcsó árfekvésű országokban vásárolnak olcsó gyógyszereket, és azokat a drága árfekvésű országokba importálják a szellemi tulajdon-jogok birtokosainak kárára.

Minthogy az Egyesült Királyság elvált az EU/EGT-től, megszűnik az a helyzet, hogy a piacára törvényesen helyezett áruk szabadon lehetnek forgalomban az EGT-ben. 2021. január 1-jétől kezdve a szellemi tulajdon-jogok kimerülésének tana már nem alkalmazható azokra az árukra, amelyeket az Egyesült Királyság piacán hoztak forgalomba. Egy olyan harmadik fél, aki az Egyesült Királyság piacán forgalomba helyezett terméket az EGT piacán kívánja árusítani, egy szellemi tulajdon-jog bitorlójává válhat, hacsak nem rendelkezik a szellemi tulajdon-jog birtokosának kimondott vagy közvetett hozzájárulásával.

Az Egyesült Királyság azonban úgy döntött, hogy egyelőre alkalmazza a szellemi tulajdon-jogok kimerülésének elvét olyan árukra, amelyeket törvényesen hoztak forgalomba az EGT-piacán, úgyhogy az ilyen áruk szellemi tulajdon-jogait az Egyesült Királyságban továbbra is kimerültnek kell tekinteni. A gyakorlatban ez azt jelenti, hogy a szellemi tulajdon-

jogok birtokosai nem hivatkozhatnak szellemi tulajdon-jogaikra olyan áruk vonatkozásában, amelyeket az EGT-ből importáltak az Egyesült Királyságba.

A jogkimerülés elvének az Egyesült Királyság részéről való ilyen megközelítését az átmeneti idők után valószínűleg az váltotta ki, hogy biztosítani kívánták az Egyesült Királyság piacát olyan áruk hiánya ellen, amelyeket az EGT-ből importálnak olyan párhuzamos kereskedők, akik aggódhatnak amiatt, hogy szellemi tulajdon-jogok birtokosai részéről bitorkosai eljárásokkal kell szembenézniük azok szellemi tulajdon-jogainak megsértése miatt.

Egyelőre nem lehet tudni, hogy milyen lesz a későbbi állásfoglalás, mert a hatósági útmutatás szerint 2021. január 1-je után az Egyesült Királyságnak lehetősége lesz eldönteni, hogyan szabályozza a jogkimerülés kérdését.

B) A *Yellow Bulldog Ltd* (*Yellow Bulldog*) v. *AP & Co Ltd* (*AP & Co*)-ügyben a felsőbíróság (High Court, HC) 2020. november 25-én hozott döntésében megállapította, hogy a hivatali elővizsgáló nem tévedett, amikor egy lajstromozatlan védjegy korábbi használatára alapozott felszólalásnak helyt adott. Döntésében leszögezte, hogy a fellebbezési bíróságnak nem az a szerepe, hogy újraértékelje a goodwillre és a hamis beállításra vonatkozó bizonyítékokat, hanem az, hogy megvizsgálja, volt-e azonosítható hiba az eldöntendő kérdés kezelésében.

a) Tények

2018-ban a *Yellow Bulldog* két kérelmet nyújtott be a „geek store” szavakat magában foglaló, az ábrán bemutatott ábrás védjegy lajstromozása iránt kiskereskedelmi szolgáltatásokkal kapcsolatos árukra, így videojátékokra és -készülékekre, különböző ruházati cikkekre és kis értékű ajándéktárgyakra vonatkozóan a 35. áruosztályban.

Az *AP & Co* felszólalt a bejelentések ellen az angol védjegy törvény 5(4) szakasza szerint passing offra hivatkozva azon az alapon, hogy (i) az Egyesült Királyságban korábban használta a lajstromozatlan GEEKCORE szövegdjegyvet hasonló árukkal kapcsolatban, és (ii) a *Yellow Bulldog* rosszhiszeműen járt el, mert állítólag tudomással bírt erről a használatról.

Az első érv vonatkozásában az elővizsgáló megállapította, hogy az AP & Co által benyújtott bizonyíték megalapozta azt a három elemet, amelyek az Egyesült Királyságban a passing off-igény bizonyításához szükségesek (nevezetesen a goodwillt, a hamis beállítást és a károkozás valószínűségét). Ezért a felszólalást a hivatal fenntartotta. Ennek a végkövetkeztetésnek az eléréséhez az elővizsgáló figyelembe vette, hogy a védjegyek vizuális szempontból eltérőek voltak, azonban hangzási hasonlóságot mutattak. Minthogy a felszólalás a passing off-igény alapján sikeres volt, a rosszhiszeműség vádjával nem foglalkozott az elővizsgáló.

b) A fellebbezés

A Yellow Bulldog a hivatali döntés ellen főleg azon az alapon fellebbezett a felsőbbbírósnál, hogy az elővizsgáló nem megfelelően értékelte az AP & Co által előterjesztett bizonyítékokat. Kifogásolta azt a megállapítást is, hogy a bizonyítékok igazolták a goodwillt, valamint a lajstromoztatni kívánt védjegy hangzási és fogalmi hasonlóságát.

A felsőbbbíróság elutasította a fellebbezést, megállapítva, hogy az elővizsgáló nem tévedett jogi szempontból a bizonyítékok alapján levont következtetésével. Megjegyezte, hogy a Yellow Bulldog nem élt azzal a lehetőséggel, hogy keresztkérdéseket tegyen fel az AP & Co. általános és hiányos tanúskodásával kapcsolatban. Az elővizsgáló utalt a bizonyítékok hiányosságaira. A bíróság hangsúlyozta, hogy egy fellebbezési bíróságnak nem az a szerepe, hogy újraértékelje a bizonyítékokat, hanem az, hogy megvizsgálja, az elővizsgáló tévedett-e az eldöntendő kérdés kezelésében, elkövetett-e hibát, amilyen például a hézagos logika, a következetesség hiánya vagy egy lényegyet érintő tény figyelembevételének elmulasztása, ami aláássa a következtetés meggyőző erejét. Az elővizsgáló nem tévedett ilyen okok miatt, és nyitott volt a felvetett kérdések szabad eldöntése iránt. Továbbá a védjegyek közötti hasonlóság kérdése egyértelmű értékelési ügy volt az elővizsgáló számára, és a bíróságnak nem volt alapja ahhoz, hogy ezzel vitába szálljon.

Európai Szabadalmi Hivatal

A) A vizsgálati irányelvek gyakorlati útmutatást nyújtanak az európai szabadalmi bejelentések és szabadalmak vizsgálata során követendő különböző eljárásokban az Európai Szabadalmi Egyezmény (ESZE) és annak végrehajtásai utasításai szerint.

Az Európai Szabadalmi Hivatal elnökének 2021. január 25-i döntésével és az ESZE 10(2) cikke szerint módosították a vizsgálati irányelveket, amelyek az ESZE 2021. január 25-i közleménye szerint 2021. március 1-jén léptek hatályba.

Az irányelvek az alábbi nyolcrészes szerkezetet mutatják:

A rész: Irányelvek az alakíságok vizsgálatához

B rész: Kutatási irányelvek

C rész: Irányelvek az érdemi vizsgálat eljárási szempontjairól

D rész: Irányelvek a felszólalási és korlátozási/megvonási eljárásokhoz

E rész: Irányelvek általános eljárási ügyekben

F rész: Az európai szabadalmi bejelentés

G rész: Szabadalmazhatóság

H rész: Módosítások és javítások

- Az A rész az alakiságok vizsgálati eljárását ismerteti, főleg az engedélyezési eljárásra vonatkozóan.
- A B rész kutatási ügyekkel foglalkozik. A C és a D rész a vizsgálati és a felszólalási eljárásban követendő elvekre vonatkozik.
- Az E rész az ESZH előtti eljárások számos vagy összes részletével kapcsolatos eljárási ügyeket összegezi. Tájékoztatót ad az ESZH mint megjelölt vagy kiválasztott hivatal előtti eljárásról is, amely EURO–PCT-bejelentések esetén alkalmazható.

Az ESZH előtti eljárások alapvető követelményeit az F, G és H részek ismertetik.

- A F rész azokat a követelményeket határozza meg, amelyeket a bejelentésnek a szabadalmazhatóságon kívül teljesítenie kell, különösen a találmány egységét (82. cikk), a kielégítő kinyilvánítást (83. cikk), az egyértelműséget (84. cikk) és az elsőbbségi jogot (87–89. cikk).
- A G rész a szabadalmazhatósági követelményekkel foglalkozik az 52–57. cikkben, különösen a szabadalmazhatóságból való kizárásokkal [52(2) és 53. cikk], az újdonsággal (54. cikk), a feltalálói tevékenységgel (56. cikk) és az ipari alkalmazhatósággal (57. cikk).
- A H rész a módosítások és javítások követelményeivel foglalkozik, különösen az elfogadhatóság kérdésével (80. és 137. szabály), továbbá a 123(2) és (3) cikknek, valamint a 140. szabálynak való megfelelés kérdéseivel.

A 2021. évi felülvizsgálatnak megfelelő módosításokat mind a nyolc részben annak érdekében tették, hogy a szöveget összhangba hozzák a jogi és eljárási fejlődésekkel.

A továbbiakban röviden ismertetjük néhány fontosabb terület módosított szabályozását.

a) Szóbeli tárgyalások

Lényegesen korszerűsítették a vizsgálati vagy a felszólalási osztály előtt videokonferencia (ViCo) útján megtartott szóbeli tárgyalásokat. Ennek megfelelően valamennyi következő vizsgálati és felszólalási szóbeli tárgyalást videotechnológiával fogják megtartani, hacsak nincsenek komoly okok, amelyek ezt megakadályozzák. Nem számítanak az általánosító kifogások a ViCo technológia megbízhatósága vagy elérhetőségének hiánya ellen.

b) Iránymutatás a ViCo-hoz az ESZH-nál

Az ESZH abba az irányba mozdul el, hogy szóbeli tárgyalások „új normájaként” a ViCo használatát fogadják el. Ennek természetesen vannak ellenzői és akadályai is, például látásérültek, akik a képernyőn nem tudják követni a szóbeli eljárást, de akadályt képezhet az

eljárás tárgya is, például olyan tárgyak bemutatása vagy szemléltetése esetén, amelyeknél lényegesek a tapintási jellemzők.

Itt megjegyezzük, hogy az ESZH már 2020. decemberben bejelentette, hogy fellebbezési szóbeli tárgyalásokat lehet ViCo útján tartani az összes fél beleegyezése nélkül.

c) Biotechnológiai változások

Az irányelvek számos szakaszt (F-IV, 4.12, G-II, 5.2-5.5.1) korszerűsítettek, hogy figyelembe vegyék a Bővített Fellebbezési Tanács G 3/19 sz. döntését, amely lényegileg biológiai eljárásokból származó termékekre vonatkozik. Ez a döntés kimondja, hogy engedélyezhetők az olyan termékigénypontok és eljárástól függő termékigénypontok, amelyekben a terméket kizárólag lényegileg biológiai eljárással kapják. Ennek megfelelően nem alkalmazható a 28(2) szabály szerinti kizárás olyan növények és állatok vonatkozásában, amelyeket kizárólag lényegileg biológiai eljárással kaptak 2017. július 1-je előtt engedélyezett szabadalmak és ugyanezen időpont előtti bejelentési napú és/vagy elsőbbségű szabadalmi bejelentések esetében.

Emellett az irányelvek egyértelművé tették az aminosav- vagy nukleinsav-szekvenciákra vonatkozó „azonosság” és „hasonlóság” kifejezés értelmezését (F-IV, 4.24). Például aminosav-szekvenciák esetén, ha a bejelentő a homológia százalékát használja egyetlen jellemzőként ahhoz, hogy megkülönböztesse egy igénypont tárgyát a technika állásától, ezt a használatot a 84. cikk (F-IV, 4.6.1) alapján kifogásolják, hacsak a benyújtott bejelentésben nincs egyértelműen meghatározva maga a homológiaszázalék vagy annak számítása.

Az irányelvekben egy új fejezet van az antitestekre vonatkozóan (G-II, 5.6), amelyik egyértelművé teszi, hogyan kell meghatározni az antitesteket; például ha az antitest szerkezetével kívánunk megismerkedni, mind a hat komplementaritást meghatározó régiót (CVR) meg kell határozni az ESZE 84. cikke szerinti követelmények teljesítéséhez. Az antitestekkel kapcsolatos feltalálói tevékenységre is kiterjed az új szabályozás; egy ismert antigént megkötő antitesteknek meglepő műszaki hatással kell rendelkezniük.

d) Változások a számítógépekkel kapcsolatos találmányok területén

Az irányelvekben ki vannak fejtve a felhasználói interfészek kizárásai (G-II, 3.7.1): különösen, ha műszaki megfontolásokat alkalmaznak egy számítógépen a nyelvi modell kivitelezésére – ilyenek a számítógép belső működésére vonatkozók –, akkor műszaki hatás jelentkezhet.

Adat-visszakeresésre, valamint adatok és szerkezetek kizárásaira vonatkozó felvilágosítások is találhatók az irányelvekben (G-II, 3.6.3): az adatszerkezet csak akkor járul hozzá a találmány műszaki jellegéhez, ha műszaki hatást hoz létre; megismerési adatok nem járulnak hozzá műszaki hatás létrehozásához.

Új fejezet található adattárkezelési rendszerekről és információ-visszakeresésről (G-II, 3.6.4), amely megállapítja, hogy különbséget kell tenni az adattárkezelő rendszerrel végzett

kérdésmegválaszolás és információ-visszakeresés, valamint a további részleteket meghatározó eljárási lépések magyarázata között (F-IV, 3.9.2). Ha az eljárási igénypont nem összes jellemzője tükröződik az említett eljárásra vonatkozó, egyéb kategóriájú igénypontokban, az említett igénypontokat más kategóriákban kell megszerkeszteni és külön kell vizsgálni, és ha egy sajátos műszaki eszközökkel végrehajtott lépést nem lehet elvégezni általános adatfeldolgozási eszközökkel, az ESZE 84. cikke alapján rendszerint kifogás várható.

e) Egységesség hiánya

Az egységesség hiányára vonatkozó szakaszokat átszerkesztették és korszerűsítették, hogy megfeleljenek a „minimális indokolást” használó gyakorlatnak (F-V, 2.3), amikor az egységesség hiányára vonatkozó kifogás merül fel. A minimális érvelésnek körvonalaznia kell legalább: a találmánycsoportok közötti közös anyagot, az okokat, amiért ez nem szolgáltat egyetlen általános találmányi fogalmat, annak okait, hogy miért nincs műszaki kapcsolat a különböző igénypontcsoportok megmaradó műszaki jellemzői között, és egy végső megállapítást arról, hogy a követelmények nincsenek kielégítve.

f) További eljárási szempontok

A vizsgálati irányelveknek azt a fejezetét, amely arra vonatkozik, hogy hogyan kell a leírást összhangba hozni az igénypontokkal, nagymértékben korszerűsítették (G-XI, 3.7- 3.8; C-II, 3.1-3.2; C-III, 2; C-VI, 1.1; F-II, 4.2; F-IV, 4.3; H-V, 2.7).

A módosított irányelvek hangsúlyozzák, hogy a leírásnak azokat a kiviteli alakjait, amelyek már nem fednek a független igénypontok, törölni kell, hacsak ezeket a kiviteli alakokat nem lehet észszerűen fontosnak tekinteni a módosított igénypontok sajátos szempontjainak megvilágítása szempontjából. Ezekben az esetekben határozottan meg kell állapítani azt a tényt, hogy egy kiviteli alakot nem fednek az igénypontok. Konkrétan megjegyzik, hogy erre a célra nem elegendő csupán megváltoztatni a „találmány” szót „kinyilvánítássá” és/vagy a „kiviteli alakot” „példává”, „szemponttá” vagy hasonlóvá: konkrétan ki kell jelteni, hogy a leírásnak ez a része nem képezi az igényelt találmány tárgyát.

Emellett törölni kell a leírásnak azt a tárgyát, amely ki van zárva a szabadalmazhatóságból.

Végül az irányelvek rámutatnak, hogy a független igénypontok által megkívánt jellemzőket nem lehet a leírásban úgy ismertetni, hogy azok nem kötelezők, olyan szavak használatával, mint az „előnyösen”, „lehetséges” vagy „adott esetben”. A leírást az ilyen kifejezések eltávolításával módosítani kell, ha azok megelőzik egy független igénypont egy jellemzőjét.

A fentiek alapján ma fontosabb, mint valaha, hogy egy szabadalmi leírás készítője a szabadalmi bejelentést gondosan összhangba hozza az engedélyezett igénypontokkal.

B) A 2 933 201 B1 sz. európai szabadalmat, amely műanyagpalackokra vonatkozik, nemrég teljes egészében megvonták, mert nem felelt meg az Európai Szabadalmi Egyezmény 76. cikkének (1) bekezdésében foglaltaknak.

a) Háttér

Az elmúlt években a palackok – különösen a műanyagból készültek – az egyik legfontosabb és leggyakrabban használt ellátási cikké váltak. Bár könnyen használhatóak és világszerte kaphatók, hátrányuk, hogy nehezen hasznosíthatók újra, és előállításukhoz bizonyos mennyiségű műanyagra van szükség, ami ökológiai lábnyomot eredményez.

Ez utóbbi probléma megoldása érdekében az érintett iparág az elmúlt években erőfeszítéseket tett az ilyen palackok és záróelemeik súlyának csökkentésére. Ez mind a fogyasztók számára előnyös a költségek tekintetében, mind pedig a természet számára, minthogy kevesebb műanyagot használnak fel.

A műanyagtartályok, például a palackok általában a következőkből állnak:

- egy tartálytest, amely a folyékony termék egészét vagy nagy részét tartalmazza; és
- egy nyakrész, amely a tartály nyílását és további záróelemeket (pl. menetek és tartóperemek) tartalmaz a műanyagtartály gyártás közbeni kezelésére, és olyan kialakítást biztosít, amely megfelelő zárószerkezettel összekapcsolva feltárja, hogy a palackot manipulálták.

Az ilyen tartályok súlyának csökkentése érdekében az egyik észszerű megközelítés a nyakrész súlyának csökkentése. Ezért az utóbbi években a nyakrészek egyre rövidebbek lettek, ezáltal csökkentve mind magának a tartálynak, mind a zárószerkezetnek a súlyát.

b) Tények

Ez egy olyan terület lévén, amelyen folyamatos fejlesztések folynak, 2008-ban a *Plastipak Packaging Inc.* (Plastipak) többek között európai szabadalmi bejelentést nyújtott be, amely egy fűvott műanyagtartályra vonatkozott. A megadott szabadalom (EP 2 933 201 B1) olyan fűvott műanyagtartályra vonatkozott, amelynek a nyakrésze legfeljebb 14,732 mm hosszúságú. A bejelentés, amelyre ezt a szabadalmat megadták, az EP 2 167 385 európai szabadalmi bejelentés megosztott bejelentése volt. Az alapbejelentést már elutasították.

Ez a szabadalom jelentős fenyegetést jelentett a Plastipak versenytársaira a csökkentett nyaktömөгű palackok további fejlesztése és értékesítése tekintetében. Ezért különböző felek felszólalásokat nyújtottak be a szabadalom ellen.

c) A felszólalási osztály határozata

A szóbeli tárgyalásra vonatkozó felhívásban az ESZH Felszólalási Osztálya kifejtette álláspontját az ügyben, és jelezte, hogy az állítólagos felszólalási okok egyike sem lesz sikeres, kivéve az EPC 76. cikkének (1) bekezdése szerinti kisebb jelentőségű kérdést, amely tiltja, hogy egy megosztott bejelentésbe olyan tárgyat vigyenek be, amelyet eredetileg nem nyil-

vánítottak ki az alapbejelentésben. Ezt a kérdést a felszólalási osztály a szóbeli meghallgatás során kezdetben szintén fenntartotta, de a szabadalmas sikeresen válaszolt rá.

A szabadalom ellen felszólalást benyújtó felek azonban kiemelték, hogy a megadott független 1. igénypont észszerű értelmezésekor az ilyen igénypont azt írja elő, hogy a tartóperem (azaz a tartály azon része, amely lehetővé teszi a tartály fogók általi kezelését) nemcsak felső és alsó felületekkel, hanem még menetekkel is rendelkezik. Ezt azonban az alapbejelentésben nem nyilvánították ki. Az alapbejelentés kizárólag azt közölte, hogy a menetek a nyakrész részeként vannak kialakítva.

A felszólalási osztály előzetesen úgy vélte, hogy ezt az értelmezést egy szakember észszerűen nem venné figyelembe, és kijelentette, hogy egy szakember tudná, hogy a menetek soha nem a tartóperem részeként vannak kialakítva, és hogy a szakember – függetlenül az igénypont szó szerinti megfogalmazásától – sem értelmezné azt így.

A felszólaló felek azonban azt állították, hogy ez az értelmezés az egyetlen észszerű értelmezése az igényelt tárgynak, és hogy az igénypont megfogalmazását nem lehet úgy értelmezni, hogy az megfeleljen az alapbejelentésben foglaltaknak (vagyis a menetek a nyaki részen vannak).

A szabadalom ellen felszólalást benyújtó felek olyan technika állását mutattak be, amelyből kiderült, hogy a felszólalási osztály előzetes álláspontja (azaz, hogy a meneteket soha nem helyeznék el egy tartály tartóperemén) téves volt. A korábbi technika állása azt mutatta, hogy néhány évtizeddel korábban a tartókarima részeként már kialakítottak meneteket.

Ezzel a bizonyítékkal szembesülve a felszólalási osztály úgy találta, hogy az igénypont értelmezése nemcsak magából az igénypont szövegéből következik, hanem műszakilag is észszerű, és így egy szakember is feltételezné. Ezért megállapította, hogy a független 1. igénypontban foglaltak nem felelnek meg az EPC 76. cikke (1) bekezdésében foglalt követelményeknek, mert a tartóperemen levő menetet nem tették közzé az alapbejelentésben.

Továbbá, minthogy ennek a kérdésnek a kijavítása megkövetelte volna a leírás olyan javítását, hogy a meneteket a tartály nyaki részén, de nem feltétlenül a tartóperemen kell elhelyezni (ellentétben a megadott 1. igényponttal), a felszólalási osztály megállapította, hogy a kifogásolt jellemző nem módosítható olyan módon, hogy az ne sértse az ESZE 123. cikkének (3) bekezdését, amely tiltja a megadott szabadalom olyan módosításait, amelyek kiterjesztik annak oltalmi körét.

Ennek eredményeként a szabadalmat teljes terjedelmében megvonták.

d) Megjegyzés

Ez az eset bizonyítja, hogy mennyire fontos annak biztosítása, hogy a megosztott bejelentés igénypontjait úgy fogalmazzák meg, hogy azok ne terjeszkedjenek túl az alapbejelentésben eredetileg kinyilvánítottakon. Ellenkező esetben az ilyen igénypontok, ha elfogadják őket, az úgynevezett „kikerülhetetlen csapdához” vezethetnek, amikor a szabadalmat lehetetlen

ügy módosítani, hogy a kifogás kiküszöbölhető legyen. Ezért az ilyen helyzetek rendszere-sen a szabadalom teljes visszavonásához vezetnek.

Bár az ESZE és a vonatkozó ítélkezési gyakorlat nem követeli meg, hogy a módosításokat szó szerint alátámasszák, vagy hogy a jellemzőket szó szerint az alapbejelentésben tegyék közzé, ha a felszólalási osztály akár csak kismértékben is kételkedik abban, hogy egy módosítás vagy egy jellemző magában a bejelentésben – vagy megosztott bejelentés esetén a megfelelő alapbejelentésben – szerepel, ez a szabadalom teljes visszavonásához vezethet. Figyelembe véve a fellebbezési tanácsok közelmúltbeli határozatait, nem valószínű, hogy ha a felszólalási osztály ilyen határozatot hoz, azt az illetékes fellebbezési tanács hatályon kívül helyezné.

C) *António Campinos*, az ESZH elnöke részt vett egy videokonferenciás eszmecserén az Európai Parlament Jogi Ügyekkel Foglalkozó Bizottságának tagjaival 2021. április 12-én. A videokonferencia után Campinos elnök úgy nyilatkozott, hogy részvétele alkalmat szolgáltatott arra, hogy megbeszéljék a szabadalmak fontosságát az innováció támogatásában.

Az Európai Unió Bírósága (EUB, Court of Justice of the European Union, CJEU)

A) Konkrét EU-rendelkezők hiányában, a 2017/1001 sz. EU védjegyrendelet 129. cikke szerint egy EU nemzeti bíróságnak EU-vedjegy-lajstromozások vonatkozásában a megfelelő nemzeti törvényt kell alkalmaznia. Ez azonban az európai védjegy-lajstromozások eltérő nemzeti értelmezéséhez és kezeléséhez vezethet, befolyásolhatja az EU-vedjegy egységes jellegét, és – miként ez általánosan ismert – a CJEU ezt valójában nem kedveli. E bíróság 2020. december 17-i, C-607/19 sz. döntése, amelyet a német Szövetségi Legfelsőbb Bíróság (Bundesgerichtshof, BGH) előzetes döntés iránti kérelme alapján hozott, azt mutatja, hogy az EU-vedjegy egységes jellege még mindig fontos ügy a CJEU számára, és annak biztosítása még hosszú ideig fontos is lesz.

A vizsgált ügy az európai védjegy tényleges használatának megállapításával kapcsolatban az ötéves időszak számítására vonatkozik egy megvonási ellenkérelemben. Egy európai védjegyen alapuló bitorlási eljárásban az alperes megvonási ellenkérelmet nyújthat be, ha az európai védjegyet öt évnél régebben lajstromozták. Az ellenkérelem sikeres lesz, ha a védjegyet a vonatkozó időpont előtti öt éven belül nem használták. A vizsgálat kérdése az volt, hogy mikori ez az időpont: amikor az ellenkeresetet benyújtották, vagy pedig későbbi is lehet?

A német eljárásban a korábbi európai védjegyet nem használták 2012. május óta. A megvonási ellenkérelmet 2015. szeptemberben nyújtották be. A fellebbezési tanács előtti utolsó szóbeli tárgyalást 2017. októberben tartották. Ezért a kérdés az volt, hogy az a tény, miszerint az ötéves időtartam a bitorlási eljárás alatt, de a megtartott utolsó szóbeli tárgyalás előtt

végződött, vezethetett-e ahhoz, hogy az európai védjegyet az ellenkérelem alapján megvonták, vagy pedig ez az időtartam a megvonási ellenkérelem benyújtása előtt végződött.

Ezzel a kérdéssel sem a védjegyrendelet 128. cikke (amely ellenkérelmekre utal), sem az 58. cikke [amely az EU Szellemi Tulajdoni Hivatala (European Union Intellectual Property Office, EUIPO) előtti megvonási kérelmekre vonatkozik] nem foglalkozik. A német védjegy törvény 25(2) cikke egyértelműen úgy rendelkezik, hogy ha a használat elmaradásának folytonos öt éve a bitorlási eljárás alatt, de az ügyben tartott szóbeli tárgyalás előtt végződik, eredményes lehet a használat hiányára vonatkozó védekezés.

A kérdést felterjesztő bíróság, vagyis a BGH a német törvényt választotta, mert az ötéves időtartam „kiindulási” időpontja egy eljárás, és ezért – az európai védjegyrendeletben erre vonatkozó magyarázat híján – ez az időpont a nemzeti törvény szerint a védjegyrendelet 17(3) cikkének és 129(3) cikkének a kombinált olvasata alapján állapítható meg. Továbbá az utóbbi megoldás lenne indokolt, mert nincs ok egy EU-védjegy oltalmazására, hacsak ténylegesen nem használják, és a féltől azt kívánni, hogy új megvonási kérelmet vagy ellenkérelmet nyújtson be, eljárási hatékonyság szempontjából sem lenne értelmes, mert tény, hogy a korábbi védjegyet öt éven át nem használták ténylegesen.

Az ügy a CJEU-ra nem tett jó benyomást, és helyett, hogy megállapította volna, mikor végződött az ötéves időtartam, ilyen időpontként az ellenkérelem benyújtási időpontját határozta meg. Ezt elsősorban az európai védjegyrendelet 62(1) cikkéből vezette le, amely meghatározza, miszerint az eredményes megvonási ellenkérelem oda vezet, hogy az EU-védjegyet attól az időponttól kezdve vonják meg, amikor az ellenkérelmet benyújtották, vagy egy korábbi – de semmiképp nem egy későbbi – időponttól.

Emellett a CJEU-nak az a célja, hogy akkor oltalmazzon védjegyeket, ha azokat ténylegesen használják, és az eljárás gazdaságossága nem lehet szempont, mert ez nem lenne összeegyeztethető az európai védjegyrendelet vonatkozó rendelkezéseivel, sőt alááshatná az EU-védjegy egységes jellegét. Valójában, ha egy EU-védjegy oltalmi köre változhat a megvonási ellenkérelmek szövegösszefüggésében azon tagállamok eljárási szabályai szerint, amelyekben az ellenkérelmeket benyújtják, és így a nemzeti eljárások hosszúságától függne, akkor meg lehetne kérdőjelezni az egységes jelleget.

Bár a bíróság döntése észszerűnek tűnik, mert előnyben részesít egy olyan időpontot, amely biztos és nem változó, míg egy eljárás utolsó szóbeli tárgyalásának az időpontja nem ilyen, úgy tűnik, hogy a bíróság kissé erőlteti az egységes jellegre vonatkozó érvelést.

B) A C-490/19. sz. ügyben hozott ítéletével a CJEU a mezőgazdasági termékek és élelmiszerek minőségrendszereiről szóló 1151/2012 sz. EU-rendelet 13. cikke (1) bekezdésének értelmezéséről döntött egy oltalom alatt álló ellenőrzött eredetmegjelölés (EEM) bitorlásával kapcsolatban.

A szóban forgó ügy a *Syndicat interprofessionnel de défense du fromage Morbier* (Syndicat) és a *Société Fromagère du Livradois SAS* (SAS) közötti jogvitából eredt, amelynek tárgya a

MORBIER eredetmegjelölés állítólagos bitorlása volt, amely egy bizonyos, a Jura-hegységben termelt francia sajtot véd. Ez a sajt a 2000. december 22-i rendelet elfogadása óta rendelkezik a MORBIER lajstromozott eredetmegjelölés státusszal. Ez a rendelet a MORBIER megnevezés EEM-ként történő lajstromozásának közzétételétől számított ötéves átmeneti időszakot hozott létre, amely lehetővé tette a földrajzi referenciaterületen kívül elhelyezkedő termelők számára, hogy a MORBIER elnevezést ezen időszak lejártáig az EEM-re hivatkozás nélkül használják tovább.

Ebben az összefüggésben az SAS 2007. július 11-ig használhatta a MORBIER elnevezést. Ezt követően ezt az elnevezést a MONTBOISSIÉ DU HAUT LIVRADOIS névvel helyettesítette.

A Syndicat azonban 2013-ban, vitatva, hogy a szóban forgó sajt a MORBIER-vel azonos megjelenésű (különösen az egyes szeleteken végigvonuló fekete jel miatt), azzal vádolta az SAS-t, hogy a névváltoztatás ellenére megsértette az EEM-et, valamint tisztességtelen és elősködő versenyt folytatott.

A Párizsi Bíróság elutasította a keresetet, megállapítva, hogy az EEM termékleírásában szereplő egy vagy több jellemzővel rendelkező termék forgalmazása megengedett, mint-hogy „az EEM-szabályozás célja nem a termék termékleírásában leírt megjelenésének vagy jellemzőinek, hanem a termék nevének a védelme”.

A Párizsi Fellebbezési Bíróság helybenhagyta az elsőfokú határozatot, ezért a Syndicat az ítélet ellen a Semmitőszéknél fellebbezett, arra hivatkozva, hogy az EEM védelmet élvez minden olyan gyakorlattal szemben, amely alkalmas arra, hogy a fogyasztót megtéveszse a termék valódi eredetét illetően. A Semmitőszék úgy döntött, hogy felfüggeszti az eljárást, és előzetes döntéshozatal iránti kérelmet terjeszt az EUB elé az EUR 13. cikke (1) bekezdésének értelmezésére vonatkozóan. A kérdést előterjesztő bíróság különösen azt kérdezte, hogy a szóban forgó cikket „úgy kell-e értelmezni, hogy az csak a lajstromozott elnevezés harmadik személy általi használatát tiltja, vagy pedig az a termék bármely olyan átadását is tiltja, amely alkalmas arra, hogy megtéveszse a fogyasztót a termék valódi eredete tekintetében, még akkor is, ha a lajstromozott elnevezést a harmadik személy nem használta”.

E tekintetben az EUB megjegyezte, hogy az EUR 13. cikke (1) bekezdésének megfogalmazása arra utal, hogy a lajstromozott elnevezések különböző cselekményekkel szemben védelmet élveznek. Először is, a 13. cikk (1) bekezdésének *a)* pontja tiltja a lajstromozott elnevezés közvetlen vagy közvetett használatát a lajstromozott elnevezéssel nem érintett termékek esetében olyan formában, amely hangzásbeli vagy vizuális szempontból azonos vagy rendkívül hasonló. Ezen túlmenően a 13. cikk (1) bekezdésének *b)*, *c)* és *d)* pontja tiltja a lajstromozott elnevezések oltalma alá tartozó egyéb magatartásokat, amelyek sem közvetlenül, sem közvetve nem használják fel magukat az elnevezéseket. E rendelkezések értelmében például a lajstromozott elnevezés „felidézésének” fogalma vagy a *d)* pontban említett „bármely más gyakorlat” megfogalmazás minden olyan magatartásra vonatkozik, amelyre a 13. cikk (1) bekezdésének egyéb rendelkezései még nem terjednek ki. Ebből következően az EUB arra a következtetésre jutott, hogy a rendelet 13. cikkének (1) bekezdése nem kor-

látozódik magának a lajstromozott elnevezés használatának a tilalmára, hanem szélesebb alkalmazási körrel rendelkezik.

Ezt követően az EUB megvizsgálta azt a kérdést, hogy a rendelet 13. cikke (1) bekezdésének *d)* pontja által tiltott magatartások közé tartozhat-e még a lajstromozott elnevezéssel érintett termék alakjának vagy vizuális jellemzőjének megjelenítése is. E rendelkezés szerint ugyanis egy lajstromozott elnevezés védelmet élvez „minden olyan egyéb magatartással szemben, amely alkalmas arra, hogy a fogyasztót a termék valódi eredete tekintetében megtévedszen”. Ilyen vonatkozásban az EUB egyértelművé tette, hogy a 13. cikkben előírt védelem a lajstromozott elnevezésre vonatkozik, nem pedig az elnevezéssel érintett termékre. Következésképpen „az említett oltalom célja nem az, hogy megtiltsa többek között a gyártási technikák alkalmazását vagy a lajstromozott elnevezéssel ellátott termék részletes leírásában feltüntetett egy vagy több tulajdonság reprodukálását”. Mindazonáltal – folytatta az EUB – az EEM egy meghatározott helyről származó olyan terméket azonosít, amelynek tulajdonságai vagy jellemzői alapvetően egy földrajzi területhez való tartozásából, valamint természeti és emberi jellemzőiből adódnak. Ezért az EEM-ek védelmet élveznek, minthogy olyan terméket jelölnek, amely bizonyos tulajdonságokkal vagy jellemzőkkel rendelkezik. Az EEM és az általa érintett termék tehát szorosan összefügg”.

E szoros kapcsolatra tekintettel az EUB szerint nem zárható ki, hogy a lajstromozott elnevezéssel ellátott termék valamely formájának vagy megjelenésének reprodukálása a rendelet 13. cikk (1) bekezdésének *d)* pontja hatálya alá tartozhat anélkül, hogy ez az elnevezés megjelenne a szóban forgó terméken vagy annak csomagolásán. Ez akkor fordul elő, ha az utánszám alkalmas arra, hogy a fogyasztót megtévedszen a termék valódi eredetét illetően. E tekintetben az átlagfogyasztó megítélésére kell hivatkozni, figyelembe véve a termékek nyilvános bemutatásának módját és minden egyéb egyedi körülményt.

Végül az EUR 13. cikkének (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy az nem kizárólag egy lajstromozott elnevezés harmadik személy általi használatát tiltja; a 13. cikk (1) bekezdésének *d)* pontja tehát úgy értelmezendő, hogy tiltja a lajstromozott elnevezéssel ellátott termékre jellemző alak vagy megjelenés reprodukálását, amennyiben ez a reprodukálás alkalmas arra, hogy a fogyasztót arra a következtetésre juttassa, miszerint a szóban forgó termék maga az említett lajstromozott elnevezéssel ellátott termék. Meg kell azonban vizsgálni, hogy az ilyen reprodukció megtévesztheti-e az általában tájékozott, észszerűen figyelmes és körültekintő európai fogyasztót, figyelembe véve az eset összes lényeges körülményét.

A kérdést előterjesztő bíróságnak most az EUR 13. cikke (1) bekezdésének ilyen értelmezése alapján kell határoznia.

C) A CJEU 2021. március 25-én ítéletet hozott hat kapcsolatban álló fellebbezési ügyben, amelyeket együttesen *Lundbeck*-ügyként említünk. Ez számos megállapodásra vonatkozik, amelyeket 2002-ben a Lundbeck generikusgyógyszer-gyártó vállalatokkal kötött. Annak ellenszolgáltatásaként, hogy az utóbbi vállalatok hozzájárultak a *Citalopram* forgalomba

hozatalától való visszalépéshez vagy a forgalomba hozatali engedélyük visszavonásához, a Lundbeck jelentős összegeket fizetett számukra, és megvette tőlük a generikus termékek készletét. Az Európai Bizottság 2013. évi döntésében megállapította, hogy ezek a megállapodások tárgyuknál fogva versenykorlátozások voltak, lévén a generikus gyártók legalábbis potenciális versenytársai a Lundbecknek. A Bizottság megállapította, hogy a Lundbeck által eszközölt kifizetések nyilván egyenértékűek voltak azzal a haszonnal, amelyet akkor szereztek volna, ha piacra lépnek. Összesen 140,5 millió EUR bírságot róttak ki rájuk. A felek fellebbeztek, és az EU Törvényszéke (General Court of the EU, GC) előtt vesztek.

a) A CJEU döntései

A 2021. március 25-én hozott hat ítélettel a CJEU elutasította a hat gyógyszervállalat fellebbezéseit a GC döntései ellen, megerősítve a Bizottság 2013. évi döntését, amely kártérítés fizetésére kötelezte a vállalatokat olyan megállapodások megkötéséért, amelyek célja volt az antidepresszáns generikus Citalopram piacra vitelének késleltetése.

A bíróság összességében elutasította a jogi alapú kereseteket és a fellebbezők érveit.

α) A lehetséges versengés

A CJEU először is azt állapította meg, hogy az elsőfokú GC nem tévedett, amikor megerősítette a Bizottságnak azt az állítását, hogy mind a Lundbecket, mind a generikus gyártókat lehetséges versenytársnak kell tekinteni abban az időben, amikor a vizsgált megállapodásokat kötötték.

A bíróság elsősorban azt közölte, hogy ha megállapítják, hogy olyan horizontális együttműködési megállapodások, amelyeket azonos termelési vagy elosztási szinten működő vállalatok kötöttek, sértik az EU működési szerződésének 101. cikkét, akkor nem csupán koordinációnak kell lennie a felek között, hanem ezeknek a feleknek tényleges vagy lehetséges versenytársaknak is kell lenniük. Erről a kulcskérdésről, hogy a vállalatokat lehetséges versenytársaknak kell-e tekinteni, a bíróság megállapította, hogy „valódi és konkrét lehetőségeknek” kell létezniük, aminek folytán a piacon kívüli vállalat be fog lépni és versenyezni fog a piacon levő vállalattal.

A bíróság leszögezte, hogy vizsgálni kell a piac sajátos szerkezetét, valamint gazdasági és jogi viszonyait. A gyógyszerpiacon, ahol a gyógyszer hatóanyaga (újabb) forgalomba került, figyelembe kell venni a szabályozási korlátozásokat és a szellemi tulajdon-jogokat. Két próbát állapították meg:

- a generikus vállalatnak (lehetséges versenytársnak) határozott szándéka és képessége van-e a piacra lépésre, és
- a belépésnek vannak-e „leküzdhetetlen” akadályai?

E kérdések megválaszolására a bíróság számos feltételt ajánlott:

- Az értékelés lényeges időpontja az a nap, amelyen a megállapodások hatályba lépnek, bár a megállapodás után benyújtott bizonyíték is fontos lehet a felek kö-

zotti versenyviszony meglétének vagy hiányának a bizonyítására. Így azt is értékelni kellene, hogy a megállapodások a lehetséges piacra lépés folytán milyen jövőbeli időpontban szűnnek meg.

- A megállapodás létrehozásának időpontjában a lehetséges belépőnek elegendő előkészítő lépést kellett elvégeznie ahhoz, hogy lehetővé tegye a piacra lépést olyan időtartamon belül, amely versenynyomást fejtene ki a piacon levő félre.
- Ahhoz, hogy lehetséges versenytársnak legyen tekinthető, elegendő, ha a generikus gyártó olyan előkészítő lépéseket tett, amelyek azt mutatják, hogy kész késégsbe vonni a szabadalom érvényességét és megkockáztatni azt, hogy a szabadalomtulajdonos bitorlási eljárást indít ellene.
- A „leküzdhetetlen” belépési akadályok elvetésének kérdésével kapcsolatban megjegyzendő, hogy az originátor szabadalmának jelenlegi érvényessége önmagában nem tekinthető leküzdhetetlen akadálnak. Továbbá a Bizottságnak nem feladata, hogy megállapítsa egy ilyen szabadalom erősségét, sem azt, hogy mi a valószínűsége a szabadalom eredményes megtámadásának.
- A piacra lépés kérdésével kapcsolatban nem kell biztonsággal megállapítani, hogy a lehetséges versenytárs kétségkívül eredményesen fog belépni a piacra – csupán annyit kell megállapítani, hogy ennek fennáll a „a valódi és konkrét lehetősége”.

β) A verseny tárgyi korlátozása

Másodszor, a CJEU döntése azt is megállapította, hogy a GC törvényi alapon nem tévedett, amikor úgy találta, hogy a vizsgált megállapodások „tárgyuknál fogva” versenykorlátozást képeznek. Más szavakkal, a Bizottság nem köteles bizonyítani a konkrét rendelkezésből származó versenyellenes „hatást”.

A bíróság arra a következtetésre jutott, hogy egy megállapodást akkor lehet „tárgyánál fogva” versenykorlátozónak ítélni, ha a megegyezés rendelkezéseit szigorú elemzésnek vetik alá, figyelembe véve célkitűzéseit, valamint azokat a gazdasági és jogi összefüggéseket, amelyeknek a megállapodás részét képezi. Ha elegendő versenyhátrányt lehet azonosítani magának a viszonyoknak az alapján, akkor nincs szükség a megegyezés hatásainak a megállapítására. A bíróság a következőket jegyezte meg.

- Tárgyánál fogva nem minden olyan originátor/generikus megállapodás tekintendő versenyt korlátozónak, amelynek a célja a piacra lépés késleltetése, cserében pénzügyi vagy nem pénzügyi érték átutalásával. Ezt az elvet a bíróság már korábban megállapította.
- A megállapodás(ok) vizsgálata alapján azonban kézenfekvő, hogy nincs más magyarázat, mint az, hogy a felek megállapodtak abban, miszerint nem bonyolódhatnak érdemi versenybe, és így a megállapodás tárgyánál fogva resztriktívnek tekintendő.
- Ezt a gyakorlatot esetről esetre el kell végezni.

- Az értékátadásból származó tiszta nyereség elegendő-e ahhoz, hogy a generikus gyártót rábírja a piacra lépéstől való tartózkodásra?
- Nincs olyan követelmény, hogy a tiszta nyereség nagyobb legyen, mint az a haszon, amelyet a generikus különben várhatott volna.
- A szabadalmi jogok gyakorlása nem jogosítja fel a szabadalomtulajdonost arra, hogy olyan megállapodásokat kössön, amelyek sértik a versenyszabályokat. Itt a bíróság megjegyezte, hogy egyetért a GC-nek azzal a megállapításával, hogy még ha a megegyezés tartalmazott is olyan rendelkezéseket, amelyek a szellemi tulajdonjogok tárgykörébe esnek, a szabadalomtulajdonos nem köthetett olyan megállapodást, amelynek folytán a lehetséges versenytársak meg voltak fizetve azért, hogy ne lépjenek a piacra.

b) Következtetések

Még ha ez az ítélet összehoz is hat különálló fellebbezést, számos bizonytalanság marad fenn az originátorok és a generikus gyártók közötti feszültségek kezelésében. Ezekre példák:

- A „lehetséges verseny” köre bizonytalan marad, mert tágan van meghatározva, és nincs szükség eredményes piacra lépésre ahhoz, hogy egy fél lehetséges versenytársnak legyen tekinthető.
- A végrehajtás utáni bizonyíték csupán korlátozott értékű, amikor valójában döntő lehetne annak megállapításában, hogy az originátor milyen mértékben érdekelt abban, hogy eldöntse a szabadalom érvényességét.
- Az ellentétes fizetések nem szükségszerűen versenykorlátozók, de ez bizonytalan marad.
- A szellemi tulajdon-jogok gyakorlása és a versenytörvény közötti feszültség esetről esetre meghatározandó marad.

Az EU Szellemi Tulajdoni Hivatala

A) Az Európai Unió Szellemi Tulajdoni Hivatala 2021. februárban hozott egy döntést, amely megállapította, hogy nincs összetévesztési valószínűség a BALTA és a BALCIA védjegy között. Ezért elutasította az AAS Balta (Balta) felszólalását a BALCIA védjegy EU-ban való lajstromozása ellen.

A vita azzal kezdődött, hogy a Balta felszólalt a szó- és ábrás BALCIA védjegy lajstromozása ellen, arra hivatkozva, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy, valamint az ezzel védett árucikkek és szolgáltatások hasonlóak az általa Lettországból és az EU-ban korábban lajstromoztatott BALTA védjeggyel, valamint az azzal védett árukhoz és szolgáltatásokhoz. A Balta továbbá arra is hivatkozott, hogy védjegye az EU-ban hírnévre tett szert, és így tágabb oltalmi kört élvez az EU védjegyrendelete szerint.

Az EUIPO úgy döntött, hogy bár a nyújtott szolgáltatások és a megcélzott közönség azonos volt mindkét védjegy esetében, azonban csekély a védjegyek vizuális és hangzási hasonlósága. Az EUIPO azt is hangsúlyozta, hogy a megjelölések fogalmilag nem hasonlók.

A vizuális és hangzási hasonlósággal kapcsolatban az EUIPO megállapította, hogy mindkét védjegy ugyanazokra a szolgáltatásokra vonatkozik, amelyek a használok számára fontos pénzügyi következménnyel járhatnak, ezért az érintett fogyasztók figyelmi szintje magasabb az átlagnál, és ez a különbség valószínűleg nem kerülne el a fogyasztók figyelmét.

A két megjelölés fogalmi különbségével kapcsolatban az EUIPO megállapította, hogy a közönség egy része a BALTA védjegyet a „balts” szó helytelen ejtéséként fogná fel, ami lettül a „fehér” színre vonatkozik, míg a „balta” szónak számos egyéb, rosszul ejtett változatának jelentése van Litvániában, Romániában, Olaszországban, Spanyolországban, Svédországban, Magyarországon és egyéb EU-tagállamokban. Ugyanakkor a „balcia” szónak az EU-ban nincs jelentése. A közönség felfogásában, minthogy az egyik megjelölést nem társítják konkrét jelentéssel, a megjelölések fogalmilag nem hasonlók.

Az EUIPO elismerte, hogy a korábbi BALTA EU-védjegy bizonyos fokú hírnévnek örvend, azonban figyelembe véve a hasonlóságra vonatkozó egyéb tényezőket, különösen a fogalmi különbségeket, valószínűtlen, hogy az érintett közönség a megjelölések között „szellemi kapcsolatot” hozna létre.

Végül az EUIPO döntése szerint a Balta elmulasztotta bizonyítani, hogy a BALCIA védjegy lajstromozása és használata hogyan lehetne káros a korábbi BALTA védjegy hírnevére és disztinktív jellegére nézve, vagy hogyan tehetne szert tisztességtelen előnyre a korábbi BALTA védjegyből. Ezért elutasította a felszólalást.

B) Az EUIPO-nál az R 1719/2019-5 sz. ügyben kérelmezték az ANIMAL FARM (állatfarm) védjegy lajstromozását, de az EUIPO a kérelmet elutasította. Ez az ügy arra mutat rá, hogy ellentmondásosak az EUIPO döntései a híres irodalmi művek címeinek védjegyként való lajstromozásával kapcsolatban.

a) A vitatott döntés

A *Sonia Brownell Orwell*, George Orwell második felesége – aki férje irodalmi tehetségének heves védelmezője volt – hagyatékát kezelő cég, az *Estate of the Late Sonia Brownell Orwell* (Estate) az EUIPO-nál lajstromoztatni próbálta az ANIMAL FARM védjegyet különböző árukra és szolgáltatásokra a 9., 16., 28. és 41. áruosztályban, ideértve filmeket, könyveket, játékokat, vendéglátást, kulturális tevékenységeket és oktatási szolgáltatásokat.

Az EUIPO elővizsgálója részben elutasította a bejelentést az EU védjegyrendeletének 7(1)(b), 7(1)(c) és 7(2) cikke alapján azzal érvelve, hogy a védjegy a híres művészi munka címére utal, és a közönség mint olyat fogná fel. Ennek következtében a védjegy nem szolgálna jelzésként a szóban forgó áruk és szolgáltatások kereskedelmi eredetére.

A bejelentő a döntés ellen fellebbezést nyújtott be, rámutatva az *Anna Frank*-döntésre (R 2401/2014-4, Le Journal d'Anne Frank). Ebben az ügyben a védjegyet lajstromozták, ezért a bejelentő azzal érvelt, hogy a hivatkozott ügy azonos az *ANIMAL FARM* védjegyüggyel, mert az is egy jól ismert irodalmi névre utalt.

b) Az EUIPO analóg döntései

Az EUIPO fellebbezési tanácsa megjegyezte, hogy az EUIPO számos eltérő döntést hozott könyvcímek és művészeti munkák szereplői nevének lajstromozhatóságával kapcsolatban, különösen a fentebb jelzett áruk és szolgáltatások vonatkozásában a 9., 16., 28. és 41. áruosztályban. Megtárgyalta, hogy az ügyek közül néhányban a címet mint eredetjelzőt lehet látni, míg más esetekben a cím a védjegyet deszkriptívvé, és nem disztinktívvé tette. Az ügy megvilágítása érdekében a következő eseteket sorolta fel:

- *Jungle Book* (A dzsungel könyve) (R 118/2014-1) és *Pinocchio* (R 1856/2013-2): az EUIPO úgy döntött, hogy az olyan védjegyek, amelyek csupán könyvcímekből állnak, és már sok filmben és színházi feldolgozásban szerepeltek, így széles körű hallgatósághoz jutottak el, rendszerint nem disztinktívek, különösen azon áruk és szolgáltatások vonatkozásában, amelyeknek ez a történet a tárgyát képezi.
- *Frühlingsfest der Volksmusik* (A népzene tavaszi ünnepe) (R 670/2005-1): egy esemény címét további megkülönböztető elemek nélkül disztinktív jellegtől mentesnek tekintették.
- *Winnetou* (R 1297/2016-2): a megjelölés deszkriptív és nem disztinktív volt, mert amellet, hogy egy híres kitalált alakot írt le, további elvont jelentést szerzett, utalásként egy tiszteletre méltó amerikai őslakóra.
- *Anna Frank naplója*: bár Anna Frank története széles körben ismert és népszerű a közönség körében, nem tekintették deszkriptívnek a 9., 16. és 41. áruosztály áruira és szolgáltatásaira nézve. A védjegy az áruk és szolgáltatások termelőjét azonosította, és a tanács megállapította, hogy a cím hírneve önmagában nem képez lajstromozhatósági akadályt.
- *Der Kleine Hey* (R 881/2014-5): az EUIPO úgy döntött, hogy egy könyv címe nem ad első ránézésre tájékoztatást egy publikáció tárgyáról, kivéve azt az esetet, amikor a közönség értelmezésében általános megjelöléssé fejlődött amellet, hogy egy könyv címe.

A fellebbezési tanács az *ANIMAL FARM*-ügyre utalt a bejelentő 1984. évi vonatkozó védjegybejelentésével (R 1922/2019-5) együtt, amely a Nagy Fellebbezési Tanács elé került, megállapítva, hogy az EUIPO irányelveit konkrétabbá kellene tenni könyvcímek lajstromozhatóságával kapcsolatban. Egyrészt egy könyvcím jelentheti a tartalmat; másrészt a 7(1)(b) cikk alkalmazása attól függhet, hogy a kérdéses cím „a közbeszéd részévé vált-e”.

A közbenső döntés nem kísérl meg, hogy összeegyeztesse a fenti ügyek közötti különbségeket, és további olyan tényezőket sem említ, amelyek az EUIPO irányelveiben találhatók,

így az idő múlását és a kulturális örökséggel kapcsolatos megfontolásokat (a kötelező iskolai olvasmányok körét vagy széles körben elterjedt szótárakba való felvételt), amelyek független tematikus jelentőséget hozhatnak létre jól ismert címek esetében, ezzel gátolva azok lajstromozási kilátásait.

C) Az *Albert Darboven Holding GmbH & Co. KG* az EUIPO-nál kérelmet nyújtott be a WINDSOR – CASTLE szóvédjegy lajstromozása iránt a 16. (szűrőpapír) és a 30. (kávét, tea, sütemények és édességek) áruosztályban. Az elővizsgáló elutasította a bejelentést arra hivatkozva, hogy a 2017/1001 sz. védjegyrendelet 7(1)(b) cikke alapján a 30. áruosztály termékeinek nincs megkülönböztetőképesége. Valójában a védjegyet valószínűleg használták volna ilyen termékek eladására ajándéküzletekben, vagyis a turizmus területén a brit királyi család és a Windsor kastély vonatkozásában, ezért a közönség közvetlenül társította volna az utóbbiakkal, és nem észlelte volna, hogy azok az igényelt termékek kereskedelmi eredetére utaló jelzések. Továbbá, minthogy a Windsor kastély vonatkozásában csupán a Windsor kastélyra utaló hirdetési üzenetként fogták volna fel, a védjegyrendelet 7(1)(b) cikke alapján a védjegy nem volt lajstromozható annak következtében, hogy a 30. áruosztályban ugyan-ezen termékek alkalmatlanok voltak kereskedelmi eredetük azonosítására. Ennek következtében az EUIPO fellebbezési tanácsa ezt követően megerősítette a hivatal megállapításait.

A bejelentő ezt a döntést a GC-nél megfellebbezte, azt állítva, hogy a WINDSOR – CASTLE és a védjegy közötti társítás önmagában nem vezethetett arra a következtetésre, hogy a védjegy nem bír disztinktív jelleggel. A bejelentésben nem írják le az igényelt termékeket vagy azok jellemzőit, sem azt, hogy a Windsor Castle híres lenne kávé, tea vagy édességek előállításáról. Emellett a GC rámutatott, hogy ilyen termékeket az Egyesült Királyságban valójában nem ajándéktárgy-üzletekben árusítanak, és egy védjegy megkülönböztető jellegét nem a termék eladási helye határozza meg, mert a védjegy nem nyújt semmiféle tájékoztatást az igényelt termékek természetéről vagy jellemzőiről (különösen akkor, ha – miként a jelen esetben is – az igényelt áruk olyan termékek, amelyeket általában élelmiszerüzletekben és szupermarketekben árusítanak).

Másrészről ami a védjegy dicséző jellegét illeti, az EUIPO által a GC előtti eljárásban előadott érvek szerint a védjegy nélkülöz minden megkülönböztető jelleget, mert csupán egy pozitív üzenetet továbbít a Windsor kastélyról, kapcsolódva egy bizonyos életmódhoz, konkrétan a brit királyi család jellegzetes délutánitea-hagyományához, ezáltal meggátolva, hogy a fogyasztók a megjelölést a termékek kereskedelmi eredetével társítsák. Ilyen vonatkozásban a GC ismét támadta az EUIPO megjegyzéseit, azzal érvelve egyrészt, hogy azokat kimondottan első ízben itt említették az eljárásban, másrészt a WINDSOR – CASTLE szavak semmiképpen sem érthetők hirdetési szlogenként a 30. áruosztály termékei vonatkozásában, minthogy a kastélynak semmiféle hírneve nincs ilyen szlogen létrehozásával kapcsolatban.

Végül a GC a fellebbezési tanács azon állításával foglalkozott, amely szerint a díszítőelemek és kiegészítő disztinktív kifejezések hiánya a védjegy eredetiségének hiányához vezetett, ami meggátolta a lajstromozását. Itt a GC rámutatott, hogy egy megjelölés tekintet nélkül a kreativitás bármilyen mértékére lajstromozható, mert egy minimális mértékű megkülönböztetőképesség elegendő a védjegyként való lajstromozáshoz.

A fenti érvelés alapján és összhangban a NEUSCHWANSTEIN védjegyre és a hasonló hangzású bajor kastélyra vonatkozó ügyben a GC által hozott döntéssel (T-167/15), a bíró arra a következtetésre jutott, hogy bár az érintett közönség a WINDSOR – CASTLE védjegyet a jól ismert brit kastéllyal társíthatná, egy ilyen védjegy azonos termékek vonatkozásában mindenképpen képes azonosítani az igényelt termékek kereskedelmi eredetét, és ezért rendelkezik egy minimális mértékű megkülönböztető jelleggel. Ennek következtében a GC megsemmisítette a fellebbezési tanács döntését, és az ügyet visszautalta a tanácsnak további elutasítási okok értékelése céljából.

Az Európai Unió Törvényszéke

A) Az alábbiakban a GC három döntését (T-620/19; T-621/19; T-622/19) ismertetjük pezsgőpalack-alakminták megjelölései közötti hasonlóság tárgyában. A GC megállapításai három ok miatt érdekesek:

1. Mindig van mit tanulni vagy megtárgyalni, amikor a GC hatályon kívül helyezi az EUIPO fellebbezési tanácsainak döntéseit.
2. Nem hagyományos védjegyeket ritkán tárgyalnak a luxembourgi bíróságon.
3. Mindig bizonyos nehézséggel jár a komplex 3D védjegyeket képező egyes elemek súlyának meghatározása.

a) Az ügy háttere

Az *Ace of Spades* a zenei mogul és üzletember Jay-Z vállalata. A egyik legbefolyásosabb hip-hop művésznek tekintett Jay-Z (született *Shawn Corey Carter*) 100% érdekeltséget szerzett 2014-ben az *Armand de Brignac* pezsgőben, de már 2006-tól kezdve kapcsolatban állt a vállalattal. Az *Ace of Spades* hírneves partipezsgőről azt hiszik, hogy az egyetlen olyan márka, amely 30 literes „Midas” palackméretben beszerezhető. Az *Ace of Spades* nemrég felszólalásokat nyújtott be a *Munich Accessories GmbH* három különböző védjegypalackra vonatkozó JC JEAN CALL CHAMPAGNE 3D uniós védjegybejelentései ellen. A felszólaló *Ace of Spades* az EU védjegyrendelet 8. cikkének (1)(b) és (5) cikkére hivatkozva, felszólalásait együttesen az alábbi 1. ábrán bemutatott korábbi védjegyekre alapozta.

1. ábra

b) Az EUIPO döntései

Az EUIPO Felszólalási Osztálya a felszólalásokat teljes terjedelmükben elutasította, megállapítva, hogy a jelzések egyértelműen eltérőek voltak, és nem áll fenn az összetévesztés valószínűsége vagy annak szükségessége, hogy megállapítsák a korábbi védjegyek hírességét.

A döntések ellen a felszólaló fellebbezéseket nyújtott be, amelyeket az EUIPO Felszólalási Osztályának Ötödik Tanácsa elutasított a megjelöléseket részletesebben értékelve, és megállapítva, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegyeknek nem volt uralkodó elemük, továbbá a három bejelentés és a megjelölt korábbi védjegyek bizonyos nem disztinktív elemekben megegyeztek, azonban különböztek disztinktív és fontosabb elemekben. A tanács azt is megállapította, hogy a felszólaló által benyújtott bizonyítékok nem voltak elegendőek annak bizonyítására, hogy a korábbi védjegyek híresek voltak. Ezt követően a felszólaló a GC-nél nyújtott be fellebbezéseket.

c) A 3D védjegyek összehasonlítása

A GC a szokásos jogeseteket (többek között a C-334/05 P Shaker-, a C-705/17 Hansson- és a C-193/06 P Nestlé-ügy) idézte annak alátámasztására, hogy a kérdéses jelzők mindegyikét mint egésznek kell vizsgálni, különösen figyelembe véve, hogy sem a korábbi védjegyek, sem a bejelentések szerintiük nem rendelkeztek uralkodó és disztinktív elemekkel. Továbbá az elemzésben általában súlya van az összetett védjegy deskriptív, nem disztinktív vagy gyengén disztinktív elemeinek. A kérdéses 3D védjegyekre nézve a GC egyetértett abban, hogy egyiknek sincs uralkodó eleme, de megállapította, hogy a tanács tévedett, amikor súlyozta a vonatkozó elemek hasonló és eltérő elemeinek fontosságát. A két alaki védjegy vonatko-

zásában a T-622/19 sz. ügyben végzett értékelés további részleteit az alábbi, 2. és 3. ábra segítségével adjuk meg.

016255821 sz. EU védjegybejelentés

A levélszerű elem főleg *díszítő*, nem pedig szokatlan, miként az EUIPO állítja.

A GC egyetért azzal, hogy a „jean call” szavak *megkülönböztető* jellegűek.

A GC egyetért azzal, hogy a „brut” (nyers) és a „prestige” szó *deszkriptív* vagy *dícsérő*.

2. ábra

006538987 sz., korábban lajstromozott európai védjegy

A GC egyetért azzal, hogy a „spade” szó és az „armand de brignac” szavak *disztinktív* elemek.

A GC egyetért azzal, hogy a „750 ml”, „12% alc vol” és a „brut” *deszkriptív*.

A címke általában *átlagos megkülönböztető* jellegű.

3. ábra

A 2. és 3. ábrához közösen adott megjegyzések:

- A fekete fólia nem szokásos.
- Az aranyszínű fólia + fekete színű fólia szintén nem szokásos.
- A palackok alakját elhanyagolhatónak találták.

Mindent egybevetve a GC egyetértett azzal, hogy a védjegyek különböztek az ábrás elemekben és a vonatkozó disztinktív szóelemekben, azonban azt találta, hogy a palackok alakja, valamint az opak, arany és fénylő fekete fólia nem tekinthető elhanyagolhatónak, és – miként a felszólaló állította – inkább szokatlan. Továbbá a GC azt is megállapította, hogy a palackalak, a színes fólia és a felső fekete fólia kombinációja a védjegyek részét képezi, amelyek lajstromozott védjegyként feltehetőleg disztinktív jellegűek. Erre figyelemmel a GC azt állapította meg, hogy a tanács csupán a megjelölések közötti különbségeket vette figyelembe. Ehelyett azt kellett volna megállapítania, hogy a megjelölések vizuális szempontból általánosan hasonlóak, még ha egyes hasonló elemek gyengén disztinktívek is.

Ezért a GC hatályon kívül helyezte a tanács döntéseit, amennyiben elutasította az Ace of Spades fellebbezését és a védjegyrendelet 8(1)(b) cikke alapján a felszólalást is.

Döntésének végén a GC kitért a fellebbezőnek az európai védjegyrendelet 8(5) cikkére vonatkozó panaszára is, és többek között az alábbiakat állapította meg.

- A közönségnek azt a részét lehet figyelembe venni, amely ismeri ezt a védjegyet, és nem a közönséget általában.
- Az Armand de Brignac pezsgők ízleléses értékelése és besorolása nem teszi a védjegyet híressé.
- Az Armand de Brignac névre vonatkozó bizonyíték nem elegendő a korábbi alakvédjegy hírnevének bizonyítására.
- Az Armand de Brignac pezsgő lehet híres, de a korábbi védjegyek nem azok.

d) Következtetések

Az értékelés a megjelöléseket egészsként veszi figyelembe, hacsak nincsenek bizonyos elhanyagolható elemek. Bizonyára fokozott nehézséget jelent a 3D védjegyeket alakító minden egyes elem súlyának meghatározása bonyolult jellegük fényében. Ezek a döntések azonban azt bizonyítják, hogy egy elem gyenge disztinktív jellege vagy akár a disztinktív jelleg hiánya, ami nem elhanyagolható, nem jelenti azt, hogy egy ebből az elemből eredő hasonlóságot összességében nem kell figyelembe venni. A gyakorlatban ez világos jelzése annak, hogy minden elem számít és érdemes figyelembevételre.

B) A CHIANTI vs. GHISU védjegyvitában mindkét ábrás védjegy tartalmaz egy kakast ábrás elemként, és a GC helytelenül döntött a korábbi CHIANTI CLASSICO kollektív védjegy előnyére annak megkülönböztető jellege és hírneve alapján.

a) Az ügy háttere

A Berebene vállalat 2017-ben az EUIPO-nál kérte egy színes kakast ábrázoló védjegy lajstromozását, ahol az ábra egyértelműen tartalmazta a „ghisu” szóelemet. E védjegy lajstromozása ellen felszólalt a 207/2009 sz. (most 2017/1001 sz.) európai védjegyrendelet 8(5) cikke alapján a *Chianti Wine Interest Association* (Chianti), arra hivatkozva, hogy a védjegy-lajstromozás a saját CHIANTI CLASSICO korábbi nemzeti ábrás kollektív védjegyével való összetévesztés valószínűségéhez vezet, mert ez a védjegy is tartalmaz ábrás elemként egy kakast.

Keresetében a Chianti kifejezetten utalt a védjegyrendelet 8(5) cikkére, és a bejelentőt azzal vádolta, hogy tisztességtelen előnyre tett szert a korábbi védjegy megkülönböztető jellegéből és/vagy annak hírnevéből. Ennek az érvelésnek az alapján az EUIPO fellebbezési tanácsa a Chianti javára döntött.

A 207/2009 sz. védjegyrendelet 8(5) cikke által a korábbi védjegy számára engedélyezett kiterjesztett oltalom számos feltétel egyidejű teljesítését kívánja meg. Ezek a következők:

- először az ütköző védjegyek azonossága vagy hasonlósága;
- másodszor a korábbi védjegy hírnevének megléte, amire a felszólalást alapozták;
- harmadszor túlzott összetévesztési valószínűség megléte;
- negyedszer annak a valószínűségnek a megléte, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy megfelelő ok nélküli használata tisztességtelen előnyt élvezne a korábbi védjegy megkülönböztető jellegéből vagy hírnevéből.

b) A GC döntése

A bejelentő a fellebbezési tanács döntése ellen a GC-nél nyújtott be fellebbezést. Többek között azzal érvelt, hogy a tanács nem vizsgálta külön-külön a hangzási hasonlóságot, hanem a hasonlóságot csupán általánosan értékelte.

A GC ezzel nem értett egyet. Az európai védjegyrendelet 8(5) cikke értelmében megengedhető volt arra következtetni, hogy az ütköző védjegyek között általános hasonlóság áll fenn, anélkül azonban, hogy végleges állást foglaltak volna erről a hangzási hasonlóságról. Itt ugyanis az általános hasonlóságnak elegendőnek kell lennie ahhoz, hogy lehetővé tegye a vonatkozó közönség számára a szóban forgó védjegyek közötti összehasonlítást, vagy hogy kapcsolatot létesítsen azok között.

A GC döntése szerint a fellebbezési tanács törvényesen állapította meg a fogalmi hasonlóságot.

A bejelentő érvelése szerint a védjegyeket fogalmilag nem lehetett összetéveszteni, mert a korábbi CHIANTI CLASSICO bort jelölő *kollektív* védjegy volt, míg a saját bejelentése egyéni védjegyre vonatkozott. Emellett a védjegyek által védett borok eltérő földrajzi eredetűek.

A GC elutasította ezt az érvelést, mert az nem volt lényeges a fogalmi hasonlóság megítéléséhez. Egy kollektív védjegy és egy egyéni védjegy összehasonlításakor ugyanazokat a követelményeket kell alkalmazni, mint két egyéni védjegy összehasonlításakor, és ebből a szempontból a két védjegy hasonló fogalmat fejez ki.

A bíróság elismerte, hogy a kakas Szardínia Gallura körzetének szimbóluma, és a Chianti mindenképpen egy jól ismert borvidék Olaszországban. Ilyen vonatkozásban mindkét védjegy kifejezhet a vitatott védjegyek által megjelölt borok földrajzi eredetével társított fogalmat. Ez azonban nem változtat azon a tényen, hogy a fogyasztók mindkét védjegyben felismerhetnek egy kakast, és ez fogalmi hasonlóságot jelent.

A bíróság elutasította a Berebene azon kifogását is, hogy a jelen ügyben a tisztességtelen kihasználás kockázata csupán feltételezett volt. A korábbi CHIANTI védjegy magas rangú hírnevét a bíróság vitathatatlanak tekintette, és emellett a korábbi kollektív CHIANTI védjegy eredeti megkülönböztető jelleggel rendelkezett, mert a kakas uralkodó ábrás eleme nem állt kézenfekvő kapcsolatban a kérdéses árukkal. Ez annak a következménye, hogy a Chianti-vidék Firenze és Siena között terül el.

Továbbá a CJEU esetjoga szerint a korábbi védjegy minél disztinktívebb és jól ismertebb, annál valószínűbb, hogy bitorolják. És itt a bíróság döntése szerint pontosan ez volt a helyzet.

A bíróság szerint a kiválóságnak és a tekintélynek azt a képét, amelyet a fogyasztók a Chianti borokkal társítanak, át lehet vinni a lajstromoztatni kívánt védjegy által fedett árukra, különösen a bejelentő boraira. Emellett, minthogy mindkét védjegy majdnem azonos árukat véd, a keresetet teljes terjedelmében el kellett utasítani.

A fentiek alapján a bíróság megerősítette a fellebbezési tanács döntését, amely megállapította, hogy a védjegy lajstromozását kérelmező tisztességtelen előnyt szerez a korábbi védjegy hírneve alapján.

C) A márkatulajdonosok gyakran szembesülnek kihívásokkal, ha a lajstromozott szóvédjegyet grafikus változatban kívánják használni. Ekkor azonban óvatosaknak kell lenniük, mert védjegyük megváltoztatásakor sebezhetővé válhatnak használat hiánya miatt ellenük indított támadás esetén. A tényleges használat ugyanis megváltoztathatja a védjegy megkülönböztető jellegét. A GC újabb döntésével végül iránymutatással szolgált a védjegytulajdonosok számára azzal kapcsolatban, hogy az ábrán bemutatott ábrás megjelölés a BROWNIES szóvédjegy tényleges használatát jelenti-e.

A GC ennek a logónak a használatát a szóvédjegy használatának tekintette, mert a szóvédjegy megkülönböztető jellege nem változott (lásd a GC 2020. január 30-i döntését a T-598/18 ügyben). Döntésében a GC felhasználta az alkalmat arra, hogy áttekintse és elemezze a védjegy tényleges használatának követelményeit.

a) Az ügy háttere

Az ügy hátterét a BROWNIE szóvédjegy bejelentése képezte a 18., 25. és 35. áruosztály áruira és szolgáltatásaira, különösen utazási termékekre és textilárukra. A bejelentés ellen felszólalásokat nyújtottak be a BROWNIES, BROWNIE, BROWNIES és BROWNIE megjelöléssel lajstromozott szóvédjegysorozat alapján, amelyet hasonló árukra és szolgáltatásokra oltalmaztak.

A bejelentő a felszólalásban megjelölt valamennyi védjegy használatának hiányára hivatkozott, míg a felszólaló a használat megfelelő bizonyítékait nyújtotta be. A benyújtott bizonyítékok elsősorban az ábrán bemutatott logó használatát támasztották alá. A felszólalásnak helyt adtak, és e döntés ellen a bejelentő a fellebbezési tanácshoz fordult, amely azonban nem változtatta meg az elsőfokú döntést. Ezért a bejelentő a GC-hez folyamodott jogorvoslatért, többek között azt állítva, hogy az ábra szerinti megjelölés nem képezheti a felszólaló védjegyének használatát, mert a szóvédjegy megkülönböztető jellege megváltozott. A GC fenntartotta az EUIPO és a tanács döntését, és elutasította a fellebbezést.

b) A védjegy tényleges használatának követelményei

Döntésében a GC megismételte azt az álláspontot, hogy egy védjegy tényleges használatát azzal is megalapozzák, ha a korábbi védjegy használatának bizonyítéka olyan további ele-

meket tartalmaz, amelyek nem változtatják meg a korábbi védjegy disztinktív jellegét abban az alakban, amelyben lajstromozták.

A GC megállapította továbbá, hogy annak megállapításához, miszerint a lajstromozott védjegy disztinktív jellege megváltozott, szükséges értékelni a hozzáadott elemek disztinktív és uralkodó jellegét, valamint a különböző elemek viszonylagos helyzetét a védjegy elrendezésén belül. Ezután a GC megerősítette a fellebbezési tanácsnak azt az állásfoglalását, hogy a „Brownies” szó világosan olvasható abban a formában, amelyben a korábbi védjegyet használták. A GC azt is megállapította, hogy olyan esetekben, amikor a védjegy szóbeli és ábrás elemekből áll, az előzőek elvileg disztinktívebbek, mint az utóbbiak, mert az átlagfogyasztó könnyebben tud utalni a kérdéses árukra e védjegy nevét említve, mint az ábrás elem leírása alapján. Ilyen háttér mellett a GC megállapította, hogy a használat bizonyítéka megalapozott volt.

c) Tanulságok

A GC döntése további magyarázattal szolgál arról, hogy egy szóvédjegy használatát grafikus ábrázolásban mindaddig a szóvédjegy használatának lehet tekinteni, amíg a szöveg egészében felismerhető a fogyasztó számára, és amíg nem változtatták meg a szóvédjegy megkülönböztető jellegét. Ez a döntés igen elismertnek mondható, mert a védjegytulajdonosok számára nagyobb mozgásteret nyújt védjegyük ábrázolásában. Végül a védjegytulajdonos dönt arról, hogy olyan mértékben változtatja-e meg védjegyét, amitől védjegye sebezhetővé válik egy használat hiányára alapozott törlési eljárásban.

Kanada

A *McDonald's* világhírű gyorsétteremlánc, és a „Mc-” előtagot majdnem az összes általa készített termékkel kapcsolatban használja. Ez vajon azt jelenti-e, hogy *McDonald's* birtokolja a „Mc-” előtagot?

A *McDonald's Corporation* és *McDonald's Restaurants of Canada Limited* (*McDonald's*) v. *Hi-Star Franchise Systems, Inc.* (Hi-Star)-ügyben a Kanadai Védjegyfelszólalási Tanács helyt adott a *McDonald's* felszólalásának az ingatlan- és jelzálog-szolgáltatást kis léptékben végző Hi-Star által benyújtott *McMORTGAGE* védjegybejelentés ellen.

2016-ban a Hi-Star Franchise Systems, Inc. (Hi-Star) kérelmet nyújtott be a a Kanadai Szellemi Tulajdoni Hivatalnál (Canadian Intellectual Property Office, CIPO) a MCMORTGAGE védjegy lajstromozása iránt többek között hitelkérelmek, kölcsönök, utazási csekkek, biztosítási ügyek, biztosítási szolgáltatások, jelzálogkölcsönök intézésére és ingatlanbróker-szolgáltatásokra. A McDonald's felszólalt a védjegybejelentés ellen valamikor 2017-ben, többek között arra hivatkozva, hogy

1. a lajstromoztatni kívánt MCMORTGAGE védjegy nem disztinktív, mert megtévesztően hasonlít a McDonald's védjegyéhez;
2. a Hi-Star számára egy hasonló védjegy engedélyezése leértékelné a McDonald's védjegycsaládjának jól ismert goodwilljét.

A McDonald's kijelentette, hogy a „Mc-” előtagot az általa árusított majdnem valamennyi termékén használja; ilyen a McGrill, a McSwirl, a McPuff, a McChicken és a McVeggie. Széles körben használja az előtagot, és ezért a „Mc-” elem jelenléte a lajstromoztatni kívánt MCMORTGAGE védjegyben a legnagyobb valószínűséggel a fogyasztók becsapását eredményezné.

A tanács a McDonald's javára döntött, és arra a következtetésre jutott, hogy „a fogyasztók a MCMORTGAGE megjelöléssel találkozva első benyomásként azt hihetnék, hogy ez a védjegy olyan pénzügyi szolgáltatásokra utal, amelyeket a McDonald's számára franchise-szolgáltatásként nyújtanak, vagy hogy a nyújtott szolgáltatások egyébként hasonlóak vagy kapcsolatban vannak a McDonald's-éival”.

A kanadai védjegy törvény 22(1) cikkének szövege a következő: „Senki se használjon a másik személy által lajstromoztatott védjegyet olyan módon, amely valószínűleg leértékeli a védjegyhez tartozó goodwill értékét”. A tanács megállapította, hogy a bejelentő megsértette ezt a cikket.

Ezután a tanács azt vizsgálta, hogy a McDonald's ügye első pillantásra bizonyítja-e, hogy a MCMORTGAGE védjegy használata a Hi-Star által leértékeli a felszólaló goodwill-jét, és teljesíti a 22. szakasz négy követelményét:

- a Hi-Star MCMORTGAGE védjegye annyira hasonlít a felszólaló védjegyeihez, hogy annak egyik védjegyeként értelmezhető;
- a McDonald's védjegyei eléggé ismertek; emellett igazolta „Mc-” előtagú védjegyeinek széles körű használatát Kanadában;
- a fogyasztók tudatában szellemi kapcsolat keletkezne a két védjegy között, mert azok hasonló szerkezetűek;
- a MCMORTGAGE védjegy használata csökkentheti a McDonald's védjegyhatalmát és goodwilljét.

A tanács azt a további megjegyzést tette, hogy a Hi-Starnak nem volt egyéb nyilvánvaló oka a MCMORTGAGE védjegy elfogadására és használatára, mint az, hogy rontsa a McDonald's hírnevét.

A Hi-Star nem vett részt az eljárásban. Ennek eredményeként a tanács a fenti okok miatt elutasította a Hi-Star védjegyrebejelentését. Egyébként ez az első eset, amikor a tanács a „goodwill leértékelését” érvényes oknak tekintette egy lajstromoztatni kívánt védjegy elleni felszólalási eljárásban.

Lengyelország

Sok jogtulajdonos megkérdőjelezte, hogy érdemes-e Lengyelországban védjegy- vagy mintabejelentést benyújtani, mert a lajstromozási eljárás túl hosszú. Ezért a Lengyel Szabadalmi Hivatal gyorsított eljárást vezetett be a védjegy- és mintabejelentések vizsgálatánál. Ha a bejelentés megfelel a gyorsított vizsgálat követelményeinek, ezzel jelentősen meggyorsítja a lajstromozási eljárást.

A gyorsított eljárás követelményeit a bejelentés benyújtásakor kell kielégíteni. Ha azt alapítják meg, hogy a bejelentés nem elégíti ki ezeket a követelményeket, kikerül a gyorsított eljárásból, és a rendes eljárás szerint vizsgálják tovább. A hivatal írásban értesíti a bejelentőt vagy képviselőjét arról, ha a bejelentést kizárták a gyorsított eljárásból.

A gyorsított bejelentéseket elektronikus alakban kell benyújtani a hivatal elektronikus szolgáltatások platformján keresztül, különleges gyorsított módszert használva. A bejelentéssel kapcsolatos díjakat az elektronikus fizetési szolgáltatás használatával kell leróni a bejelentésnek a hivatalba való megküldése előtt.

Az eljárás folyamán a levelezés elektronikus úton történik, és a bejelentő nem léphet ki az elektronikus levelezési rendszerből. A levelezési módszer megváltoztatását olyan körülménynek tekintik, amely kizárja a bejelentőt a gyorsított eljárásból.

A gyorsított bejelentés formanyomtatványát megfelelően kell kitölteni. Az ilyen téren elkövetett szabálytalanságokat kizáró körülménynek tekintik.

1. Védjegyek

A gyorsított eljárás csupán egyéni védjegyekre alkalmazható, de nem használható bizonylati vagy kollektív védjegyek esetében. Emellett a bejelentésnek egységesnek kell lennie, mert különben kizárják a programból.

A védjegytulajdonosnak meg kell jelölnie azt a védjegytypust, amelyet lajstromoztatni kíván. Bizonyos védjegytypusok (például helyzeti, szín- vagy mozgási védjegyek) esetén leírás benyújtását kívánhatják. A leírás benyújtásának hiánya a gyorsított eljárásból való kizárást vonhatja maga után.

Színvédjegyek

Színelemeket tartalmazó védjegyek esetén a védjegy ábrázolását színesen kell benyújtani, a felhasznált színek felsorolásával, a Képelemek Nemzetközi (Bécsi) Osztályozása szerint. A bejelentőknek ajánlják, hogy a vörös-zöld-kék színskálát használják. Továbbá az ábrázo-

lásoknak pontosan kell képviselniük a védendő színeket. A színek megjelölése a leírásban önmagában nem elegendő.

Olyan színek megjelölését, amelyek nem felelnek meg a védjegy ábrázolásának, olyan körülménynek tekintik, amely a védjegybejelentést kizárja a gyorsított eljárásból. Azt is a programból való kizárásnak tekintik, ha a megjelölést olyan formátumban ábrázolják, amely eltér a Lengyel Szabadalmi Hivatal által megkívánttól.

Az áruk és szolgáltatások felsorolása

Az áruk és szolgáltatások felsorolását olyan védjegyzosztályok szerint kell végezni, amelyek harmonizált adatbázison alapulnak. Ha valamelyik kifejezés nem származik ilyen adatbázisból, ez a körülmény a védjegybejelentés kizárását jelenti a gyorsított útból.

A bejelentés alaki és jogi szempontok alapján történő vizsgálata után a hivatal ellenőrzi, hogy a lajstromoztatni kívánt védjegy alkalmas-e lajstromozásra. Ekkor a védjegy megkülönböztetőképességét és egyéb abszolút elutasítási okokat vizsgálnak.

A gyorsított eljárással vizsgált bejelentések oltalmi bizonylatának gyorsított kiadása érdekében a bejelentőnek vagy képviselőjének a védjegyoltalom megadására vonatkozó döntés kézhezvétele után azonnal be kell fizetnie a hivatali döntésben jelzett lajstromozási díjat. Emellett a bejelentőnek vagy képviselőjének egy olyan nyilatkozatot kell benyújtania, amelyben lemond arról a jogáról, hogy a lajstromozást engedélyező döntés ellen megváltoztatási kérelmet nyújthat be.

2. Minták

Mintabejelentések esetén a minta címét a Mintaosztályok adatbázisából kell kiválasztani. Ha korábbi elsőbbséget igényelnek, minden dokumentumot csatolni kell a bejelentéshez. Ilyen vonatkozású hiányosságot olyan körülménynek tekintenek, amely a bejelentést kizárja a gyorsított programból.

Ha a minta bejelentője nem azonos a minta tervezőjével, meg kell jelölni a szerzőt és azt, hogy a mintajog megszerzése min alapszik. Ilyen vonatkozású rendellenességet a gyorsított vizsgálati eljárásból való kizárás okának tekintenek.

A minta ábrázolását JPEG alakban kell végezni. Eltérő alakban történő ábrázolás a gyorsított vizsgálatból való kizárást eredményezi. Továbbá a minta ábrázolásának rendellenességei is hasonló rendszabályt vonnak maguk után.

A mintajog engedélyezésére vonatkozó döntés kézhezvétele után a bejelentőnek vagy képviselőjének be kell fizetnie a Lengyel Szabadalmi Hivatalnál a lajstromozási díjat, és egy olyan nyilatkozatot kell benyújtania, hogy lemond a lajstromozási engedélyre vonatkozó döntés elleni megváltoztatási kérelem benyújtásának jogáról.

A gyorsított eljárásra vonatkozó új rendelkezést a bejelentők valószínűleg örömmel fogadják. Annak ellenére, hogy szigorúak a gyorsított vizsgálatban való részvétel követelményei, az új eljárás várhatóan meggyorsítja a hivatalnál a védjegy- és a mintalajstromozást.

Németország

A BGH „Konditionierverfahren” (Kondicionáló eljárás) c. döntésében hatálytalanította a Szövetségi Szabadalmi Bíróság (Bundespatentgericht, BPG) döntését, és fenntartotta az 1 495 486 sz. európai szabadalom német részét.

A vitát eldöntő kérdés az volt, hogy „nyilvános előhasználatként” a szabadalomra nézve újdonságrontó-e egy félvezető lapocskák (véferek) kondicionálására szolgáló berendezés eladása egy vevőnek a vitatott szabadalom elsőbbségi időpontja előtt mintegy két évvel a szabadalomtulajdonos által.

A BGH az ügyet másként ítélte meg, és a következő alapelvet szögezte le:

„Egy készülék szállítása, beszerelése és üzembe helyezése egy vevőnél nem alapozza meg minden további nélkül annak a valószínűségét, hogy a készüléket tetszőleges harmadik személyek megvizsgálják, és ezáltal a találmányról tudomást szereznek.”

A BGH először egy saját, 2014. december 9-i döntését idézte, amely szerint nyilvános előhasználat történik, amikor nem csupán elméleti és távoli lehetőség nyílik ahhoz, hogy tetszés szerinti harmadik személyek és így szakemberek is megbízható és kielégítő ismereteket szerezzenek a találmányról, amiből az élettapasztalat alapján kell kiindulni, ha egy találmány szerinti berendezést egy harmadik személynek felajánlanak vagy szállítanak. Az eldöntött ügyben azonban a BGH csupán elméleti vagy távoli lehetőséget látott a megismeréshez.

Az ügy megítéléséhez számos tényezőt kellett figyelembe venni: a vevő munkatársai az elsőbbségi időpont előtt rendes ügymenet mellett semmilyen ismereteket nem nyerhettek a szabadalom szerinti berendezés belső felépítéséről. Harmadik személyek általi vizsgálat sem volt lehetséges a vevő hozzájárulása nélkül. A készülék beüzemelése, kezelése és javítása csak a szállító számára volt ismert.

Ez a korábbi döntés számos okból figyelemre méltó, és úgy tűnik, hogy ellentmond az Európai Szabadalmi Hivatal döntési gyakorlatának. Így két témát kell egymástól megkülönböztetni: először azt, hogy mit jelent a „nyilvánosság”, és különösen azt, hogy a vevő munkatársai ehhez a „nyilvánossághoz” tartoznak-e? Másodszor azt, hogy mi vált hozzáférhetővé a készülék szállítása révén azon tény figyelembe véve, hogy a találmány fontos alkatrészei csak megrogálás után voltak felismerhetők.,

Az első témához a BGH joggyakorlata nagyon egyértelműen kitűnik a 2016. november 8-i döntéséből:

„A megtámadott szabadalom tárgyának kinyilvánítása titoktartási kötelezettség nélkül önmagában véve még nem vezet nyilvános ismerettséghez. Ezen túlmenően nem csupán elméleti lehetőségnek is fenn kell állnia ahhoz, hogy tetszés szerinti harmadik személyek és így szakemberek is megbízható és kielégítő ismereteket szerezhessenek a találmányról.”

Az ESZH fellebbezési tanácsainak a joggyakorlata ettől jelentősen eltér. Ha nincs sem egyértelmű, sem burkolt titoktartási kötelezettség, a vevő része a nyilvánosságnak. Ezt mondja ki a fellebbezési tanács 2016. október 7-i döntése a T 2210/12 sz. ügyben a VW számára szállított berendezés kapcsán:

„Minthogy a VW cég már önmaga részét képezi a nyilvánosságnak, érdeketlen, hogy harmadik személyek hozzáférhettek-e az üzem területéhez vagy sem.”

A második témához az ESZH fellebbezési tanácsainak kiindulási pontját és folytonosan idézett döntési alapját képezi a bővített fellebbezési tanács 1992. december 18-i „véleménye” a G 1/92 sz. ügyben:

„Ahol egy szakember számára lehetőség van arra, hogy megismerje a termék belső szerkezetének összetételét, és azt túlzott nehézség nélkül reprodukálja, ott mind a termék, mind annak összetétele vagy belső szerkezete a technika állásának részévé válik.

Nincs alapja annak a további követelménynek sem, amelyre a tanács utal ..., hogy a közönségnek sajátos okkal kell rendelkeznie ahhoz, hogy elemezzon egy piacra vitt terméket annak érdekében, hogy azonosítsa annak összetételét vagy belső szerkezetét.”

Úgy tűnik, hogy a BGH szempontjai homlokegyenest ellenkeznek az ESZH bővített fellebbezési tanácsainak idézett álláspontjával. A BGH döntése ugyanis megállapítja, hogy a félvezető véfereket kondicionáló készülék vevőinek nem volt kielégítő okuk arra, hogy elemezzék a készülék működési módját. Pontosabb elemzés mellett ez a végkövetkeztetés azonban nem kötelező. A BGH-döntésben egy további szempontot is említene, nevezetesen azt, hogy a készülék vevőjének munkatársai számára tiltva volt a mérőszoftverben változtatásokat végezni, ideértve a karbantartást és a javítást is, amit csak a szállító végezhetett el. Még ha a BGH-döntés ilyen szempontból nem teljesen egyértelmű is, jogos az a feltételezés, hogy a szállító a készülékért vállalt felelősségének csak azzal a feltétellel tudott megfelelni, ha a vevő munkatársainak is meg volt tiltva a készülék felbontása és megkárosítása.

Mindazonáltal úgy tűnik, hogy a bővített fellebbezési tanács joggyakorlatával való ütközés még nincs teljesen megszüntetve, mert a szállító egy készüléket titoktartási kötelezettség nélkül szállított egy vevőnek, és gyakorlatilag lehetőség nyílt arra, hogy a készüléket megvizsgálják és a találmány szerinti működést felismerjék. A készülék vevő általi szétszerelése a jótállás elvesztéséhez vezethet: a BGH döntése azonban nem mondja ki egyértelműen, hogy a szétszerelés jogi okok miatt meg volt tiltva.

Ez a helyzet teljesen különbözött az egyértelmű vagy burkolt titkossági megállapodástól. Ha a szállítás ilyen megállapodás alapján történik, és a szállító a tárgyat éppen nem szándékosan adta át a „nyilvános területnek”, egy ilyen vétség szerződésszegést jelent.

Összefoglalva megállapítható, hogy a BGH végzésében a szabadalomtulajdonos számára igen kedvező és nagyvonalú mércét alkalmazott. Kíváncsinos lett volna egy eszmecsere az ESZH fellebbezési tanácsainak joggyakorlatáról.

Svédország

a) Bevezetés

Az a lehetőség, hogy egy bitorlást szenvedő szabadalomtulajdonos korrekciós rendszabályokhoz folyamodhat, amilyen például a bitorló áru megsemmisítése, azt a célt szolgálja, hogy a gyakorlatban megerősítse a bíróság által elrendelt tiltást, és ez fontos eszköz a kizárólagos jog fenntartására. A svéd szabadalmi törvény 59. cikke szerint „egy fél sérelmére, aki szabadalombitorlást szenvedett, a bíróság – az észszerűség határain belül – úgy dönthet, hogy a szabadalommal védett terméket, amelyet a szabadalomtulajdonos hozzájárulása nélkül állítottak elő, vissza kell hívni piaci csatornákról, meg kell változtatni, a szabadalmi oltalom lejártáig megőrzés alá kell vonni, meg kell semmisíteni, vagy egyéb rendszabály alá kell vonni. Ugyanez vonatkozik olyan eszközökre is, amelyeket a bitorlással kapcsolatban használtak vagy szándékoztak használni.”

A svéd szabadalmi törvényben hosszú ideje létezett a bíróságok számára annak lehetősége, hogy korrekciós rendszabályokról döntsenek, amilyen például a szabadalombitorlás megállapítását követően a megsemmisítés. Hasonló rendszabályok találhatók a szellemi tulajdonra vonatkozó más svéd törvényekben is. A szellemitulajdon-jogokat megerősítő, 2004/48 sz. uniós végrehajtási rendelet szerinti harmonizációs rendszabályok hatálybalépése folytán a svéd szabadalmi törvény 59. cikkében foglalt korrekciós rendszabályokat a végrehajtási rendelet 10. cikkével összhangban kell értelmezni.

E cikk szerint a tagállamoknak biztosítaniuk kell, hogy a bejelentés védelmére az illetékes bírói hatóságok a felperes kérelmére elrendelhessék megfelelő rendszabályok bevezetését azokkal az árukkal kapcsolatban, amelyeket szellemitulajdon-jogokat bitorlónak találtak, és megfelelő esetekben olyan anyagok és eszközök tekintetében is, amelyeket főleg ezeknek az áruknak a megtervezésekor vagy gyártásakor használtak. Egy ilyen rendszabály lehet például a megsemmisítés. A javító rendszabályokra vonatkozó kérelmek elbírálásakor figyelembe kell venni az arányosság elvét a bitorlás komolysága és az elrendelt intézkedések, valamint harmadik felek érdekei között.

A nemzeti törvény értelmezésének elve, összhangban a törvénybe iktatott rendelkezésekkel, szilárdan az EU-törvényen alapszik. Ahol azonban a nemzeti rendelkezés szövege nincs összhangban az EU megfelelő irányelvvel, az irányelvhez hű értelmezés jogbizonytalansághoz vezethet. Ez történt egy, a svéd Szabadalmi és Piaci Fellebbezési Bíróság előtti ügy 2020. decemberi döntése alapján az áruk 59. cikk szerinti megsemmisítésével kapcsolatban. Ebben az esetben a svéd szabadalmi törvény 59. cikkének a végrehajtási rendelet 10. cikkével

összhangban való értelmezése azt a kérdést vetette fel, hogy a nemzeti rendelkezés szövege nincs összhangban a végrehajtási rendelet szövegével.

b) A Szabadalmi és Piaci Bíróság döntése – az okok

Az ügy szabadalombitorlásra vonatkozott, ahol a felperes AstraZeneca AB (AstraZeneca) azt állította, hogy az alperes árusítja a *Fulvestrant Sandoz* gyógyszert, amivel bitorolja az AstraZenecának a Fulvestrant használatára vonatkozó szabadalmát, és ez egy olyan gyógyszer előállítására vonatkozik, amelyet intramuszkulárisan adagolnak mellrák vagy a reprodukciós szervek rákjának kezelésére. A Sandoz ellenkérelmében azt állította, hogy a szabadalom érvénytelen. Abban az esetben, ha a Szabadalmi és Piaci Bíróság azt állapítaná meg, hogy a szabadalom érvényes, a Sandoz elismerné, hogy a Fulvestrant Sandoz gyógyszer használata az AstraZeneca szabadalmának bitorlását jelentené. A Sandoz azonban vitatta az AstraZeneca egyes igényeit, többek között azt, amely a szabadalmi törvény 59. cikke alapján az olyan Fulvestrant Sandoz termékek megsemmisítését jelentené, amelyeket a Sandoz Svédországban birtokolt vagy birtokolhatott.

A bíróság megállapította, hogy a szabadalom érvényes, és minthogy a Sandoz beismerte ilyen helyzetben a bitorlást, a bíróság többek között a szabadalmi törvény 59. cikkének értelmezésével járt el. A Sandoz azon a véleményen volt, hogy a kérdéses termékeket nem Svédországban gyártották, ezért a szabadalmi törvény 59. cikke nem alkalmazható, és nem lenne sem észszerű, sem arányos elrendelni, hogy a Sandoz semmisítse meg a Fulvestrant Sandoz termékeket. A Sandoz azzal érvelt, hogy a szabadalmi törvény 59. cikke szerinti megsemmisítés és egyéb javító rendszabályok csak olyan termék esetében lennének alkalmazhatók, amelyet a tulajdonos hozzájárulása nélkül gyártottak. Ez az 59. cikk rendelkezésének szövegéből tűnik ki, amely szerint a bíróság ilyen korrekciós rendszabályokat csak akkor használhat egy szabadalommal védett termékkel szemben, ha azt a szabadalomtulajdonos hozzájárulása nélkül gyártották. A Sandoz azt állította, hogy a Fulvestrant Sandoz gyártása nem Svédországban történt, hanem egy szabadalom nélküli országban, és azt követően importálták Svédországba. Ehhez a gyártáshoz nem volt szükség az AstraZeneca hozzájárulására. Így a Sandoz szerint a termékeket a szabadalmi törvény rendelkezésének megsértése nélkül gyártották.

Svéd jogászok szerint az 59. cikk rendelkezése az adott esetben nem alkalmazható, mert a szabadalomtulajdonos hozzájárulása nélküli gyártást kíván. Ebben az esetben nyilvánvaló volt, hogy a gyártás nem ütközik a svéd szabadalmi törvénybe, mert a szabadalmi oltalom hiánya a gyártási országban azt jelenti, hogy a gyártás önmagában nem képez bitorló cselekményt. Ezért az volt a kérdés, hogy a szabadalmi oltalom nélküli országban gyártott termékek a szabadalmi törvény 59. cikkébe ütközőnek tekinthetők-e mégis, és így elrendelhető-e a megsemmisítésük.

Svéd jogi kommentátorok szerint az 59. cikk valószínűleg nem alkalmazható a jelen ügy szerinti helyzetben, mert a törvény a szabadalomtulajdonos hozzájárulása nélküli gyártást

kíván. Ha nem történt törvénytelen gyártás, a bíróság nem rendelheti el a termék megsemmisítését. A végrehajtási rendelet 10. cikke azonban olyan árukra vonatkozik, amelyekről megállapították, hogy bitorolnak egy szellemi tulajdon-jogot. A bitorlás megállapítása teszi jogossá a 10. cikk alkalmazását, tekintet nélkül a bitorlási cselekmény jellegére. Így nyilvánvaló eltérés van a svéd szabadalmi törvény 59. cikke és a végrehajtási rendelet 10. cikke között a vonatkozó rendelkezések szerinti javító rendszabályok alapját illetően.

A hézag nem a svéd jogalkotóra utalt a végrehajtási rendelet átültetési eljárásában. Éppen ellenkezőleg, megállapították, hogy a meglévő svéd szellemi tulajdoni rendelkezések az olyan termékekre vonatkozóan, amelyekről megállapították, hogy bitorolnak egy szellemi tulajdon-jogot, már megfelelnek a végrehajtási rendelet 10. cikkének, és ezért nem javasoltak módosítást. A jelen helyzetben a bíróságnak az 59. cikk megfelelő értelmezését kellett megtalálnia, amely úgy létesített egyensúlyt a végrehajtási rendelet 10. cikkével összhangban nyújtott értelmezés kapcsán, hogy nem tért el túlságosan a svéd rendelkezés szövegétől, figyelembe véve a jogbiztonság elvét.

c) A Szabadalmi és Piaci Bíróság megállapításai

A bíróság az 59. cikket tágan értelmezte a végrehajtási rendelet 10. cikkének szóhasználata alapján. A bíróság megállapította, hogy az 59. cikk a végrehajtási rendeleten alapszik, ezért értelmezésének összhangban kell lennie annak szövegezésével és céljával. Azon a véleményen volt, hogy a végrehajtási rendelet idevágó rendelkezése szerint korrekciós rendelkezéseket olyan termékek ellen lehet alkalmazni, amelyekről megállapították, hogy bitorolnak egy szabadalmi jogot. A bíróság szerint a szabadalomtulajdonos kizárólagos jogának oltalmi köre kiterjed olyan termékek Svédországba való importjára is, amelyeket egy olyan országban gyártottak, ahol nincs szabadalmi oltalom. Ilyen háttér ellenére megállapította, hogy a Fulvestrant Sandoz-termékek Svédországba irányuló importja az AstraZeneca kizárólagossági jogainak bitorlását jelentette. Ekkor a kérdéses importált termékek „bitorló termékek” váltak a végrehajtási rendelet 10. cikkének jelentése alapján.

Így a bíróság értelmezése egyértelműen jobban vonatkozott a végrehajtási rendelet 10. cikkére, mint a szabadalmi törvény 59. cikkére. Ezzel a bíróság jelentősen eltért a vonatkozó svéd rendelkezés szövegétől, amely egyértelműen a gyártás tényére összpontosít. Azt is megállapította, hogy az adott körülmények között a termékek megsemmisítése észszerű volt ahhoz, hogy ne kerüljék meg a szabadalmi oltalmat. Így a bíróság helyt adott az AstraZeneca kérelmének, hogy semmisítsék meg a Fulvestrant Sandoz termékeket.

d) A Szabadalmi és Piaci Fellebbezési Bíróság döntése

A Sandoz a döntés ellen a Szabadalmi és Piaci Fellebbezési Bíróságnál nyújtott be fellebbezést. Ez a bíróság a szabadalmat fenntartotta, azonban a szabadalmi törvény 59. cikkének értelmezése szempontjából ellentétes következtetésre jutott. Ezért az alsófokú bíróság döntését megváltoztatta, és hatálytalanította a Fulvestrant Sandoz termékek megsemmisítésére

vonatkozó döntést. Megállapította, hogy a végrehajtási rendelettel összhangban az értelmezési elv korlátozott, és a túl tág értelmezés vagy a nemzeti rendelkezéssel ellentétes értelmezés ütközhet a jogbiztonság követelményével.

Indokolása lényegileg összhangban van az alsófokú bíróság állításaival. Ennek megfelelően megállapította, hogy az AstraZeneca arra irányuló kérelme, hogy semmisítsék meg a Sandoz birtokában levő Fulvestrant Sandoz termékeket, lényegileg azon alapult, hogy a Sandoz bitorolta az AstraZeneca szabadalmi jogait. Az AstraZeneca azonban nem támasztotta alá semmilyen bizonyítékkal azt az állítását, hogy a kérdéses termékeket törvénytelenül állították elő. A fellebbezési bíróság szerint a szabadalmi törvény 59. cikkének alkalmazási körét nem lehet úgy értelmezni, hogy az felölel olyan árukat is, amelyekre a kérdéses rendelkezés nem vonatkozik: ilyen széles körű értelmezés nem lenne sem helyes, sem lehetséges. Így a Sandoz termékeinek előállítása önmagában nem bitorolta az AstraZeneca szabadalmi jogait, ezért az 59. cikket nem lehetett arra alkalmazni, hogy teljesítsék az AstraZeneca termékek megsemmisítésére irányuló kérelmét. Ilyen vonatkozásban a fellebbezési bíróság helyt adott a Sandoz fellebbezésének, és hatálytalanította az elsőfokú bíróság döntésének a termékek megsemmisítésére vonatkozó részét.

Ukrajna

Ukrajnában 2020. augusztus 16-án a szellemi tulajdon reformját bevezető két törvény lépett hatályba. Az egyiknek a címe: „Ukrajna bizonyos törvényeinek módosítása védjegy- és ipariminta-jogok oltalmának megerősítésére és a szabadalmakkal való visszaélés leküzdésére” (szabadalmakkal való visszaélés elleni törvény); a másik törvény címe: „Ukrajna bizonyos törvényeinek módosítása a szabadalmi törvénykezés reformja vonatkozásában” (szabadalmireform-törvény).

Az új törvényekkel bevezetett változások szellemi tulajdoni tárgyakra, így védjegyekre, ipari mintákra, találmányokra és használati mintákra vonatkoznak, és elsődleges céljuk az ukrainai szellemi tulajdon-jogok oltalmának harmonizálása az Európai Unió szellemi tulajdoni szabályozásával, követve az Ukrajna–EU társulási szerződést. Az új szabályozással a „szabadalmi trollkodást” (vagyis a szabadalmakkal való visszaélést) is meg kívánják szüntetni az engedélyezés utáni felszólalási eljárás bevezetésével.

a) Ipari minták

Az újonnan bevezetett módosítások általában a következőkre vonatkoznak:

- kisebb alaki változtatások (például egy olyan ipari mintára, amely kielégíti a szabadalmazhatósági követelményeket, már nem szabadalmat, hanem inkább használati mintát adnak);
- oltalom ilyen mintákra és engedélyezési feltételek;

- ipari minta lajstromozási eljárása;
- eljárás érvényes lajstromozás megtámadására (vagyis engedélyezés utáni felszólalási eljárás).

A szabadalmi reformot követően egy ipari mintának most nem csupán az újdonság követelményét kell kielégítenie, hanem egy újonnan bevezetett egyediségi feltételt is.

Ez az egyediségi követelmény azt jelenti, hogy egy mintának a tájékozott felhasználóra másmilyen benyomást kell gyakorolnia, mint amilyet egy eltérő minta korábban gyakorolt az általános közönségre.

A szabadalommal való visszaélést gátló törvény azoknak a cikkeknek a körét is korlátozza, amelyeket ipari mintaként lehet lajstromozni, és egyebek mellett kizárja az oltalmazható cikkek közül a kizárólag műszaki vonásokkal rendelkező cikkeket.

Az EU példáját követve ez a törvény kiterjeszti az oltalmat olyan mintákra, amelyek nincsenek lajstromozva, ha ezeket a mintákat bevezették az általános fogyasztói körbe. Az új törvény kiterjeszti egy lajstromozott minta oltalmát egyéb hasonló, de nem lajstromozott mintákra is, feltéve, hogy a minták közötti különbség nem látható egy tájékozott felhasználó számára.

A szabadalmi reform által bevezetett további változás, hogy az ipari minták teljes oltalmi ideje 15 évről 25 évre változik. A módosított törvény szerint azonban a kezdeti oltalmi idő öt év, és az ipari minta tulajdonosának kérelmeznie kell a lajstromozás meghosszabbítását további öt, tíz, tizenöt vagy húsz évvel, ami azt jelenti, hogy a teljes oltalmi idő elérheti a 25 évet. Ez a változás azonban nem érinti a lajstromozatlan, de védett ipari mintákat.

Az engedélyezés utáni felszólalási eljárás bevezetése azt jelenti, hogy az adminisztratív eljárással engedélyezett lajstromozást követően bármely személy megtámadhatja egy ipari minta lajstromozását a fellebbezési tanácsnál. A vonatkozó igényt az oltalmi idő fennállása alatt bármikor, sőt annak lejárta után is be lehet nyújtani. A tanács döntését bírósági úton meg lehet támadni, de arra is van lehetőség, hogy egy ipari minta lajstromozását közvetlenül a bíróságnál támadják meg.

Az engedélyezés utáni felszólalásra vonatkozó rendelkezés érvényes a találmányokra és használati mintákra is.

b) Védjegyek

A szabadalmi reform, összhangban az eddig ismertetett változásokkal, a védjegy törvényt is módosítja. Ennek megfelelően az „árúk és szolgáltatások jelzése” kifejezés helyett a „védjegy” kifejezést használják, amely jobban összhangban van a külföldi törvények szakkifejezéseivel.

A szabadalmi reform számos egyéb módosítást is bevezet, így olyan új tételeket is meghatároz, amelyek nem oltalmazhatók védjegyekkel. Ilyenek többek között:

- a földrajzi nevek és
- a növényfajták nevei.

Az új törvény bevezeti a *kollektív védjegy* megjelölést. Az ilyen védjegyeket további lajstromozási követelmények kielégítése esetén lehet lajstromoztatni.

c) Találmányok és használati minták

Kisebbségi változások mellett (például a használati mintáknál nem szabadalmat, hanem bizonylatot adnak) a szabadalmi reform jelentős változásokat vezet be.

Az új törvény jelentősen korlátozza azoknak a tárgyaknak a körét, amelyekre szabadalmat vagy használati mintát lehet adni. Nem engedélyezhető szabadalom vagy használati minta a következőkre:

- sebészeti vagy gyógyászati eljárás ember vagy állat kezelésére, diagnosztikai eljárás emberen vagy állaton (kivéve a diagnosztikai eljárásban használt termékeket – anyagokat vagy kompozíciókat);
- humán klónozás;
- humán genetikai azonosságra vonatkozó eljárások;
- humán embriók felhasználása ipari vagy kereskedelmi célokra;
- állatok genetikai azonosságának megváltoztatása szenvedést okozva anélkül, hogy ebből az eljárásból jelentős orvosi előny származna emberek vagy állatok és állatfajták számára;
- az emberi test kialakulási és fejlődési szakaszainak és elemeinek – különösen szekvenciák vagy bioszekvenciák részeinek – felderítése;
- egy növényt vagy egy állatfajtát magában foglaló olyan termék vagy eljárás, amelynek a használata egy konkrét növény- vagy állatfajtára korlátozódik;
- olyan biológiai anyagra vonatkozó termék vagy eljárás, amely nincs elkülönítve természetes környezetéből, vagy nem egy műszaki eljárás terméke.

A fentieken kívül általában ki vannak zárva a szabadalmazhatóság köréből a következők:

- felfedezések, tudományos elméletek és matematikai módszerek;
- játék-, verseny- és aukciós szabályok és módszerek, fizikai gyakorlatok, szellemi vagy tervezési – különösen gazdasági – tevékenységek;
- számítógépprogramok;
- információadás formái;
- áruk megjelenése (ideértve termékeket, épületeket, területeket), amely kizárólag esztétikai szükségleteket elégít ki.

A fentebb említett, engedélyezés utáni felszólalási eljáráson kívül a szabadalmi reform bárki számára lehetővé teszi, hogy tiltakozzon egy találmány vagy egy használati minta lajstromozása ellen a szabadalom vagy a használati minta engedélyezése előtt, a szabadalmireform-törvényben lefektetett eljárási és alaki követelmények szerint.

A reformtörvény fontos változásokat tartalmaz a gyógyszer szabadalmakkal kapcsolatban is.

A gyógyszergyártók „örökzöld” szabadalmakat használnak szabadalmaik oltalmi idejének meghosszabbítására kis változtatások beiktatásával, például sók, éterek, kombinációk, polimorfok, metabolitok stb. szabadalmaztatása útján. 2020. augusztus 16-tól kezdve a szabadalmi bejelentők kötelesek bizonyítani, hogy ezek a gyógyszerek kielégítik a szabadalmazási követelményeket a nem kézenfekvőség szempontjából.

A reformtörvény szerint a gyógyszerek előállítása egy szabadalommal védett találmány használatával csak két esetben nem képez jogsértést:

- a termelés célja exportálás más országokba „UA export” címkével;
- a termelés nem kezdődhet korábban, mint hat hónappal a szabadalmi oltalom lejárta előtt tárolási célokra.

A generikus gyártók csak az eredeti gyógyszer szabadalmának lejárta után kezdenek árúsítani a generikus gyógyszert.

A kiegészítő oltalmi tanúsítvánnyal (SPC) rokon a reformtörvénynek az a rendelkezése, hogy a gyógyszer szabadalmak oltalmi ideje legfeljebb öt évvel meghosszabbítható forgalomba hozatali engedély alapján. Külföldi szabadalmasoknak ezt az iratot az első ilyen külföldi kérelem benyújtási napjától számított egy éven belül kell Ukrajnában kérelmezniük.

VÁLOGATÁS AZ IPARJOGVÉDELMI SZAKÉRTŐI TESTÜLET SZAKVÉLEMÉNYEIBŐL

SZAKÉRTŐI VÉLEMÉNY KNOW-HOW VÉDELME KÉRDÉSÉBEN

ISZT-11/2019

I. A tényállás

1. A kirendelő hatóság adóellenőrzés tárgyában szakértőként rendelte ki az Iparjogvédelmi Szakértői Testületet (ISZT). A szakértői vizsgálat tárgya az L Kft. és a D Kft. között készült, „Fém bútort, lakatosipari K+F szerszámgyártás területén háromdimenziós gyors prototípus tervezési technológiai központ megvalósításának know-how adás-vételi szerződése” megnevezésű dokumentum, valamint a hozzá kapcsolódó egyéb iratok.
2. A kirendelő hatóság a szakértői vizsgálat lefolytatásához az alábbi iratokat bocsátotta rendelkezésre:
 - K/1: kirendelő végzés;
 - K/2: számla;
 - K/3: teljesítésigazolás;
 - K/4: „Fém bútort, lakatosipari K+F szerszámgyártás területén háromdimenziós gyors prototípus tervezési technológiai központ megvalósításának know-how adás-vételi szerződése”;
 - K/5: „Fém bútort, lakatosipari K+F szerszámgyártás területén háromdimenziós gyors prototípus tervezési technológiai központ megvalósításának know-how leírása”.
3. A kirendelő hatóság által a szakértői vélemény elkészítésére irányuló végzésben előadott körülmények a következőkben foglalhatók össze.

A Nemzeti Adó- és Vámhivatal (NAV) ellenőrzéssel lezárt időszakot eredményező, az adó, költségvetési támogatás alapjának és összegének vizsgálatára irányuló adóellenőrzést rendelt el a D Kft. adózónál.

A Nemzeti Adó- és Vámhivatal bevallások utólagos vizsgálatára irányuló ellenőrzést végzett a D Kft. adózónál. Az ellenőrzés megállapította, hogy az adózó az ISZT-hez K/2. szám alatt csatolt számla alapján nem jogosult adólevonásra. A revízió határozatának megállapításai szerint a K/5. szám alatt csatolt tanulmányban leírt eljárás nem minősül know-how-nak.

A Nemzeti Adó- és Vámhivatal Fellebbviteli Igazgatósága döntésével a határozatot megsemmisítette, és az elsőfokú adóhatóságot új eljárás lefolytatására utasította. Az új eljárás keretében a hivatkozott határozat szerint szakvéleményt kell beszerezni, mivel az ügylet hitelességének kivizsgálásához szükséges a know-how minősítése.

A Nemzeti Adó- és Vámhivatal a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala (SZTNH) Kutatás-fejlesztési és Innovációs Osztályát kérte fel szakértői vélemény készítésére a K/3–K/5 szám alatt csatolt dokumentumok kapcsán.

Az SZTNH Kutatás-fejlesztési és Innovációs Osztálya megküldte szakértői véleményét, amelyben kifejtette, hogy a rendelkezésre bocsátott dokumentumok alapján az elvégzett tevékenység nem felelt meg a kutatás-fejlesztésről és a technológiai innovációról szóló 2004. évi CXXXIV. törvény (innovációs törvény) 4. §-ában definiált kutatás-fejlesztési tevékenység egyik típusának sem. Az SZTNH felhívta a NAV figyelmét arra, hogy az általa feltett további kérdések részletes vizsgálatára az Iparjogvédelmi Szakértői Testület rendelkezik hatáskörrel.

A Nemzeti Adó- és Vámhivatal az új eljárás keretében végzett ellenőrzés során a fentiek alapján megállapította, hogy a D Kft. adózó a K/2 szám alatt csatolt számla alapján nem jogosult adólevonásra. Határozata értelmében – az SZTNH szakértői véleményére is tekintettel – a tanulmányban leírt eljárás nem minősül know-how-nak.

A D Kft. képviselője fellebbezést nyújtott be ezen határozat ellen. Fellebbezésében előadta, hogy az elsőfokú hatóság nem tisztázta, hogy a tanulmányban szereplő folyamatokra és a hozzá tartozó titkosított leírás know-how-nak minősül vagy sem. Arról nyilatkozott, hogy a folyamatokra és a hozzá tartozó titkosított leírás nem kutatási tevékenység, hanem know-how.

A bíróság ítéletében megállapította, hogy az SZTNH külön nem elemezte a K+F know-how-leírás elején szereplő folyamatábrát, nem állapítható meg egyértelműen, hogy a D Kft. képviselője által know-how-nak nevezett folyamatára vizsgálata a megfelelő szempontok szerint megtörtént-e. A bíróság előírta, hogy a megismételt eljárásban tisztázni kell, hogy az adózó csak a folyamatábrát vagy a teljes tanulmányt tekinti-e know-how-nak, ennek megfelelően az SZTNH szakvéleményének kiegészítése vagy más szakértő kirendelése útján kell a minősítést elvégezni.

A Nemzeti Adó- és Vámhivatal felülvizsgálati kérelmével kapcsolatban a Kúria ítéletében megállapította, hogy az elsőfokú hatóság jogszerűen rendelte ki az SZTNH-t, az elkészült szakvéleményt azonban tévesen értékelte, mert az kifejezetten az innovációs törvény 4. §-a alapján véleményezte, hogy a tanulmány nem felel meg a K+F-tevékenység kritériumainak, mert újszerű megoldásokat nem tartalmaz, a gyártástechnológia nem tekinthető újnak, oktatási tananyagban is szerepel. A szakvélemény a know-how-ra, a prototípus gyártására, a megvalósíthatóságra és a szerződéses ellenértékre vonatkozó további kérdések kapcsán rögzítette, hogy az adóhatóság által feltett további kérdések részletes vizsgálatára az SZTNH nem jogosult. Ezek a kérdések olyan szakterületre vonatkoznak, amelyekre az Iparjogvédelmi Szakértői Testület jogosult válaszolni az Iparjogvédelmi Szakértői Testület szervezetéről és működéséről szóló 270/2002. (XII. 20.) Korm. rendelet alapján.

Ezt követően a kirendelő hatóság végzésében szakértőként rendelte ki az ISZT-t.

II. A feltett kérdések

A szakértői kirendelés keretében a szakértői véleménynek a következő kérdésekre kell választ adnia.

1. *A teljes tanulmány alkotja-e a know-how-t, vagy az abban található, bútorok gyártási eljárására vonatkozó folyamatára önmagában, külön tekinthető-e know-how-nak?*
2. *A know-how-leírásban található „prototípus tervezési technológiai központ” megvalósítható-e, illetve képviselhet-e a szerződésben megjelölt értéket?*
3. *A know-how-dokumentáció képez-e szellemi értéket?*
4. *Részen az interneten elérhető anyagokból kimásolt tanulmány képezheti-e egy szerzői jogi védelemmel rendelkező know-how tárgyat, valamint prototípus gyártására kerülhet-e sor?*

III. Az Iparjogvédelmi Szakértői Testület eljárása

1. A testület a 270/2002. (XII. 20.) Korm. rendelet által meghatározott feladatkörben, szervezeti és eljárási rendben, valamint a tényállásra irányadó jogszabályok rendelkezései alapján alakította ki az alábbiakban kifejtésre kerülő álláspontját.
2. A kormányrendelet értelmében az ISZT a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt; a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást. A jelen szakértői vélemény megállapításai és következtetései tehát a kirendelő hatóság végzésében és annak mellékleteiben foglalt ismertetéseken alapulnak, s csak azokra nézve helytállók.
3. Ez a szakértői vélemény az ügyben eljárni jogosult hatóságot döntésében nem köti.

IV. Az Iparjogvédelmi Szakértői Testület álláspontja

A testület a szakértői kirendelés kapcsán a kirendelő hatóság által feltett iparjogvédelmi vonatkozású kérdésben kialakított álláspontját az alábbiakban fejti ki.

IV.1. A know-how jogintézménye

A kirendelő hatóság által feltett kérdések megválaszolása előtt indokoltnak tűnik a know-how hatályos jogi szabályozásának, valamint a hozzá kapcsolódó bírói joggyakorlatnak a rövid áttekintése. Figyelemmel arra, hogy a K/4. szám alatt csatolt szerződés dátuma 2014. december 10., illetve hogy hivatkozott ismeretek esetleges korábbi létrejöttére vagy létrehozására vonatkozó információk nem állnak rendelkezésre, az ISZT a know-how-védelem te-

kintetében a szerződés aláírásának időpontjában hatályos jogszabályi rendelkezéseket vette alapul a kérdések megválaszolásához.

A know-how (védett ismeret) jogi védelméről a Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. V. törvény (a továbbiakban: Ptk.) első könyvének harmadik része rendelkezik a személyiségi jogok között, az üzleti titokhoz való jog körében. Az üzleti titok a nevesített személyiségi jogok közé tartozik, a 2:46. § (1) bekezdése szerint „a magántitok védelme kiterjed különösen a levéltitok, a hivatásbeli titok és az üzleti titok oltalmára”. E megfogalmazás értelmében az üzleti titok a magántitok egyik fajtája. A Ptk. 2:46. § (2) bekezdése a know-how fogalmát rögzíti. A törvényi definíció szerint a know-how „azonosításra alkalmas módon rögzített, vagyoni értéket képviselő műszaki, gazdasági vagy szervezési ismeret, tapasztalat vagy ezek összeállítása”, amely az üzleti titokkal azonos védelemben részesül.

A know-how védelmét a Ptk. tehát a személyiségi jogok és a titokvédelem révén biztosítja. A szakirodalomban és a bírói gyakorlatban is rögzített tételnek tekinthető az idézett rendelkezések alapján, hogy a know-how az üzleti titok speciális fajtája. Ebből több lényeges következtetés is adódik. A legfontosabb, hogy a know-how-n nem áll fenn a szellemi tulajdonjogok jogosultjait megillető abszolút szerkezetű kizárólagos jog, hanem csak akkor részesül védelemben, ha „a jóhiszeműség és tisztesség elvét sértő módon szerzik meg, hasznosítják, közlik mással vagy hozzák nyilvánosságra.” A know-how védelme tehát a Ptk. 2:46. § (2) bekezdés *a)* és *b)* pontja alapján nem terjed ki a jogosulttól függetlenül történő fejlesztésre, valamint a jogszerűen megszerzett termék alapján végzett mérnöki visszafejtés (reverse engineering) eredményére.

A know-how védelmének feltétele, hogy a jogosult titokban tartsa az ismeretet, ez azonban nem abszolút értelemben vett, hanem csupán relatív titkosságot jelent. Ennek megfelelően nemcsak olyan ismeretek részesülhetnek védelemben, amelyek csak egy szűk kör számára hozzáférhetőek, hanem olyanok is, amelyek önmagukban bárki számára hozzáférhetőek, de speciális szempontok szerinti rendszerezésük, összeállításuk olyan jelentős munkaráfordítást igényel, hogy összességükben mégsem közismertek az érintett gazdasági tevékenységet végzők számára. További feltétele a védelemnek az azonosításra alkalmas módon való rögzítettség, amelyet a bírói gyakorlat alakított ki a know-how apportálása kapcsán, és amely a Ptk. fogalommeghatározásába is beépült. E két feltétel teljesülése szükséges ahhoz, hogy a know-how vagyoni értéket képviseljen a jogosult vagy az ismeretet megszerző számára.

IV.2. Az Iparjogvédelmi Szakértői Testület válasza a feltett kérdésekre

- 1. A teljes tanulmány alkotja-e a know-how-t, vagy az abban található, bútorok gyártási eljárására vonatkozó folyamatára önmagában, külön tekinthető-e know-how-nak?*

Ahhoz, hogy egy tanulmányban is összefoglalt ismeretanyag vagy annak egy része know-how-nak minősüljön és jogi védelemben részesüljön, az összefoglalt ismeretanyagnak (vagy

annak meghatározott részének) teljesítenie kell a jogszabályi definícióban foglalt feltételeket. A már hivatkozott jogszabályi feltételeknek megfelelően olyan, azonosításra alkalmas módon rögzített, vagyoni értéket képviselő műszaki, gazdasági vagy szervezési ismeretnek, tapasztalatnak vagy ezek összeállításának kell lennie, amelynek kapcsán legalább a relatív titkosság követelménye is fennáll.

A tanulmány tárgyát képező „innovációs projekt” célja a Micro-Casting eljárásnál használható elvesző, háromdimenziós nyomtatással készíthető minták gipszkerámias formázási technológiájának részletes kidolgozása, továbbá a formázáshoz, illetve a differenciálynomásos öntéstechnológia kialakításához szükséges eszközök megtervezése és azok prototípusainak előállítása volt. A tanulmány ismerteti a projekt eredményét, amely – a teljesség igénye nélkül – képet ad a 3D nyomtatás körében jelenleg alkalmazott technikákról. Mindazonáltal a tanulmány nem tesz említést a differenciálynomásos öntéstechnológia kialakításához szükséges eszközök megtervezéséről, sem azok prototípusainak előállításáról. A különböző internetes oldalakon szabadon hozzáférhető anyagok összegyűjtésén túlmenően nem tartalmaz saját kutató-fejlesztő munkára, illetve saját szellemi tevékenységre vonatkozó adatokat. A tanulmányban foglaltak gyakorlatilag bárki számára szabadon elérhető információkat tartalmaznak. Már az adóhatósági ellenőrzés során is megállapításra került, hogy a 40 oldalas know-how-dokumentáció és -leírás a 14. oldaltól a 36. oldalig megegyezik az „Interaktivitás a tervezésben és a prototípusgyártásban” című, az interneten is elérhető egyetemi jegyzettel.

Know-how-ként nemcsak olyan ismeretek részesülhetnek védelemben, amelyek csak egy szűk kör számára hozzáférhetőek, hanem olyanok is, amelyek önmagukban bárki számára hozzáférhetőek, de speciális szempontok szerinti rendszerezésük, összeállításuk olyan jelentős munkaráfordítást igényel, hogy összességükben mégsem tekinthetők közismertnek az érintett gazdasági tevékenységet végzők számára. A tanulmány felépítéséből és tartalmából kitűnően viszont a jelen esetben nem beszélhetünk olyan jelentős munkaerőráfordításról, amely olyan speciális összeállítást eredményezett volna, amely az üzleti titokhoz hasonló védelem megállapítását lehetővé tenné.

Elméletileg akár egy önmagában ismert elemekből összeállított gyártási folyamatára is minősülhetne védett ismeretnek, ha az előző bekezdésben ismertetett feltételek fennállnának. Ugyanakkor a tanulmányhoz hasonlóan önmagában csak a folyamatábrát vizsgálva sem feltételezhető, hogy olyan munkaerőráfordítást igényelt volna az elkészítése, amely a jogvédelem fennállásának a megállapításához elegendő lenne.

Összefoglalva tehát sem a teljes tanulmány, sem pedig az abban található, bútorok gyártási eljárására vonatkozó folyamatára önmagában nem tekinthető know-how-nak.

2. *A know-how-leírásban található „prototípus tervezési technológiai központ” megvalósítható-e, illetve képviselhet-e a szerződésben megjelölt értéket?*

Ahogy az korábban már említésre került, a tanulmány szerinti projekt célja a Micro-Casting eljárásnál használható elvesző, háromdimenziós nyomtatással készíthető minták gipszkerámias formázási technológiájának részletes kidolgozása, továbbá az öntéstechnológia kialakításához szükséges eszközök megtervezése és azok prototípusainak előállítása volt. Ennek ellenére maga a tanulmány nem tesz említést a differenciálynomásos öntéstechnológia kialakításához szükséges eszközök megtervezéséről, sem azok prototípusainak előállításáról. A dokumentum jelentős részben mindössze a 3D nyomtatás körében jelenleg közismert és alkalmazott technikákat foglalja össze, továbbá meglehetősen absztrakt folyamatábrákat tartalmaz. Önmagában a „know-how leírás”-ban található ezen információk alapján egy „prototípus tervezési technológiai központ” nem valósítható meg.

Mivel a tanulmányban foglalt információknak a relatív titkosságuk sem állapítható meg, és a tanulmány bárki számára hozzáférhető ismereteket tartalmaz, amelyek nem tekinthetők know-how-nak, így jogszabály által védett ismeretként nem képviselhetnek vagyoni értéket. A tanulmány elkészítésébe fektetett munka ellenértéke ugyan elvileg meghatározható lenne, de mivel a vizsgált licenciaszerződés tárgya olyan ismeret, amely az Iparjogvédelmi Szakértői Testület álláspontja szerint nem minősül know-how-nak, licenciadíj meghatározása fogalmilag is kizárt.

3. *A know-how-dokumentáció képez-e szellemi értéket?*

A vonatkozó jogszabály alapján a know-how kötelező fogalmi eleme, hogy – az egyéb feltételek fennállása mellett – vagyoni értéket képviselő ismeretnek vagy tapasztalatnak minősüljön. A vagyoni értékűség definíciója tartalmilag leginkább úgy oldható fel az adott helyzetben, hogy az érintett ismeret vagy tapasztalat a jogosult számára valamilyen versenyelőnyt jelent, amiből következően a közkinccsé válás elkerüléséhez a jogosultnak jellemzően gazdasági érdeke fűződik. Tekintettel arra, hogy az ISZT álláspontja alapján a know-how-kénti jogi oltalom nem áll fenn, így az oltalom vagyoni értéke sem értelmezhető. A dokumentáció esetleges „szellemi értéke” tekintetében az Iparjogvédelmi Szakértői Testület a know-how-oltalom vizsgálata körében nem tud és nem is jogosult állást foglalni. Ezzel összefüggésben talán érdemes visszautalni arra a megállapításra, hogy a relatív titkosság körében az ISZT azt sem látta megalapozottnak, hogy a tanulmányban foglalt ismeretek speciális szempontok szerinti rendszerezése, összeállítása olyan jelentős munkaráfordítást igényelne, hogy összességükben mégsem tekinthetők közismertnek.

4. *Részben az interneten elérhető anyagokból kimásolt tanulmány képezheti-e egy szerzői jogi védelemmel rendelkező know-how tárgyát, valamint prototípus gyártására kerülhet-e sor?*

Az 1. kérdésre adott válasz kapcsán már kifejtésre került, hogy know-how-ként nemcsak olyan ismeretek részesülhetnek védelemben, amelyek csak egy szűk kör számára hozzáférhetőek, hanem olyanok is, amelyek önmagukban bárki számára hozzáférhetőek, de speciális szempontok szerinti rendszerezésük, összeállításuk olyan jelentős munkaráfordítást igényel, hogy összességükben mégsem tekinthetők közismertnek az érintett gazdasági tevékenységet végzők számára. Elméletileg tehát az interneten bárki számára elérhető adatokból is összeállítható olyan ismeretanyag, amely know-how-ként az üzleti titokhoz hasonló jogi védelemben részesülhet, továbbá elegendő információt tartalmaz ahhoz, hogy prototípus gyártására is sor kerülhessen.

A know-how jogi oltalma, illetve a szerzői jogi védelem kapcsán utalni kell arra, hogy amíg az előbbi egy adott ismeretanyag mások általi tartalmi, gyakorlati hasznosítása esetén biztosít a jogosultnak fellépési lehetőséget, addig az utóbbi védelem csak a rögzített formában megjelenő know-how mint – adott feltételek fennállása esetén törvényi védelemben részesülő – szerzői mű jogosulatlan felhasználása ellen biztosít jogi eszközöket.

Dr. Baticz Csaba, az eljáró tanács elnöke

Dr. Németh Gábor, az eljáró tanács előadó tagja

Dr. Cserhátiné dr. Füzesi Krisztina, az eljáró tanács szavazó tagja

Összeállította: dr. Cserhátiné dr. Füzesi Krisztina

VÁLOGATÁS A SZERZŐI JOGI SZAKÉRTŐ TESTÜLET SZAKVÉLEMÉNYEIBŐL

SZOFTVERHEZ KAPCSOLÓDÓ DOKUMENTÁCIÓ SZERZŐI JOGI VÉDELME

SZJSZT 23/2016

A megkereső törvényszék által feltett kérdés

1. *A szakértő állapítsa meg, hogy az F/6, F/7, F/8, F/9. [számon csatolt dokumentum] szerzői jogi műnek minősül-e!*
2. *Válaszoljon a felek által feltett kérdésekre!*
 - *A felperes kérdései a 2015. október 16-án kelt beadványban megjelölt kérdések.*
 - *Az első-, másod-, harmadrendű alperes kérdései a 78-as sorszámú beadványban, illetőleg a 2015. szeptember 18-i beadványban megfogalmazott kérdések.*

A felperes által a 2015. október 16-án kelt beadványban megjelölt kérdések

3. *Rendelkeznek-e az Sztj. szerinti szerzői jogi jelleggel, illetve egyedi, eredeti jelleggel a szerzői jogi művek vagy ezek bármelyike (OSDP, EBPP, PFME, PFMH)?*
4. *A [felperes által korábban, 12. számú mellékletként csatolt] táblázatban feltárt azonosságok alapján megállapítható-e, hogy az első- és másodrendű alperes megsértette a felperes szerzői jogi műveivel kapcsolatos szerzői jogait azáltal, hogy a pályázat során történt felhasználás céljából lemásolták, merevlemezre lementették, illetve tárolták, e-mailben továbbították, átdolgozták, terjesztették és sajátjukként közzétették az RFI-ben és az RFP-ben a szerzői jogi művek egyes jellegzetes részeit?*
5. *A 4. pontban leírt mely magatartások tekinthetők jogellenesnek, és azok a kereseti kérelmben megjelölt mely Sztj.-rendelkezéseket sértették meg az Sztj. hivatkozott rendelkezései közül [Sztj. 10. §, 12. §, 13. §, 16. § (1) bekezdés, 16. § (3) bekezdés, 16. § (6) bekezdése, az Sztj. 17. § a), b), f) pontjai]?*
6. *Amennyiben az elsőrendű alperes a Ptk. 350. § (1)–(2) bekezdése szerinti állandó informatikai megbízottjaként folytatta le a pályázatot a másodrendű alperes az elsőrendű alperes neve alatt és utasítására, és a jogsértéshez engedély nélkül ő adta át a felperes szerzői jogi műveit, úgy a szerzői jogi jogsértést elkövette-e az első- és a másodrendű alperes is, és ezért egyetemlegesen tartoznak-e felelősséggel?*
7. *Milyen minőségekben illeti szerzői jogi védelem a szerzői jogi műveket? (pl. szoftverdokumentáció, gyűjteményes mű stb?)*

8. A szerzői jog műveket megilleti-e a Ptk. 86. § (3)–(4) bekezdése szerinti védelem, és tekintetők-e know-how-nak?
9. Az első- és másodrendű alperes 4. számú kérdésben hivatkozott jogsértései alkalmasak-e arra, hogy a felperesnek kárt okozzanak, és a jogsértések alapján a károkozás ténye megállapítható-e, továbbá az ok-okozati összefüggésben áll-e az első- és másodrendű alperes jogsértő magatartásával?
10. A felperest illetik-e meg a szerzői jogi művekkel kapcsolatos szerzői és egyéb jogok, ha azokat saját neve alatt, saját munkavállalói által készítette az Szjt. 6. § (1)–(2) bekezdése alapján, illetve az Szjt. 30. § (1) bekezdése alapján?

Az első-, másod-, harmadrendű alperes által a 78. sorszámú iratban feltett kérdések

11. A felperesi F/6–9. számú üzleti termékleírások szerzői művek-e figyelemmel arra, hogy a termékleírások elkészítése során elkerülhetetlen a termék funkcióinak logikus, egymásra épülő bemutatása, és arra, hogy a termékleírás formai kialakítása során van-e alkotói játéktér, és megállapítható-e az alkotói játéktér kihasználása?
12. Az F/6–9. számú üzleti termékleírások alapján egy szoftverfejlesztő képes-e a felperes szoftverprogramját, annak működését megismerni és azt létrehozni? A felperesi üzleti termékleírások informatikai szoftverdokumentációk/technikai specifikációk is egyben?
13. Az F/6–9. számú üzleti termékleírások a felperes teljes, egész e-bank-szoftverrendszerét képezik-e, vagy annak egy kis részét?
14. A Szerzői Jogi Szakértő Testület az A/18. szám alatti igazságügyi szakvéleményt helytállónak tartja-e? Különösen:
 - a) A felperes által benyújtott F/6–9. számú üzleti termékleírások – és különösen azon részei, amelyek „átvételt” a felperes kifogásolta a jelen perben – azok átadásakor (azaz 2011 áprilisában) már közismert adatok és információkat tartalmazó és szakmában jártas személyek számára könnyen hozzáférhető informatikai leírások voltak-e?
 - b) A felperesi üzleti termékleírások egyes részeinek értéke megegyezik-e a felperesi szoftverrendszer (mint egész) értékével? Ennek tükrében az F/6–9. számú üzleti termékleírások milyen értékkel bírnak tekintettel az F/24. számú szakvéleményben meghatározott értékekre? Az F/24. számú szakvéleményben meghatározott értékek ellentmondanak-e a felperesnek az A/8. számú felperesi árajánlatban adott értékekkel?
 - c) A felperes által 2013. szeptember 4-én kelt beadványában becsatolt F/31. számú táblázat „bizalmasság foka” és „magyarázat” oszlopában leírt felperesi állítások megfelelnek-e a valóságnak?
A felperes által csatolt F/32. számú „biztonsági jelentésben” leírtak tanúsítják-e azt, hogy az alperes jogtalan célokra használta a felperesi demót?

Az eljáró tanács szakértői véleménye

Tekintettel arra, hogy a Szerzői Jogi Szakértő Testület szervezetéről és működéséről szóló 156/1999. (XI. 3.) Korm. rendelet 8. § (1) bekezdése szerint „a Szakértő Testület nevében az eljáró tanács a feltett kérdések és a benyújtott iratok alapján alakítja ki a szakértői véleményt, a tények megállapítására nem végez külön bizonyítást ...”, az eljáró tanács a megkeresés, illetve a megkereséshez csatolt dokumentumok alapján hozta meg szakvéleményét.

1. Tényállás

- 1.1. A törvényszék kirendelő végzése az alábbiak szerint foglalta össze az ügy szerzői jogi szempontból releváns tényállását. A felperes banki szoftverek készítésével és fejlesztésével foglalkozó vállalkozás, amely 2011 áprilisában üzleti tárgyalásokat folytatott az elsőrendű alperessel, amelyek részeként a felperes megküldte az elsőrendű alperes munkavállalója részére a per tárgyát képező dokumentumokat anélkül, hogy a dokumentumok rendelkezésre bocsátása a felsőbb vezetői szinteket érintette volna. Az említett dokumentumok az alábbiak voltak:
 - a) IND Banking Front-Office (BFO) Internet Bank (IB) Functional Description – Online Sales című, angol nyelvű dokumentum (F/6);
 - b) EBPP megvalósítási tanulmány részlete (F/7);
 - c) Banking Front-Office (BFO) Internet Bank (IB) Functional Description – Personal Finance Manager (F/8);
 - d) IND Personal Finance Management – Termék specifikáció (F/9).
- 1.2. A felperes előadása szerint annak reményében bocsátotta a hivatkozott dokumentumokat az elsőrendű alperes rendelkezésére, hogy az egyes szoftvereket majd a felperestől fog megrendelni.
- 1.3. A másodrendű alperes zárt pályázatot írt ki, a tender anyagában, ezen belül pedig a „Request for Information” (RFI) és a „Request for Proposal” (RFP) elnevezésű dokumentumban szerepeltek a felperestől az elsőrendű alperesnek megküldött dokumentumból vett részletek is.
- 1.4. A harmadrendű alperes az elsőrendű alperes anyabankja.

2. Az eljáró tanács vizsgálata

- 2.1. Az eljáró tanács megvizsgálta az F/6–9. szám alatt csatolt dokumentumokat, és az alábbi megállapításokat tette.
- 2.2. Az IND Banking Front-Office (BFO) Internet Bank (IB) Functional Description – Online Sales című angol nyelvű dokumentum (F/6) azoknak az online sales funkcióknak (pl. online kampányok kezelése) a leírását tartalmazza, amelyek a Banking Front-

Office keretein belül elérhetőek. A dokumentum alapvetően követi a megvalósított funkciókat, technikai jellegű. Bár címe szerint funkcionális leírást tartalmaz, mivel nem megvalósítandó, hanem már megvalósított megoldásokat mutat be, leginkább olyan felhasználói kézikönyvnek tekintendő, amely az elérhető eszközöket a szolgáltatások adminisztrátorai számára foglalja össze. A dokumentumon szerzőként K. Zs. neve került feltüntetésre, a szerzői jog jogosultjaként pedig a cég.

- 2.3. A cím nélküli, a bírósági iratokban „EBPP megvalósítási tanulmány”-ként megjelölt (F/7), magyar nyelvű, egy innovációs központ fejlécével ellátott dokumentum a különböző elektronikus számlakezelési és fizetési megoldásokat dolgozza fel. A tanulmány elsősorban arra törekszik, hogy a számla kibocsátója, címzettje, illetve a fizetési folyamatban a feleknek segítséget nyújtó ún. konszolidátor lehetséges kapcsolattípusait, az elektronikus számlázásra vonatkozó jogszabályi előírásokat, illetve az elektronikus számlafizetés netbanki integrációját bemutassa. A dokumentum ennek megfelelően az elméleti, illetve a gyakorlati jellegű információkat vegyesen tartalmazza, konkrét megvalósítási példákat hozva. A dokumentum a szerző nevét vagy a szerzői jogi jogosultjára vonatkozó adatot nem tartalmaz.
- 2.4. A Banking Front-Office (BFO) Internet Bank (IB) Functional Description – Personal Finance Manager című (F/8), angol nyelvű dokumentum az IND Personal Finance Manager elnevezésű termékét mutatja be. Mivel ez a dokumentum a 2.5. pont alatt említetthez hasonlóan egy kész termék felhasználói kézikönyvének tekinthető, elsősorban technikai jellegű. A dokumentum címlapja szerzőként a K. A. és a K. M. nevet tünteti fel, a szerzői jog jogosultjaként pedig a céget.
- 2.5. Az IND Personal Finance Management – Termék specifikáció (F/9) elnevezésű dokumentum a felperesnek a 2.4. pont alatt már hivatkozott terméke, a Personal Finance Manager termék specifikációját tartalmazza. Eltérően a korábbi dokumentumoktól, ez a leírás nemcsak a megvalósított funkciókról tartalmaz információt, hanem – igaz csak csekély mértékben – a kialakítandó adattáblákra is tartalmaz leírásokat. A dokumentum címlapja szerzőként az N. Zs. nevet tünteti fel, a szerzői jog jogosultjaként pedig a céget.

3. Az első, harmadik, hetedik, tizenegyedik, tizenkettedik kérdésre adott válasz

- 3.1. A szerzői jogról szóló 1999. LXXVI. törvény (Szt.) 1. § (1) bekezdése szerint az Szt. védi az irodalmi, tudományos és művészeti alkotásokat. Az 1. § (2) bekezdése szerint a védelem kiterjed például az irodalmi művekre (ideértve a szakirodalmi műveket is), továbbá a számítógépi programalkotásra és a hozzá tartozó dokumentációra (szoftver) is.
- 3.2. Az Szt. 1. § (3) bekezdése szerint a szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. A védelem nem függ

menyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítéllettől.

- 3.3. Az eljáró tanács ezt követően azt vizsgálta, hogy a tárgybeli dokumentumok szoftverként (számítógépi programalkotáshoz tartozó dokumentumként) vagy szakirodalmi műként állnak-e védelem alatt.
- 3.4. A számítógépi programalkotáshoz készített dokumentáció szerzői jogi oltalmát az Európai Bíróság a *Bezpečnostní kontra Ministerstvo kultury* (C-393/09.)-ügyben dolgozta ki részletesen. A hivatkozott ítélet 37. pontja szerint a szoftverirányelv¹ védelmének tárgya magában foglalja a számítógépi program kifejlesztéséhez vezető előkészítő azon dokumentációt, amely e program többszörözését, illetve későbbi megvalósítását eredményezheti.
- 3.5. Az Európai Bíróság fenti megközelítését megerősítette a *SAS Institute Inc kontra World Programming Ltd.* (C-406/10.)-ügyben hozott ítéletében is. Az ítélet 37. pontja rögzíti, hogy a szoftverirányelv hetedik preambulumbekzdésének második mondata szerint a „számítógépi program” fogalma magában foglalja a számítógépi program kifejlesztéséhez vezető előkészítő dokumentációt is, feltéve, hogy az előkészítő munka jellegénél fogva későbbi fázisában számítógépi programot eredményezhet. Ezt a logikát megerősítve mondta ki továbbá az Európai Bíróság ítélete 66–68. pontjában, hogy a kézikönyv – ha az nem alkalmas a program-előállításra – nem szoftverként, hanem az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról szóló 2001/29/EK irányelv értelmében vett irodalmi műként állhat védelem alatt, ha egyébként megfelel a szerzői jogi védelem általános, az egyéniséget és egységét vizsgáló, alapfeltételeinek.
- 3.6. Az Szjt. 1. § (2) bekezdésének c) pontja szerint a számítógépi programra és annak dokumentációjára azonos szabályokat kell alkalmazni. Bár az Szjt. nem differenciálja a számítógépi programalkotás dokumentációját aszerint, hogy az alkalmas-e a program megvalósítására, a hivatkozott szabály csak akkor értelmezhető a szoftverirányelvvel összhangban, ha ilyen kifejezett rendelkezés hiányában is csak az előkészítő jellegű dokumentumokra vonatkoztatjuk a szoftverként való védelmet.
- 3.7. Az eljáró tanács ezt követően megállapítja, hogy az 1.1. a)–d) pontban említett mind a négy dokumentum egyéni, eredeti jellegű, ekként pedig szerzői jogi védelem alatt állnak. Az eljáró tanács jelzi, hogy bár mind a négy dokumentum alapvetően technikai-leíró jellegű, önmagában ez nem képezi akadályát a szerzői jogi védelemnek.
- 3.8. Az eljáró tanács – a 12. kérdés megválaszolása kapcsán – azt is megállapítja, hogy az 1.1. a)–d) pontban említett dokumentumok közül egyik sem alkalmas arra, hogy

¹ Az ítélet a számítógépi programok jogi védelméről szóló 91/250/EGK irányelvre hivatkozik, ugyanakkor az említett irányelv kodifikált változata (a számítógépi programok jogi védelméről szóló 2009/24/EGK irányelv) azzal azonos szabályt tartalmaz.

az alapján az ismertetett programot meg lehessen valósítani. Ennek alapvető oka, hogy e dokumentumok alapvetően funkcionális leírásokat tartalmaznak, miközben a program megvalósításához minimálisan az alkalmazandó fejlesztési módszerekre, a megvalósítandó modulokra, továbbá a létrehozandó adatbázis és megvalósítandó adattáblák részletes leírására is szükség van. Ezeket az információkat a vizsgált dokumentumok azonban nem vagy nem olyan mélységben tartalmazzák, hogy önmagában azok alapján magát a számítógépi programot meg lehetne valósítani. E körülményből az következik, hogy a vizsgálandó négy dokumentum számítógépi programalkotáshoz tartozó dokumentumként (vagyis szoftverként) nem áll védelem alatt.

- 3.9. Az eljáró tanács – a 7. kérdés megválaszolása körében – megvizsgálta a gyűjteményes mű kérdését is. Az Szjt. 7. §-a szerint szerzői jogi védelemben részesül a gyűjtemény, ha tartalmának összeválogatása, elrendezése vagy szerkesztése egyéni, eredeti jellegű (gyűjteményes mű). Jelen esetben a vizsgálat tárgyát képező négy dokumentum egyike sem bontható meg olyan önálló elemekre, amelyek alapján a művek szerkesztőjét az egyese elemek szerzőitől elkülöníthető, önálló szerzői jog illetné meg. Másként megfogalmazva, a vizsgált dokumentumok összeállítása során nem fedezhető fel olyan egyéni, eredeti jellegű válogató tevékenység (szerkesztés), amely önálló szerzői jogi védelmet alapozna meg.
- 3.10. A fentiek alapján az eljáró tanács álláspontja az, hogy a vizsgált művek mindegyike szakirodalmi műként áll védelem alatt.
- 3.11. Az eljáró tanács – a 11. kérdés megválaszolása körében – rögzíti, hogy mivel a vizsgált művek szakirodalmi műként állnak védelem alatt, annak nincs jelentősége, hogy a leírt szoftverekben megvalósított funkcionalitást mennyire határozzák meg külső körülmények. A védelem nem a megvalósítás módján, hanem a leírásban testet öltő egyéni, eredeti jelleg alapján illeti meg a művek szerzőit.
- 3.12. Az eljáró tanács megállapítja, hogy a konkrét ügyben annak nincs jelentősége, hogy a vizsgált művek szoftverként vagy szakirodalmi műként állnak védelem alatt. A megvalósult felhasználási cselekmények jogi minősítése a konkrét ügyben azonos lett volna akkor is, ha a dokumentumok szoftverként álltak volna védelem alatt.

4. A negyedik kérdésre adott válasz

- 4.1. Az eljáró tanács a tételes összevetés, illetve elemzést megelőzően hangsúlyozza, hogy önmagában abból a tényből, hogy egy mű szakirodalmi műként védelem alatt áll, nem következik, hogy az e műből átvett bármely csekély mértékű átvétel engedélyköteles tevékenység lenne. Az Szjt. 16. § (1) bekezdése egyértelműen rögzíti ugyanis, hogy a szerzői vagyoni jogok a mű, illetve annak azonosítható része felhasználására terjednek ki. Nyilvánvalóan nem minősül a mű azonosítható részének például önmagában egy adat vagy önmagában egy munkamódszer alkalmazása.

- 4.2. Az eljáró tanács továbbá rögzíti, hogy a számítógépi programalkotás vizuális megjelenését biztosító ún. grafikus interfész (GUI) – az Európai Bíróság már hivatkozott C-393/09 számú ítélete szerint – nem minősül a számítógépi programalkotás megvalósítási formájának, elsősorban azért, mivel a grafikus felület lemásolása nem eredményezné magának a programnak a többszörözését. A grafikus felhasználói felület nem maga a program, hanem csupán a program használatát megkönnyítő elem. Ebből azonban nem következik, hogy a program grafikai eszközökkel történő megjelenítése nem állhatna szerzői jogi védelem alatt, pusztán csak annyit jelent, hogy a védelem létét, illetve a felhasználásra vonatkozó szabályokat a vizuális alkotásokra vonatkozó általános szabályok szerint kell megítélni. Ezt támasztja alá az SZJSZT több szakvéleménye (pl. SZJSZT-28/2004 és -19/2013) is. Az SZJSZT egységes gyakorlata szerint a szoftverekben alkalmazott grafikát az esetek túlnyomó részében a megvalósítandó funkciók, illetve a megjelenítendő adatok olyan mértékben determinálják, amely kizárja az alkotó személyiségének megjelenését, vagyis az egyediség okán e grafikák vizuális műként sem állnak védelem alatt.
- 4.3. Az eljáró tanács ezt követően egyesével megvizsgálta a 4. kérdésben hivatkozott táblázat 1–3. fejezetében megjelölt (#1 – #32 sorszám) ábrákat, és megállapította, hogy azok mindegyike szorosan követi a megvalósítandó funkciót, illetve a megjelenített adatokat, azok egyike sem alkalmas a szerző személyiségének tükrözésére.
- 4.4. A fentiek alapján azt állapítja meg az eljáró tanács, hogy a 4. kérdésben hivatkozott táblázat 1–3. fejezeteiben megjelölt (#1 – #32 sorszám) ábrák egyike sem minősül önmagában szerzői jogilag védett vizuális alkotásnak, ezzel összefüggésben pedig ezek a hivatkozott dokumentumoknak sem minősülnek azonosítható részének.
- 4.5. A táblázat szöveges egyezésekre utaló bejegyzéseit az eljáró tanács egyenként megvizsgálva az alábbi eredményre jutott.

Hivatkozás	Az eredeti mű vizsgálandó részének megjelölése	Az eljáró tanács véleménye az eredeti mű vizsgált részének szerzői jogi védelméről
#33	EBPP 6–7. oldal EBPP 15. oldal	a vizsgált elem az eredeti mű azonosítható részének minősül
#34	EBPP 14–15. oldal	a vizsgált elem az eredeti mű azonosítható részének minősül
#35	EBPP 16–17. oldal	a vizsgált elem az eredeti mű azonosítható részének minősül
#36	EBPP 17–18. oldal	a vizsgált elem az eredeti mű azonosítható részének minősül
#37	OSDP 4. oldal	a vizsgált elem <i>nem minősül</i> az eredeti mű azonosítható részének

Hivatkozás	Az eredeti mű vizsgálandó részének megjelölése	Az eljáró tanács véleménye az eredeti mű vizsgált részének szerzői jogi védelméről
#38	OSDP 4. oldal	a vizsgált elem <i>nem minősül</i> az eredeti mű azonosítható részének
#39	OSDP 5. oldal	a vizsgált elem az eredeti mű azonosítható részének minősül
#40	OSDP 7–8. oldal	a vizsgált elem az eredeti mű azonosítható részének minősül
#41	OSDP 9. oldal	a vizsgált elem szöveges része az eredeti mű azonosítható részének minősül
#42	OSDP 10. oldal	a vizsgált elem szöveges része az eredeti mű azonosítható részének minősül
#43	OSDP 11–18. oldal	a vizsgált elem szöveges része az eredeti mű azonosítható részének minősül
#45	PFME 4. oldal	a vizsgált elem az eredeti mű azonosítható részének minősül
#46	PFME 4. oldal	a vizsgált elem <i>nem minősül</i> az eredeti mű azonosítható részének
#47	PFME 4. oldal	a vizsgált elem az eredeti mű azonosítható részének minősül
#48	PFME 4–5. oldal	a vizsgált elem az eredeti mű azonosítható részének minősül
#49	PFME 6–26. oldal	a vizsgált elem szöveges része az eredeti mű azonosítható részének minősül

4.6. Az eljáró tanács megállapítja, hogy az Szjt. szerint az eredeti mű azonosítható részének bármilyen felhasználásához a szerző, illetve a vagyoni jogok jogosultjának engedélye szükséges, ennek hiányában pedig a szerzői jogok megsértése megállapítható.

5. Az ötödik kérdésre adott válasz

Az eljáró tanács az Szjt.-nek a kérdésben megjelölt szakaszait önállóan vizsgálva az alábbiakat állapította meg.

5.1. *A nyilvánosságra hozás vonatkozásában:* Az eljáró tanács megállapítja, hogy a részére átadott peranyagban olyan adat nem volt, amely alapján akár csak feltételezhető lenne, hogy az eredeti műveket az alperesek bármelyike az Szjt. 10. §-a szerinti magatartást megvalósítva nyilvánosságra hozta volna. Mivel valamennyi művet a felperes maga adta át az alperesnek, illetve egyéb üzletfelének, valamennyi mű nyilvánosságra hozottnak minősül.

- 5.2. *A névfeltüntetés vonatkozásában:* Az eljáró tanács megállapítja, hogy az alperes dokumentumainak hivatkozott részei nem tüntetik fel az átvett művek szerzőit. Emellett az eljáró tanács azonban jelzi, hogy az Szjt. 12. §-a szerint a névfeltüntetés a szerző személyhez fűződő joga, amely nem ruházható át, azzal akkor is csak maga a szerző rendelkezhet, ha a művével kapcsolatos vagyoni jogokat átruházta a felperesre.
- 5.3. *A mű egységének védelme vonatkozásában:* Az eljáró tanács a részére átadott iratok alapján az eredeti műből vett részek olyan felhasználását nem tapasztalta, amelynek kapcsán felmerülhetne a mű egységének az Szjt. 13. §-a szerinti eltorzítása, megcsonkítása vagy a mű más olyan megváltoztatása, illetve a művel kapcsolatos más olyan visszaélés, amely a szerző becsületére vagy hírnevére sérelmes lett volna.
- 5.4. Az eljáró tanács megállapítja, hogy az eredeti művek megjelölt részeinek átvétele akkor lett volna jogszerű, ha ahhoz az átvételt végző személy az eredeti művek vagyoni jogaival rendelkező személytől az Szjt. 16. §-a szerinti engedélyt kér. Az engedélynek az eredeti mű többszörözésére kellett volna kiterjednie. A rendelkezésre álló adatok alapján az átvétel nem valósított meg terjesztést, és átdolgozásra sem került sor azzal, hogy az átvétel során a szövegeket kismértékben, az eredeti szöveg értelmét, szövegkörnyezetét nem érintő módon módosították.

6. A hatodik kérdésre adott válasz

A Szerzői Jogi Szakértő Testület nem kompetens a Ptk. kártérítési felelősséggel kapcsolatos rendelkezéseit értelmezni, ezzel kapcsolatban az eljáró tanács ezért nem fogalmaz meg véleményt.

7. A nyolcadik kérdésre adott válasz

A Szerzői Jogi Szakértő Testület nem kompetens a Ptk. know-how-ra vonatkozó rendelkezéseit értelmezni, ezzel kapcsolatban az eljáró tanács ezért nem fogalmaz meg véleményt.

8. A kilencedik kérdésre adott válasz

Az eljáró tanács megállapítja, hogy azzal, hogy az eredeti műveket a vagyoni jogok jogosultjának engedélye nélkül használták fel, megsértették e vagyoni jogok jogosultjának szerzői jogait. Mivel az Szjt. 16. § (4) bekezdése szerint ha az Szjt. másképp nem rendelkezik, a szerzőt – illetve a vagyoni jog jogosultját – a mű felhasználására adott engedély fejében díjazás illeti meg, nyilvánvalóan e díjazás elmaradásának következményeként kár éri a jogosultat.

9. A tizedik kérdésre adott válasz

- 9.1. A felperes jogszerzésének jogalapját két jogcímen jelölte meg: részint az Szjt. 6. §-a alapján (együttes művek), másrészt pedig az Szjt. 30. §-a alapján (munkaviszonyban vagy más hasonló jogviszonyban létrehozott művek).
- 9.2. Az együttes művekre vonatkozó szabályok alkalmazhatóságát a szoftverek vonatkozásában a szoftverirányelv 2. cikk (1) bekezdése alapozza meg, amely szerint a „számítógépi program szerzője a programot létrehozó természetes személy vagy természetes személyek csoportja, illetve a tagállami jogszabályok értelmében – amennyiben azt a tagállami jogszabályok lehetővé teszik – jogosultnak minősülő jogi személy. Ahol valamely tagállam jogszabályai elismerik az együttesen létrehozott műveket, a tagállam jogszabályai szerint a mű létrehozójának minősülő személyt kell szerzőnek tekinteni.”
- 9.3. Ahogyan azonban az eljáró tanács korábban már kifejtette, a tárgybeli dokumentumok nem tekinthetők szoftvernek, arra tehát a szoftverirányelv tárgyi hatálya nem terjed ki.
- 9.4. Az Szjt. 6. § (2) bekezdése szerint együttesen létrehozottnak minősül a mű, ha a megalkotásában együttműködő szerzők hozzájárulásai olyan módon egyesülnek a létrejövő egységes műben, hogy nem lehetséges az egyes szerzők jogait külön-külön meghatározni.
- 9.5. Az eljáró tanács számára átadott dokumentumok közül egyedül az F/8 számon átadott mű kapcsán merül fel annak kérdése, hogy teljesülnek-e a hivatkozott jogszabályi rendelkezés szerinti feltételek (több szerző alkotásának szétválaszthatatlan és utólag nem rekonstruálható összeolvadása). Ennek oka, hogy az F/6 és F/9 számon átadott dokumentumokon egy-egy szerző (K. Zs., illetve N. Zs.) került az Szjt. 94/B. § (1) bekezdése szerinti módon feltüntetésre, vagyis kizárólagos szerzőségüket az Szjt. megdönthető vélelemként rögzíti. Olyan adat az eljáró tanács számára nem került átadásra, amely alapján bizonyítani lehetne, hogy nem őket kell a hivatkozott művek szerzőjének tekinteni. Az eljáró tanács rögzíti, hogy az F/10 számon átadott dokumentumon annak szerzőjét (szerzőit) nem tüntették fel, az eljáró tanács számára átadott dokumentumok alapján pedig a természetes személy szerző(k) személye nem volt megállapítható.
- 9.6. A fentieknek megfelelően az F/6 és F/9 számú dokumentum nem minősülhet együttes műnek, az F/7 és F/8 számú dokumentum kapcsán pedig nem került olyan adat átadásra, amely alapján ennek ténye megállapítható lenne.
- 9.7. A felperes jogcímként hivatkozott továbbá az Szjt. 30. §-ára is, vagyis arra, hogy a felperes a szerzői vagyoni jogokat a szerzők munkáltatójaként szerezte meg. Az eljáró tanács e körben rögzíti, hogy a szoftverfejlesztés gyakorlata arra mutat, hogy a szoftverek fejlesztői olyan tartalmú munkaszerződéseket, illetve e jogviszonyhoz hasonló jogviszonyt létrehozó megállapodásokat kötnek, amelyek az alkotást a munkavállaló

munkaviszonyból származó kötelezettségeként határozza meg, ekként pedig ezen alkotások kapcsán jellemzően a munkáltató a szerző jogutódjának tekintendő.

- 9.8. A konkrét ügyben – a 65. számú tárgyalási jegyzőkönyv mellékleteként – átadásra kerültek a felperes és K. Zs., K. A., K. M., N. Zs. és V. G. között létrejött munkaszerződések, illetve ezek módosításai. E szerződések 3.2. pontjai egységesen a következő szöveget tartalmazzák: „Felek rögzítik, hogy – ellentétes írásbeli megállapodás hiányában – a munkabér magában foglalja a munkavállaló által előállított új szellemi termékek, újítások, találmányok (különösen szoftverek, szoftvermodulok, technológiák) ellenértékét.” Az eljáró tanács rögzíti, hogy a csatolt munkaszerződések minden olyan természetes személyt lefednek, aki valamely vizsgált dokumentumon szerzőként feltüntetésre került.
- 9.9. A fentiek alapján az eljáró tanács az F6/, F/8 és F/9 számú dokumentum kapcsán azt állapítja meg, hogy azok szerzői jogutódja a felperes, az F/7 számú dokumentum kapcsán ezt csak valószínűsíti, mivel ennek kapcsán a szerzősége vonatkozó adatok nem kerültek a vizsgálandó dokumentumra fellevezetésre.

10. A tizenharmadik kérdésre adott válasz

- 10.1. A vizsgálat tárgyává tett művek az eljáró tanács megállapítása szerint egyértelműen nem egy teljes, egész e-bank szoftverrendszerét írják le, hanem annak csupán egy szelétét.

11. A tizennegyedik kérdésre adott válasz

- 11.1. Az eljáró tanács megállapítja, hogy az F/6–F/9 számon átadott művek olyan funkcionalitást írtak le, amelyek 2011 áprilisában nem voltak újszerűnek tekinthetők. Az eljáró tanács e körben felhívja a figyelmet arra, hogy a szerzői jogi védelem meglétét az újszerűség megléte vagy hiánya semmilyen szempontból nem befolyásolja. A szerzői jogi védelem feltétele – az Szjt. 1. § (3) bekezdése szerint – kizárólag az, hogy a mű egyéni, illetve eredeti jellegű legyen, az újdonságnak e körben nincs jelentősége.
- 11.2. A Szerzői Jogi Szakértő Testületnek nincs olyan szakvéleménye, állásfoglalása, illetve módszertana, amely alapján az F/6–F/9 számon csatolt művek *értéke általában* megállapítható lenne. Az SZJSZT egy-egy mű „értékére” vonatkozó állásfoglalást soha nem ad ki, szakvéleményét legfeljebb az okozott vagyoni hátrány megállapítására korlátozza. Azonban az okozott vagyoni hátrány megállapítása is erősen korlátos, mivel ahogyan az SZJSZT-37/2007/1 számú szakvéleményben is felhívott SZJSZT-15/2000 szakvélemény rögzíti, *„a szerzői jog ... megsértése által a szerzőnek ... okozott vagyoni hátrány eltérő módon számítható ki a különböző műtípusonként”* és felhasználási módoként. A vagyoni hátrány megállapításának módszertanát az SZJSZT csak egyes

különös műtípusok – így elsősorban a szoftverek – vonatkozásában dolgozta ki. Ennek oka, hogy a szoftverek értékesítési gyakorlata nagyfokú egységességet mutat világszerte, a szoftverekkel jelentős és jól áttekinthető kis- és nagykereskedelmi forgalmat bonyolítanak a jogosultak, ebből következően pedig kialakulnak olyan általánosan érvényesülő magatartási formák, amelyekre a szakértő testület támaszkodhat. A fenti okok miatt, és mivel a vizsgált művek szoftvernek nem minősülnek, azok „értéke” vonatkozásában az eljáró tanács megállapítást nem tehet.

- 11.3. Az eljáró tanács megállapítja, hogy egy szerzői jogilag védett mű kapcsán szerzői jogi relevanciája csak annak van, hogy a művet nyilvánosságra hozottak lehet-e tekinteni. E körben nincs annak külön jelentősége, hogy a művet – annak nyilvánosságra hozatalát követően – milyen széles körben teszik hozzáférhetővé, így annak sincs, hogy egy művet az üzleti döntések során mennyire tartanak bizalmasnak vagy nyilvánosnak. Az eljáró tanács számára átadott iratok alapján abban a kérdésben nem lehet állást foglalni, hogy az F/31 számú iratban megjelölt iratok milyen körben váltak ismertté.

Dr. Szinger András, a tanács elnöke
Dr. Békés Gergely, a tanács előadó tagja
Mamuzsics Gábor, a tanács szavazó tagja

Összeállította: Barsvári Tímea

KÖNYV- ÉS FOLYÓIRATSZEMLE

Francisca Ferreira Pinto: A vállalatok, amelyek rendelkeznek szellemi tulajdon-jogokkal, 55%-kal magasabb jövedelmet termelnek alkalmazottanként, mint amelyek nem – az EUIPO és az ESZH tanulmánya (Companies that own IP rights generate 55% higher revenues per employee than those that do not, according to a EUIPO and EPO study). Lexology, 2021. február 23.

Az EU Szellemi Tulajdoni Hivatala (EUIPO) és az Európai Szabadalmi Hivatal (ESZH) 2021. február 8-án közösen publikált egy, „A szellemi tulajdon-jogok hatása az intenzív iparokra az Európai Unióban” c. tanulmányt, amely szerint még hosszú út vezet ahhoz, hogy a vállalatok tudatában legyenek a szellemi tulajdon-jogok oltalma által nyújtott előnyöknek. Ez különösen igaz a kis- és közepes vállalatokra (kkv-k), mert a tanulmány feltárja, hogy az ilyen vállalatoknak csupán 9%-a rendelkezik szellemi tulajdon-joggal.

Ez a közös tanulmány összehasonlítja a szellemi tulajdon-jogokkal rendelkező vállalatok teljesítményét azon vállalatokéval, amelyek nem bírnak ilyen jogokat, és ennek alapján arra törekszik, hogy kimutassa a kételkedők számára, hogy az innovációba és a szellemi tulajdon-jogokba beruházó vállalatok rendszerint jobban teljesítenek.

Bár a tanulmány csupán néhányat vesz figyelembe a vállalatok által birtokolt szellemi tulajdon-jogok közül, így a szabadalmakat, védjegyeket, mintákat vagy modelleket, és nem foglalkozik a szerzői jogokkal, az eredmények igen figyelemre méltók. A tanulmány kimutatja, hogy a szellemi tulajdon-jogokat ösztönző beruházás közvetlenül befolyásolja a vállalat nyereségességét és fenntarthatóságát, különösen ami a kkv-kat illeti.

Az EUIPO/ESZH által választott indikátor egy vállalat gazdasági teljesítményének mérésére az „alkalmazottankénti jövedelem” volt az elemzés céljára. Az alábbi táblázat a tanulmány egyik legfontosabb következtetését mutatja, és megerősíti az előnyös kapcsolódást a szellemi tulajdon-jogok birtoklása és a gazdasági teljesítmény között: a szellemi tulajdon-jogokkal rendelkező vállalatok alkalmazottanként 55%-kal magasabb jövedelemmel rendelkeznek, mint az ilyen jogokkal nem rendelkező vállalatok, míg a különbség az alkalmazottankénti jövedelemben a kétfajta vállalat között még magasabb: +68%.

	Alkalmazottankénti jövedelem különbsége a szellemi tulajdon-jogokat birtokló és nem birtokló vállalatok között
Nagyvállalatok	+18%
kkv-k	+68%
Összesen	+55%

A tanulmány feltárja, hogy éppen a folytonos innovációs erőfeszítések lényegesek ahhoz, hogy egy vállalat növekedni tudjon a COVID-19 járvány új gazdasági szorítása mellett, és fenntartható fejlődés érhető el, ha ezek a vállalatok védik innovációjukat, és megfelelően lajstromoztatják szellemi tulajdon-jogaikat.

A kutatók által éveken keresztül végzett elemzések útján szerzett információk szerint a kkv-k félnek találmányaik, védjegyeik, mintáik és modelljeik lajstromoztatásától. Ez főleg annak tulajdonítható, hogy nem értik meg a szellemi tulajdon-jogok fontosságát, de ebben természetesen az is szerepet játszik, hogy félnek az innováció védelmével kapcsolatos nagy összegek kifizetésétől is.

A tanulmány eredményesen fejt ki, hogy – bár a szokásos kivételekkel – az innovációba beruházó, majd a vonatkozó szellemi tulajdon-jogokat oltalmazó és lajstromoztató vállalkozások a következő években sokkal jobban boldogulnak és érvényesülnek gazdaságilag.

Portugáliában, miként számos más országban is, sok vállalat kezdte meg az áttérést a digitális technológiára. Minthogy a fogyasztók nem tudnak belépni az üzletekbe, vagy egyszerűen félnek attól, a vállalatok új utakat találnak arra, hogy kapcsolatban maradjanak fogyasztóikkal, és ők lépjenek be azok otthonába.

Olyan változásokat, amelyek rendszerint éveket igényelnek, hetek alatt valósítanak meg, és olyan megoldásokat, amelyek csupán nagyvállalatok számára voltak elérhetők (főleg az ezzel járó beruházások pénzügyi terhe miatt), most elérhetők a kkv-k számára is. Ez annak folytán következett be, hogy megszaporodtak az olyan vállalatok, amelyek megváltoztatták üzleti módszereiket annak érdekében, hogy több megvalósítható, digitális megoldást nyújthassanak fogyasztóiknak.

Egyre több olyan vállalatot látunk, amely virtuális és megnövelt realitású megoldásokkal viszi fogyasztóit virtuális üzleteibe, vagy új alkalmazásokat fejleszt ki, amelyek lehetővé teszik, hogy fogyasztói „kipróbálják” termékeit, mielőtt megveszik azokat.

A különleges helyzet, amely egyes vállalatokat arra kényszerített, hogy gyorsan alkalmazkodjanak az új üzleti környezethez, a beruházások és az innováció növeléséhez, valamint új műszaki megoldások megalkotásához vezetett.

A digitalizáláshoz és az innovációhoz vezető, boldogító és lenyűgöző útra érő vállalatoknak azonban új utat kell találniuk a minél több haszonhoz is, amire azért is szükségük van, mert ez az új út komoly erőforrásokat is igényelhet. Új megoldások kidolgozása új minta vagy védjegy kidolgozását igényli. Az üzleteknek fel kell mérniük, hogy ezeket a beruházásokat és alkotásokat védeni lehet-e annak érdekében, hogy innovációs beruházásukat és kreativitásukat biztosítani lehessen a versenytársak azonnali utánzása ellen.

Dr. Palágyi Tivadar

* * *

Kyriakos Fountoukakos, Sebastian Moore és Kristien Geeurickx: Az EU Bizottsága első ízben foglalkozik megosztott szabadalmibejelentés-benyújtási és perlési stratégiákra vonatkozó ügygel (First time EU Commission pursues case relating to divisional patent filing and litigation strategies). Lexology, 2021. 03. 04.

Az EU Bizottsága (EUB) több vizsgálatot is folytat a *Teva* gyógyszeripari vállalat ellen. 2021. március 4-én bejelentette: formális kutatást indított annak felderítésére, hogy a *Teva* versenyellenes magatartást folytatott-e hatalmas pénzügyi sikert hozó *COPAXONE* gyógyszerre vonatkozásában, amelyet sclerosis multiplex kezelésére használnak.

A gyógyszer hatóanyagára, a glatiramer-acetátra vonatkozó szabadalom 2015-ben járt le, aminek következtében lehetővé vált a gyógyszer generikus változatainak piacra vitele és versenyzése a *Teva COPAXONE* gyógyszerével. A Bizottság azt vizsgálja, hogy a *Teva* bizonyos ténykedései – megosztott szabadalmak stratégiai benyújtása, visszavonása, továbbá kommunikációs kampányok a versengő termékek ellen – késleltették-e a versenyző generikus gyógyszerek piacra lépését, és ez az uralkodó helyzettel való visszaélést okozott-e a TFEU (az EU működési szerződése) 102. cikke szerint.

A vizsgálat számos „rajtaütésszerű” szemlét követett, amelyeket a *Teva* EU-beli leányvállalatainak épületeiben hajtottak végre 2019. októberben.

Ez az első alkalom, hogy a Bizottság nyomon követi egy vállalat tevékenységét megosztott szabadalmakra vonatkozó stratégiai lépései miatt. Az alaki vizsgálat megindítása nem jelzi, hogy bitorlás történt volna, és a Bizottság vizsgálata most azzal folytatódik, hogy az ügyet alapos elemzésnek vetik alá.

a) Vizsgálat alatt a Teva magatartása

A vizsgálat a *Teva* magatartásának két típusára terjed ki: a bejelentési stratégiára és a kirekesztő becsmérélsre.

Bejelentési stratégia

Azt állítják, hogy a *Teva* mesterségesen megnyújtja a *COPAXONE* kizárólagosságát azzal, hogy stratégiaiilag benyújt és visszavon megosztott szabadalmi bejelentéseket, illetve szabadalmakat, amivel késlelteti a generikus versenytársak piacra lépését, akik kénytelenek mindegyik esetben új törvényes eljárást indítani.

A megosztott szabadalom egy korábbi alapszabadalmi bejelentésből származik. Több megosztott szabadalom származhat egy alapszabadalmi bejelentésből, és ezután további megosztott szabadalmi bejelentéseket lehet benyújtani, amelyek ezekből a megosztott bejelentésekből származnak. Ez egy nagy szabadalomcsaládhoz vezethet, amely gyakran egymást átfedő találmányokon alapszik. Megosztott szabadalmak bármikor elágaztathatók egy alapszabadalmi bejelentésből, amíg az alapszabadalmi bejelentésre szabadalmat nem

adnak, ami annyit jelent, hogy egy olyan versenytárs, aki be kíván lépni a piacra, megosztott szabadalmak árával találhatja szembe magát, amelyek mind a széles oltalmi körű alap-szabadalomból ágaznak el.

Úgy tűnik, hogy a Bizottság egy olyan stratégiával foglalkozik, amelyre az jellemző, hogy megosztott szabadalmi bejelentéseket nyújtanak be egyszerűen azért, hogy akadályozzák a lehetséges versenytársakat, akiknek foglalkozniuk kell a kérdéses szabadalmakkal, majd azal szembesülnek, hogy visszavonták a benyújtott szabadalmi bejelentést, és újra foglalkozniuk kell a jogi kihívásokkal. Ez a stratégia azt célozza, hogy távolítsa a versenytársakat, ami a TFEU 102. cikke alapján az uralkodó helyzettel való visszaélés lehet.

Kizáró becsmélés

A Bizottság azt is vizsgálja, hogy a Teva részt vett-e kommunikációs hadjáratban olyan céllal, hogy csökkentse a konkurens glatirameracetát-gyógyszerek használatát. Az egészségügyi szervezetek és szakemberek elleni hadjárat a versengő termékeket célozza meg azzal, hogy kétségbe vonja használatuk biztonságát annak ellenére, hogy a termékeket az illetékes közegészségügyi hatóságok engedélyezték.

A generikus gyártók gyakran panaszkodnak amiatt, hogy a Teva magatartása, így a szabadalmi eljárásokkal való visszaélés és a kizáró becsmélés, fontos gátja lehet a piacra lépésüknek, megnehezítve az originátorok gyógyszereivel való versenyt annak ellenére, hogy a hatóanyag szabadalmának oltalmi ideje már lejárt. Itt most a Bizottság feladata megállapítani, hogy az ilyen magatartás, figyelembe véve az ügy sajátos összefüggéseit és körülményeit, a TFEU 102. cikke alapján az uralkodó helyzettel való visszaélést jelent-e.

b) Az AstraZeneca elleni vizsgálat

A TFEU 102. cikke szerinti visszaélések listája nyíltvégű, azonban a tiltás „sajátos felelősséget” ró a vállalatokra, amelyek uralkodó helyzetben vannak, hogy a piacon ne gátolják a tisztességes versenyt.

A Teva-vizsgálat szempontjából különleges jelentőséggel bírhat az AstraZeneca-ügy. A Bizottság 2005. júniusban 60 millió EUR-ra büntette a Tevát, mert a protonpumpa-inhibitorok piacán visszaélt uralkodó helyzetével. A Bizottság két különálló visszaélést azonosított, amelyek részét képezték az AstraZeneca arra irányuló stratégiájának, hogy kizárja a generikus versenytársakat fekélyellenes LOSEC gyógyszerének a forgalmazásából.

Az első visszaélés abban állt, hogy a nemzeti szabadalmi hivataloknak félrevezető megbízásokat adott, amelyek kiegészítő oltalmi tanúsítványokat (SPC-eket) eredményeztek, azonban az AstraZeneca azokra egyáltalán nem, vagy pedig csak rövidebb időtartamra volt jogosult, és mindezzel bizonytalanságot, késedelmeket és zavart okozott a generikus termékek piacra vitelében. A második visszaélés abban állt, hogy az AstraZeneca szelektíven levetette magát a forgalmazási engedélyek lajstromáról azokban az országokban, ahol generikus vállalatok a gyógyszer generikus változataira kértek forgalmazási engedélyt, ami

megakadályozta, hogy a generikus vállalatok olyan egyszerűsített eljárást alkalmazzanak, amely gyorsabb volt, és amellyel könnyebben lehetett forgalmazási engedélyt kapni.

A Bizottság döntését az EU Bírósága (Court of Justice of the EU, CJEU) fellebbezés után fenntartotta az uralkodó helyzetben levő vállalatok „különleges felelősségére” utalva. A CJEU végkövetkeztetése az volt, hogy az AstraZeneca konkrét engedély nélkül nem használhatta a szabályozó eljárásokat olyan módon, hogy ezáltal gátolja generikus termékek bevezetését.

Az AstraZeneca ellen indított vizsgálat azonban főleg abban különbözött a Teva elleni vizsgálattól, hogy az AstraZeneca „helytelenül használta” a szabadalmi rendszert „félrevezető megbízások” adásával. A jelen ügyben, legalábbis a Bizottság sajtóközleménye szerint, nincs utalás a szabadalmi rendszer törvénytelen vagy csalárd használatára vagy félrevezető megbízásokra. Ezért úgy tűnik, hogy a Teva-ügy tovább megy, olyan magatartásra összpontosítva, amely a szellemi tulajdoni szabályok szerint törvényesnek tűnik, de mégis visszaélésnek tekinthető, ha az a célja, hogy akadályokat létesítsen, és mesterségesen meghosszabbítsa az oltalmi időt.

Itt azt is meg kell jegyezni, hogy a szabványt nehéz teljesíteni ahhoz, hogy egy perlési stratégiát visszaélőnek lehessen találni. Az *ITT Promedia*-ügyben (T-111/96) az EU Törvényszéke (General Court of the EU, GC) megállapította, hogy jogi eljárások folytatása a bíróhoz való hozzáférés alapvető jogának a kifejezése.

A Bizottság egyértelműen a gyógyszeripar visszaélő magatartására összpontosít. A visszaélésnek minősíthető magatartás nyíltvégű természete folytán a gyógyszeripari vállalatoknak, amelyek szellemi tulajdon-jogaik alapján gyakran uralkodó helyzetben találhatják magukat, ügyelniük kell arra, hogy szellemi tulajdonjog-szerzési és jogérvényesítési stratégiáik ne tűnjenek visszaélőnek a szabályozó hatóságok előtt.

Dr. Palágyi Tivadar

* * *

Avi Loeb: *Földönkívüli. Egy idegen civilizáció első nyomai. Agave Könyvek, 2021; ISBN: 9789634198734*

Könyv a világ egyik legjobb intellektuális játékaról, az asztrofizikai kutatásról. Ám sokat elmond arról is, hogy a kutatás világa a gyarlóságok dzsungelé is, s bizony messze nem fenékgig tejfel.

Captatio benevolentiae:

„A siker valószínűségét nehéz megbecsülni, de ha nem kutatunk, akkor a siker valószínűsége nulla lesz.” Giuseppe Cocconi és Philip Morrison

„Aki nem számít a váratlanra, az soha nem fogja megtalálni.” Epheszoszi Hérakleitosz

„Egyedül vagyunk? Ez az egyik alapvető kérdés, amivel az emberiség szembesülhet. Abban a pillanatban, hogy választ kapunk rá (akár igenlőt, akár nemleget), rendkívül lényeges dolgokra nyílik rálátásunk. Nagyon kevés olyan kozmológiai kérdés van, ami ennyire fontos lenne. Persze az is nagy jelentőségű lenne, ha megtudnánk, mi előzte meg az ősrobbanást, hová kerül a fekete lyukak által beszippantott anyag, vagy milyen elméleti megközelítés hozza végre összhangba a relativitáselméletet a kvantummechanikával. Jómagam életem nagy részét annak szenteltem, hogy megtaláljam a választ az első két kérdésre. De megváltoztatnák ezek az ismeretek az énképünket annyira, mint az, ha kiderülne, hogy az ember csak egy intelligens faj a sok közül – vagy pont fordítva: mi vagyunk az egyetlen tudatos intelligencia az univerzumban? Nem hinném.” Avi Loeb

Mindhárom idézet a könyvből.

A tudományos megismerés hőseposza, ahogyan az ókori babiloni csillagvizsgálóktól kezdve igyekszünk mind többet megtudni világunk felfoghatatlanul hatalmas és összetett rejtélyéről, a világűr sokféle objektumának fejlődéstörténetéről, rendszertanáról, életéről, haláláról. Az ismeretek megszerzésében, és szintúgy a feltevések, elméletek ellenőrzésében a kutatók csak igen korlátozott mértékben tudnak támaszkodni a közvetlen tapasztalatszerzésre, ezért itt talán minden más kutatási területnél nagyobb mértékben kell folyamodniuk a tudományos gondolkodásban rejlő lehetőségek kiaknázásához. Épp ez teszi, kimagasló tudományos jelentősége mellett, pompás intellektuális játékká. Az eredmények itt olyan ötvözetből születnek, amelyek fő összetevői:

- folyamatosan fejlesztett megfigyelőeszközök és -technológiák,
- kényszerűen kevés tényanyag,
- nagyon sok tárgyi tudás,
- rengeteg ész az elemzéshez, értékeléshez, következtetések levonásához és mérlegeléséhez, és erre támaszkodó bátorság akár szembe is menni a fősodor álláspontjával és az ahhoz fűződő érdekekkel.

Loebnek – a Harvard Csillagászati Tanszéke vezetőjének – *szakmai pályafutása tanúbizonysága szerint mindez megvan. Könyvbeli bemutatkozása:* „Szakmai karrieremet mindvégig az univerzum iránti kíváncsiság jellemezte. E sorok írásakor a Harvard Egyetem csillagászati tanszékének vezetője vagyok, a Harvard Black Hole Initiative (BHI) alapító tagja, a Harvard-Smithsonian Asztrofizikai Központ Elméleti és Számítástudományi Intézetének igazgatója, a Breakthrough Starshot Initiative vezető kutatója, az Amerikai Tudományos Akadémia fizikai és csillagászati elnökségi testületének elnöke, a jeruzsálemi Héber Egyetem Einstein: Visualize the Impossible elnevezésű digitális platformjának egyik vezető tanácsadója, valamint az elnöki természettudományos és technológiai tanácsadói kar tagja Washingtonban. Sok rendkívül tehetséges tudós és hallgató mellett dolgozom, akikkel együtt töprenghetünk a világegyetem legrejtélyesebb kérdésein.”

Szakterületéről így szól: „A tudomány olyan, akár egy detektívregény, és ebben a közhelyben az asztrofizikusok számára egy csavar is rejlik, a tudományos nyomozómunkának ugyanis nincs még egy területe, ahol a léptékek és a koncepciók ilyen változatosságával találkozunk. Az érdeklődési területünk kronológiailag az ősrobbanással kezdődik, és az idők végezetéig tart, miközben azt is elismerjük, hogy az idő és a tér relatív fogalom. Kutatómunkánk a legkisebb ismert részecskék, a kvarkok és elektronok szintjéig hatol, ugyanakkor az univerzum pereméig terjed, és – közvetve vagy közvetlenül – mindent érint a kettő között.”

Gondolkodásmódjához: „Sok más fősodorbeli tudományos felvetéshez képest a földön kívüli (sic!) élet elmélete nem spekulatív teória – még az intelligens változatáé sem. Végére is, a Földön megjelent egy technológiailag fejlett civilizáció, és tudjuk, hogy rengeteg olyan bolygó létezik, mint a miénk.”

A kiadó ajánlójából: „A Harvard egyik legjobb csillagásza élénk tárja vitákat kiváltó elméletét arról, hogy a naprendszerünket nemrégiben egy távoli csillagrendszerben élő, fejlett, földön kívüli civilizáció látogatta meg. Végigvezeti az olvasót naprendszerünk első bizonyítottan csillagközi látogatójának izgalmas történetén. Felvázolja nagy felzúdulást kiváltott elméletét és annak jelentőségteljes következményeit, amelyek mind a természettudományra, mind a vallásokra, mind fajunk és bolygónk jövőjére hatással lehetnek.” – Valójában aligha „látogatás” a szó szoros értelmében. A könyvbeli fejtegetés, azon túl, hogy a kérdéses test vajon természetes vagy mesterséges eredetű, az utóbbi esetre információk hiányában nyitva hagyja a kérdést, vajon űrjármű (annak roncsa/darabja), vagy valamiféle űrszemét lehetett. Fontos, hogy tudatos látogatásra semmi sem utalt.

Loeb kulcskérdése e könyvben: „Egyedül vagyunk? Ez a kérdés különbözőképpen megfogalmazva bukkan fel időről időre. A földi élet az egyetlen élet az univerzumban? Az emberiség képviseli az egyetlen tudatos intelligenciát a tér és az idő hatalmas folyamában? Jobb és pontosabb formában talán így önthető szavakba ugyanez: a mérhetetlenül nagy űrben és a világegyetem élete során léteztek vagy léteznek-e más intelligens civilizációk, amelyek a miénkhöz hasonlóan felfedezték a csillagokat, és bizonyítékokat is hagytak az erőfeszítéseikről?”

Erről szól: „Úgy gondolom, 2017-ben *olyan bizonyíték haladt át Naprendszerünkön*, amely alátámasztja a feltételezést, hogy erre a kérdésre (volt-e, van-e másutt intelligens élet – Osman P.) igen a válasz. Ebben a könyvben áttekintem ezt a bizonyítékot, próbára teszem az elméletet, és felteszem a kérdést: *milyen következményekkel járna*, ha a tudósok ezt is ugyanolyan komolyan vennék, mint a szuperszimmetriával, az extra dimenziókkal, a sötét anyag természetével és a multiverzumok lehetőségével kapcsolatos elképzeléseket.” – Morcosan és lendületesen tárgyalja, hogy bizonyos nagyon divatos témák, mint az itt említettek, sokkal több figyelmet, s főként az erőforrások elosztásának uraitól sokkal több kutatási támogatást kapnak, mint az intelligens élet keresése az Univerzumban. Amint írja – és erre még vizsztatérünk – „[a]hogy sok szakmára, a tudományos közegre is igaz, hogy *az ismeretlen felfedezése során a konzervatív megközelítés és számos divattrend egyaránt szerepet kap*.” Később részletezi is, milyen jelentős ez a szerep a rendhagyó elméletek fogadtatásában, a kutatási erőforrások elosztásában, s a kutatók témaválasztásában.

Ez a könyv *egy sok szempontból még nehezebb problémával is foglalkozik*: készen állunk-e mi, tudósok, és készen állnak-e a laikusok? *Készen áll az emberi civilizáció szembenézni mindazokkal következményekkel, amelyek a kézenfekvő, bizonyítékalapú elméletekből levont következtetés elfogadásával járnak*, miszerint a földi élet nem egyedi, és talán még csak nem is különösebben lenyűgöző? Attól tartok, hogy erre nemleges a válasz. *Ez a feltételezés pedig aggodalmakra ad okot.*”

„Mi van, ha az 'Egyedül vagyunk?' kérdésre már megérkezett a válasz, csak túl visszafogott, tünékeny és kétértelmű volt? Mi van, ha a megfejtéshez minden megfigyelő- és dedukciós képességünket be kell vetnünk? És mi van, ha ebben a válaszban egy másik is rejlik, mégpedig az imént feltett kérdésre: *hogyan ér majd véget földi életünk és kollektív civilizációnk, már amennyiben véget ér?* A következő oldalakon *azt a hipotézist mutatom be, hogy az emberiség kapott már ilyen választ*, éspedig 2017. október 19-én. Nemcsak ezt az elméletet fontolom meg, hanem az üzeneteket is, amelyeket az emberiség számára tartogathat, továbbá mindkét esetre számba veszem a következményeket: arra is, ha levonjuk a tanulságokat, és arra is, ha nem.”

Jó kérdés! „Ha a Naprendszerünkben megjelenne a földön kívüli élet bizonyítéka, észrevennénk egyáltalán? Azzal, hogy a gravitáció törvényeinek ellentmondó űrhajók megjelenése okozta nagy durranást várjuk, nem azt kockáztatjuk, hogy lemaradunk más érkezők visszafogottabb hangjáról? Mi történne például, ha ez a bizonyíték valamilyen inaktív vagy rosszul működő technológiai eszköz lenne – mondjuk, egy egymilliárd éves civilizáció hulladéka?” Egy idekapcsolódó *remek tétele*: „Az emberek sokkal könnyebben észreveszik a földön kívüli civilizációk technológiai nyomait, miután ők maguk is kifejlesztették azt a technológiát” – ez természetes is, hiszen amíg nincs olyanjuk, hogyan ismernének rá?

A téma alapjául szolgáló megfigyelés: „Robert Weryk csillagász 2017. október 19-én felfedezett egy, az űrben mozgó objektumot. A Pan-STARRS obszervatórium által gyűjtött adatok között figyelt fel a képekre, amelyeken az egy égen átszáguldó fénypont formájában jelent meg, és túl gyorsan mozgott ahhoz, hogy a Nap gravitációjának fogságába essen. A csillagászok közössége hamarosan arra a megegyezésre jutott, hogy *Weryk a Nap-rendszerünkben valaha észlelt első csillagközi objektumra bukkant*. Mire a nevében is megegyeztek (‘Oumuamua – Osman P.), már több mint harminckétmillió kilométerre járt a Földtől, és sebesen távolodott.”

Loeb expozíciója: „*Ez a könyv legfőképpen a 2017. október 19. utáni tizenegy nap során összegyűlt bizonyítékokkal foglalkozik. Ennyi időnk volt megfigyelni az első ismert csillagközi látogatónkat.* Ezeknek az adatoknak az elemzése további megfigyelésekkel kiegészítve segít következtetéseket levonni a szóban forgó égitestről. A rendelkezésünkre álló adatok mindazonáltal így is jelentősek, és sok mindenre következtethetünk belőlük. Ezeket mind részletezni fogom ebben a könyvben. Szerepel közöttük egy olyan következtetés is, amellyel mindenki egyetért, aki az adatokat tanulmányozta: ha ezt a látogatót összehasonlítjuk a csillagászok által valaha megfigyelt összes többi objektummal, kijelenthetjük, hogy valóban különleges volt. A megfigyelt furcsaságokkal kapcsolatban felállított elméletek is ehhez mérhetően egzotikusak. Szerintem ezekre a furcsaságokra a legegyszerűbb magyarázat, hogy az objektum egy nem földi eredetű intelligens civilizáció műve. Az átláthatóság szellemében jegyzem meg, hogy néhány tudós úgy véli, elméletem meghaladott, nem illeszkedik a természettudomány fősdrába, mi több: veszedelmesen elfogult. Csakhogy szerintem a legnagyobb hiba, amit elkövethetünk, ha a felvetett eshetőséget nem vesszük elég komolyan. Megmagyarázom.”

A könyv végigvezet a „van-e élet a Földön kívül is” kérdéskörön, amelyhez ez a kutatás is kapcsolódik; az ‘Oumuamua felfedezésén; a vele kapcsolatos vizsgálódásokon; a mibenlétének azonosítására törrő próbálkozásokon. Ez természetesen önmagában is roppant érdekes, ám talán még inkább az annak bemutatása, ahogy egy jól felismert, tehát valóban létező, azonban szó szerint rendkívüli tényre – jelen esetben az ‘Oumuamua bizonyos sajátosságaira és azok együttesére – *Loeb úgy keres magyarázatot, hogy a tudományos eredmények széles köréből válogatva különféle hipotéziseket próbál rá.* Nagyon sok ismeret és nagy találékonyság kell ehhez – s óhatatlanul is felötlik, hogy valószínűleg ez is egyike lesz a területeknek, amelyeken az MI legalábbis mind keményebb versenytársa lesz az embernek.

A jelentőségéhez: „*Nincs olyan kutatási irány, ahol a kockázat és a jutalom nagyobb lenne, mint a földön kívüli élet keresésének területe.* Sőt, az ‘Oumuamua alig tizenegy napos útjának adatai eleve informatívabbak, és több megfigyelési bizonyítékkal szolgálnak, mint amennyit az összes divatos, az asztrofizikai közösséget lenyűgöző gondolatbuborékkal kapcsolatban begyűjtöttünk.” (A már említett divattémákra utal.)

Kockázatvállalás vs eredmény az úttörő kutatásban: „A földön kívüli élet keresését övező ellenállás egy része annak a konzervativizmusnak tudható be, amelyet sok tudós is magáévá tesz, hogy minimalizálja a karrierje során elkövetett hibák számát. Ez a legkisebb ellenállás

útja, és eredményes is, hiszen azok a tudósok, akik megtartják a konzervatív szemléletüket, több kitüntetéssel, díjjal és anyagi támogatást kapnak. Sajnos ez a buborékhatást is erősíti, mert az anyagi támogatás miatt mind nagyobb kutatócsoportok jönnek létre, amelyek ugyanazokat a konzervatív gondolatokat visszhangozzák. Ez pedig hólabdahatást okozhat, vagyis *a buborékokban felerősödik a konzervativizmus, ami az ifjú kutatókból kiöli a velük született kíváncsiságot, s a legnagyobb részük úgy érzi, hogy be kell állnia a sorba. A trend annyira elfajulhat, hogy önbeteljesítő jóslattá változtatja a tudományos konszenzust.* Az értelmezések korlátozásával és a távcsöveinkre erősített szűrőkkel azt kockáztatjuk, hogy lemaradunk felfedezésekről.” – A „szűrők” az eleve megalkuvást jelentik: a felismerésekben és következtetésekben kerülni a konfliktust a „túlerővel”. Némi cinizmussal, „az úttörő felfedezés gyilkosa a józan belátás”, s ez messze nem csak az asztrofizikára igaz.

C'est la guerre: „Ha azt mondom, az 'Oumuamua földön kívüli technológiának tulajdonító hipotézisem rosszállással szembesült, akkor nagyon enyhén fogalmazok. Persze a fősodratú média repesett, és a nagyközönség is le volt nyűgözve, tudóstársaim azonban – mondjuk úgy – óvatosabban reagáltak. 2019 júliusában az International Space Science Institute (ISSI) 'Oumuamua-csapata közzétette egybehangzó következtetését a Nature Astronomy című lapban: 'nem találtunk meggyőző bizonyítékokat, amelyek alapján az 'Oumuamua földön kívüli eredetéről szóló magyarázatot meggyőzőbbnek tartanánk'. Beismerték, hogy majd csak a chilei Vera C. Rubin obszervatórium korszerű távcsövének üzembe helyezése után szerezhethetünk elegendő adatot annak eldöntésére, 'milyen gyakoriak – vagy ritkák – az 'Oumuamua tulajdonságai'.

Soha nem állt szándékomban a harvardi asztrofizika 'fenegyerekévé' válni, ahogyan Michelle Starr tudományos újságíró nevezett. Az anomáliákkal kapcsolatos álláspontom egyáltalán nem változott az általános iskola első napja óta: – kíváncsiság és kételkedés jellemzi, vagyis megállok annyi időre, hogy át tudjam gondolni, mi következne abból, ha az egyik cselekvési sort választanám a másik helyett. Matthew Knight, a Marylandi Egyetem csillagásza, az ISSI 'Oumuamua-csapatának tagja Starr kérésére így foglalta össze eredményeit: 'Még soha nem láttunk semmi olyasmit a Naprendszerünkben, mint az 'Oumuamua. Igazából még mindig rejtélynek minősül.' Majd hozzátette: 'Mi azonban jobban szeretünk az általunk ismert analógiáknál maradni.'” – Ezt nevezik komfortzónának. S ahogy a nemesfémek a szupernóvák belsejében születnek, ugyanúgy a valódi áttörést jelentő tudományos eredmények – s a forradalmi innovációk – a komfortzónán kívül.

Alapkoncepció a kutatáshoz: „Mi történik, ha az árok rejtélyes végéről indulunk el, és nem az ismerős analógiás végéről? Milyen kérdések merülnek fel, és milyen új megválaszolási módszerek jelennek meg, amikor teret adunk olyan lehetőségeknek, amelyek a meghatározó feltevéseinkkel nem állnak ugyan összhangban, de a birtokunkban lévő adatokkal igen? Ez nem pusztán üres kérdés. A birtokunkban lévő adatok arra készítetnek minket, hogy rendkívül ritka magyarázatokat keressünk rájuk.

A tudósoknak 'soha nem látott' elméletekkel kellett magyarázatot találniuk az 'Oumuamua bizonyított sajátosságaira. Az általunk feltérképezett rengeteg aszteroida és üstökös közül egy sem rendelkezett ilyen különös tulajdonságokkal. *Ha az objektumnak ezek a tudományos fősodorbeli hipotézisei méltónak bizonyultak a felvetésre, akkor a földön kívüli technológiáról szóló, szintén 'soha nem látott' hipotézis sem érdekel kevesebbet.*

A statisztikai ritkaságoknak a furcsaságok polcán van a helye, azokból nem születnek újfajta tudományos módszerek. (Ezzel az olyan magyarázatokra utal, amelyek a bevett elméletek keretein belül maradnak, ugyanakkor rendkívül kicsiny annak valószínűsége, hogy olyasmi tényleg létezhessek. Loeb erre konkrét példákkal is szolgál: egy szuperkülönleges üstökös vagy porfelhő – Osman P.) Ám ha elismerjük, hogy az 'Oumuamua akár egy földön kívüli technológia műve is lehet, és tudományos kíváncsisággal közelítjük meg ezt a hipotézist, akkor *a bizonyítékok és a felfedezések kutatásának teljesen új távlatai nyílnak meg előttünk.*"

Statisztikai közelítés: Loeb a témakörben járattan olvasó számára kissé rágósabb statisztikai okfejtéssel is előáll annak alátámasztására, hogy az 'Oumuamua nem természetes eredetű. Ebből csak ízelítőül: „2018-ban tudósok egy kis csoportja ismét foglalkozni kezdett az 'Oumuamua-jellegű sziklák csillagközi űrbeli mennyiségének kérdésével. Miközben azt vizsgálták, hogy a Pan-STARRS mennyire képes észlelni az űrben az 'Oumuamuához hasonló égitesteket, levontak néhány általános következtetést. Kiderítették, hogy a csillagközi anyag ahhoz elegendő számsűrűségéhez az űrben, hogy az 'Oumuamua csak egy véletlenszerű szikla legyen, a feltételezettnél sokkal nagyobb mértékű 'tömegkilövellési arányra' lenne szükség. Korábbi munkatársam, Amaya Moro-Martin két további tanulmányban bebizonyította, hogy a véletlenszerű pályát követő, 'Oumuamua-szerű objektumok természetes számsűrűsége még akkor is több nagyságrenddel kisebb lenne a szükséges értéknél, ha az összes bolygórendszer kilőné az összes benne található szilárd anyagot." Másik közelítésként részletesen boncolja az 'Oumuamua mozgását az ún. lokális nyugalmi ponthoz képest, s ennek eredménye is azt támasztja alá, hogy aligha lehet természetes „meghajtású”.

Loeb sorra veszi az 'Oumuamua különleges sajátosságait, s rámutat, mennyire kicsiny azok összegzett statisztikai valószínűsége. „Ezeket az adatokat a következőképpen lehetne összefoglalni: *az 'Oumuamua egy statisztikailag rendkívül szélsőséges különnc.* Ezek a számok próbára teszik az életszerűség határait, és magyarázatot követelnek. Ezért vettem fel, hogy keressünk egy másik, hihetőbb hipotézist. Elő is álltunk egy olyannal. A „*hihetőbb hipotézis*” – Loeb fejtegetéseiben az egyetlen, amely ráillik a tapasztalati tényekre –, hogy az 'Oumuamua egy felettébb különleges alakú fényvitorlaszerű test, amelynek pályáját Naprendszerünkben a napfény tolóereje módosítja. Ámde: „Amennyire tudjuk, semmi nem rendelkezik ilyen méretekkel a természetben, és nem ismerünk olyan természetes folyamatot, ami képes lenne ilyesmit létrehozni. Az emberiség persze készített már olyasmit, ami megfelel ezeknek a feltételeknek, és amit még az űrbe is kilőttünk: ez a fényvitorla.”

Karakteres logika! „Az, hogy az összes analógiánk földi jellegű, csak abból fakad, hogy e könyv szerzője is innen származik. Ha az emberek bójákat telepítenek, kommunikációs műholdak hálózatait építik ki és riasztórendszereket készítenek, akkor valószínűleg más civilizációk is csinálnak hasonlókat. Sőt, ezek a feltételezések pont azért hihetőek, mert az összes olyasmiről szól, amit az emberiség is képes lenne megtervezni, elkészíteni és felbocsátani az űrbe, ha akarná. Ehhez még csak csillagközi indítékokra sem lenne szükségünk. Csak azért nehéz belátni, hogy ez a válasz az ‘Oumuamua-ra is igaz lehet, mert ahhoz el kellene fogadnunk, hogy az ‘Oumuamua földön kívüli eredetű. Ez pedig azért esik nehezünkre, mert komolyan kellene vennünk hozzá annak lehetőségét, hogy nem mi vagyunk az egyetlen intelligens faj az univerzumban.” – Loeb ismételten is visszatér arra, hogy ennek elismeréséhez, a világegyetemben betöltött helyünk reális értékeléséhez alázat kell, s arra nagyon is szükség lenne.

A fényvitorla-hipotézis ereje: „Ehhez a hipotézishez a logika és egy sor bizonyíték vezetett el minket – röviden összefoglalva az, hogy maradtunk a tényeknél. Ám ha komolyan vesszük ezt a hipotézist, az új és elképesztő kérdéseket vet fel azzal kapcsolatban, hogyan jelent meg az ‘Oumuamua az univerzumunkban, és honnan jött. Sőt, mint azt el fogom magyarázni, még arra is lehetőséget ad, hogy feltegyük a kérdést: találkozhatunk-e valaha ennek a rejtélyes objektumnak az alkotójával?

A fényvitorla-hipotézis a lehetőségek egész sorát nyitja meg előttünk – az üstökőshipotézissel ellentétben, amely lezárja azokat. Az, hogy a két hipotézis közül a tudományos konszenzus a konzervatívabbat és korlátozóbbat részesíti előnyben, *többet árul el a tudomány művelőiről és kultúrájáról, mint a bizonyítékokról.*

Gyarlóságunk tükre? Loeb felvetései, vajon mi lehet ez a fura jószág: „Bója. Egy űrkomunikációs hálózat része. Útjelző tábla, amely megkönnyíti a tájékozódást egy földön kívüli civilizáció számára. Szondák kilövőállomása. Más intelligens életformák elromlott eszköze vagy technológiai hulladéka – ezek hihető magyarázatok az ‘Oumuamua rejtélyére. Éspedig azért hihetőek, mert az emberiség itt, a Földön is gyárt effélét, bár sokkal kisebb léptékben, és minden bizonnyal az űrkutatási célokra is készítenénk és használnánk ilyeneket. Ezeket a hipotéziseket csakis az teszi hihetlenné, hogy képtelenek vagyunk elképzelni egy földön kívüli intelligenciát. Ha kizárjuk ennek lehetőségét, azzal csírájában elfojtunk minden ilyen magyarázatot. Egy földön kívüli civilizációval kapcsolatos elméletet felvetni mindenesetre olyan érzés, mint bemutatni egy szkeptikusnak egy teleszkópot, amelybe bele sem hajlandó nézni. Tapasztalataim szerint az effajta ellenállásra az a legjobb ellenszer, ha az ember a saját fejével gondolkodik. Ha ezek az ötletek lázálomszerűnek, túlzónak vagy valószerűtlennek tűnnek, csak emlékeztessük magunkat az előttünk álló bizonyítékokra.”

A tudományos gondolkodás valóságáról: „A kísérleti bizonyítékok hiánya ellenére a főszordbéli elméleti fizikusok vitathatatlanak és evidensnek tartják a szuperszimmetriát, az extra dimenziók elméletét, a húrelméletet, a Hawking-sugárzást és a multiverzumok elméletét. Hogy egy kiemelkedő fizikus egyik konferencián elhangzott szavait idézzem: ‘Ezeknek

az elméleteknek igaznak kell lenniük akkor is, ha nem támasztják őket alá kísérleti eredmények, mert több ezer fizikus hisz bennük. Nehéz lenne elképzelni, hogy a matematikai tehetséggel rendelkező tudósoknak ilyen nagy csoportja tévedne.”

Bizony nehéz nem arra gondolni, hogy erre vezethet, ha a tudományos státusz az egzisztencia alapjává válik, s ezért a Céh támadhatatlan alapelvvé teszi a tévedhetetlenségét, az ellenkezés pedig megtorlást kaphat. (Cinikus riposzt erre a híres mondás: „Egyél tehénlepényt! Tízmilliárd légy nem tévedhet!”) Sabine Hossenfelder, a Frankfurt Institute for Advanced Studies vezető kutatója, elméleti fizikus – kutatási területe a kvantumfizika – a Fizikusok útvesztőben – Hogyan csábít tévutakra a matematikai szépség c. könyvében (Park Könyvkiadó, 2020) azt fejt ki, hogy a természet mélystruktúráinak kutatásában „Ma már egy új alapvető természeti törvény igazolásához szükséges idő esetleg meg is haladhatja egy tudós teljes pályafutásának hosszát. Emiatt az elméletalkotók arra kényszerülnek, hogy az empirikus igazolás helyett más kritériumok alapján döntsék el, melyik utat kövessék. Ezek egyike az esztétikai vonzerő. Új eszmék után folytatott kutatásainkban a szépség sokféle szerepet játszik. Lehet irányelv, jutalom, motiváló erő. De éppenséggel szisztematikus előítélet is.” Tökéletesen rimelnek erre *Loeb szavai*:

„Egy tudományos közösség, amelyik nem igényel megfigyelhető, ellenőrizhető adatokból származó külső megerősítést, pusztán a matematikai szépségük miatt helyesnek ítélt ötletek mellett kardoskodik –, szerintem a valóságtól való elszakadást kockáztatja. Az adatok megszerzése és elméleti ötletekkel való összevetése segít a valóság talaján maradni, és arról biztosít minket, hogy nem hallucinálunk. Sőt, megerősíti a tudomány központi magvát. A fizika nem holmi szórakozási forma, ami arra szolgál, hogy jó véleménnyel legyünk magunkról. A fizika párbeszéd a természettel, nem pedig monológ. Be kell fektetnünk a játékba, és ellenőrizhető előrejelzéseket kell hoznunk. Ehhez pedig az kell, hogy a tudósok kitegyék magukat a hibázás lehetőségének.”

A tudomány mai helyzetéről: „Képzeljük el, hogy azok az adatok, amelyek szerint az ‘Oumuamua egy földön kívüli technológia műve, erősebbek, mint a szuperszimmetria-elmélet helyességét bizonyítók. Mi következhet ebből? Majdnem ötmilliárd dollár ment el a Nagy Hadronütköztető megépítésére, s a részecskegyorsító – amelytől azt remélik, hogy bizonyítékokat szolgáltat majd a szuperszimmetriára – üzemeltetése évente egymilliárd dollárba kerül. Amennyiben a tudományos konszenzus végül lemond erről az elméletről, arra hatalmas kiadások és többnemzedéknyi erőfeszítés után kerül majd sor. Amíg ugyanennyit be nem fektetünk a földön kívüli intelligencia kutatásába, ezt szem előtt tartva kellene értékelni az ‘Oumuamua mibenlétével kapcsolatos kijelentéseket.

A szuperszimmetrián túl egy sor olyan elmélet – most a multiverzumoké ugrik be – kap tiszteletteljes figyelmet tudományos berkeken belül és kívül, amelyekre nincsen bizonyíték. Ettől észbe kaphatnánk, és nem csak a bizonyítékok hiánya miatt. Inkább azon kellene el-

gondolkodnunk, mit árul el ez a tudományról általában. Nem azért nem vagyunk hajlandók a megérdemelt figyelmet megadni a gondolatnak, hogy az 'Oumuamua egy földön kívüli technológia gyümölcse, mert bármi gond lenne a bizonyítékokkal, a begyűjtésük módjával vagy a hipotézist alátámasztó érvekkel, hanem mert nem akarunk szembesülni az ebből következő bizonyítékokkal és érvekkel. Néha az üzenettel van a baj, máskor a hírnökkel, de amikor mindkettő olyan címmel találkozunk, amelyik nem hajlandó meghallgatni őket, akkor a bizonyítékoknál és érvelési módszereknél nagyobb probléma képezi az akadályt."

„Manapság sokkal nagyobb egy ifjú elméleti asztrofizikus esélye az előmenetelre, ha a multiverzumokon töpreng, mint ha a földön kívüli élet bizonyítékait keresi. És ez sajnálatos, főleg mert a fiatal tudósoknak gyakran a karrierjük kezdetén a legélénkebb a fantáziájuk, e termékeny időszakuk alatt pedig olyan szakmával szembesülnek, amely rejtve és nyíltan is megfékezi a kíváncsiságukat arra a félelmükre alapozva, hogy kiszorulnak a tudományos fősodorból.

Az elméleti fizikusok egy korábbi nemzedéke még készen állt a megaláztatásra, hogy az elméleteiket megcáfolják a kísérleti adatok. A saját elméleti levében fortyogó új kultúrában azonban – amely befolyást gyakorol a díjakat megítélő bizottságokra és a kutatásokat finanszírozó szervezetekre – nagy számban találni a népszerű, ugyanakkor még bizonyítatlan paradigmák szószólóit. Amikor a tudósok kétrét hajolnak a szuperszimmetria előtt, noha a Nagy Hadronütköztető még nem talált rá bizonyítékot, vagy amikor ragaszkodnak ahhoz, hogy a multiverzumnak léteznie kell, holott az elméletet semmilyen adat nem támasztja alá, akkor értékes időt, pénzt és tehetséget pazarolnak el. És nemcsak az anyagi forrásaink végesek, hanem az időnk is."

„Mennyire tudja lenyűgözni az ember az idősebb kollégáit? A mai küzdelmes álláspiacra mintha ez számítana a legjobban. A fiatal tudósok úgy érezhetik, hogy hosszas, matematika-ilag bonyolult levezetéseket kell készíteniük. 'Két lehetőség közül kell választanom a karrieremet illetően – mondta nekem az egyik posztdoktor. – A hosszú, bonyolult projektek és a rövid, lényeglátó publikációk között. Ez egy stratégiai dilemma.' A vezető tudósok gyakran árnyaltabb és nehezebben kritizálható eredményekre törekednek. Ők azt tanulták meg, hogy a kifinomultság az elit védjegye, és sokukat ennek megfelelően jutalmazták."

Nyomozók az asztrofizikában: „A Sherlock Holmes-történetek olvasása közben könnyen megfeledekezünk Holmes nézőpontjáról. Számára az összes eset csak egy a sok közül. És a vezérlőelvét: 'ha kizárjuk a lehetetlent, ami marad, bármilyen valószínűtlen is, csak az igazság lehet', mindig, minden egyes nyomozásban alkalmazza. Ebben az értelemben a produktív asztrofizikusok is a kitalált nyomozókra hasonlítanak – bár nem egyforma az összes anomália, a megfigyelésük folyamata azonos."

„Zárjunk ki mindent, ami lehetetlen' – történetesen van még egy faktor, amelyik az 'Oumuamua eredetének és céljának kérdéshez hozzájárul. Ennek nem magához az égitest-

hez van köze, hanem az univerzumhoz – ahhoz az univerzumhoz, amelyben mozog, amely öregebb és hatalmasabb minden egyébnél, amit ismerünk. Talán magában az univerzum korában és a méretében rejlik az ‘Oumuamua egyik rejtélyének kulcsa.’ – ezzel indul egy újabb, magával ragadó gondolatmenet.

Loeb a felvetéseit és fejtegetéseit olykor a személyes élményeivel is érzékelteti vagy színe-síti. „Amikor az ember felnéz az égre egy tiszta éjszakán, ahogy én tettem akkor Tasmaniában, a Tejútrendszer számtalan, Naphoz hasonló csillaga úgy fest, mint egy hatalmas űrhajó rengeteg ablaka, amelyek mögött néhol talán utasok is ülnek. *Mit tudhatunk meg ezekről az utasokról az ‘Oumuamuával való futó találkozásunkból? És, ha már itt tartunk, mit tudhatunk meg önmagunkról?’*”

Van ennek a gondolatmenetének egy roppant meglepő részlete: „Korábbi publikációimban bebizonyítottam, hogy az univerzum gyorsuló tágulása következtében galaxisunk magára marad majd a kihalt űrben. Amikor az univerzum kora tízszerese lesz a mainak, a távoli galaxisok a fénysebességnél is gyorsabban fognak távolodni tőlünk, és az emberiség már csak a saját galaxisunk csillagait tudja majd megfigyelni.” Ez ütközni látszik a tudomány mai állásával, amely szerint tömeggel bíró test nem lépheti túl a fénysebességet, de ez áll az eredeti szövegben is.

Szintén itt, a *Nap jellemző sajátosságainak jelentőségéről a kutatásban*: „Ha tudnánk, hogy a Napunk anomália-e, vagy sem, az sokat elárulna arról, mennyire anomália (vagy nem) az általa fenntartott élet. Amennyiben a Napunk minden tekintetben közönséges gazdacsillag, és a közelében megjelenő értelmes élet rendkívül ritka, esetleg egyedi, akkor a létezésünk nagy valószínűséggel a véletlen eredménye, és tényleg rendkívüli. Ám ha a Nap bizonyos szempontok alapján atipikus, akkor talán éppen ezek az atipikus tulajdonságai elengedhetetlenek az élethez, ami kevésbé teszi véletlenszerűvé és különlegessé a létezésünket. *Ebben az esetben a földön kívüli élet utáni kutatásunk is kevésbé lenne véletlenszerű, mert lenne okunk a miénkhöz hasonló csillagokat megvizsgálni.*” S ehhez egy fontos, valószínűleg kevésbé közismert tényező: „A Nap nagyobb tömegű az ismert csillagok 95%-ánál.”

A *2 x 2 józansága az „egyedül vagyunk?” kutatásban*: „Elbizakodottság lenne azt feltételezni, hogy ebben a hatalmas univerzumban rajtunk kívül nem léteznek intelligens lények. Bár az általunk ismert és nem ismert élet is számos más bolygón létezhet, *nagyon valószínű, hogy már jóval azelőtt rátalálunk a földön kívüli technológiák maradványaira, mielőtt egy létező civilizációval kapcsolatba léphetnénk.* Ezt is szem előtt kell tartanunk, miközben az az ‘Oumuamuához hasonló rejtélyes objektumok tulajdonságaira keresünk magyarázatot.”

„Amennyiben az ‘Oumuamua földön kívüli technológia, akkor *majdnem biztos, hogy a tervezői is bekukucskáltak a közös univerzumunk ködös múltjába*, és hozzánk hasonlóan szintén ‘kifaggatták’ az ionizált és az atomos hidrogént (rádiócsillagászat – Osman P.). Ha

valaki elég kíváncsi ahhoz, hogy a saját naprendszere környékén vagy a csillagok között felfedezőútra induljon az űrben, az következésképpen az univerzumra is kíváncsi – a tulajdonságaira, a múltja magyarázatára és a jövőjére. Nem pusztán arról van szó, hogy a saját kíváncsiságunk és viselkedésünk alapján tudjuk a legjobban meghatározni a földön kívüli élet kíváncsiságát és viselkedését, hanem arról is, hogy *a természettudományos ismereteink biztosítják azt a közös nyelvet*, amely a földön kívüli intelligenciák megértéséhez és talán a velük való kommunikációhoz szükséges. A tudomány arra is eszközt kínál, hogy a felfedezéseinket értelmezzük, bármilyen mulandók és bármilyen sajátosak is. Mert *amit mi el tudunk készíteni, azt nagy eséllyel egy másik intelligencia is el tudja* (amennyiben létezik)."

Asztroarcheológia: „Legendás karrierjének vége felé, egy kollégáival elfogyasztott ebéd során Fermi egyszerű, provokatív kérdést vetett fel: mivel magyarázható az a paradoxon, hogy az űr méreteiből következően a földön kívüli élet lehetősége nagynak tűnik, még sincs rá semmilyen bizonyítékunk? Ha az élet elterjedt az univerzumban, akkor 'hol vannak a többiek?' – kérdezte. Az idők során sok válasz adódott erre. Az egyik különösen lenyűgöző és fontos, főleg ami az 'Oumuamua rejtélyének megoldását és a ránk vonatkozó következményeit illeti. 1998-ban jelent meg Robin Hanson közgazdász *A nagy szűrő* – már majdnem túl vagyunk rajta? című esszéje. Fermi kérdésére talán az a válasz – elmélkedett a cikk –, hogy *egy civilizáció technológiai fejlettsége nagyban előrevetíti a saját pusztulását*. Az a pillanat, amikor egy civilizáció eléri azt a technológiai fejlettséget, mint a miénk – azt a szintet, amikor már képes jelezni a létezését az univerzum többi részének, és járműveket küldeni más csillagokhoz –, *ugyanaz a pillanat, mint amikor a technológiai érettsége elegendővé válik saját maga elpusztításához*, akár klímaváltozás vezet a véghez, akár nukleáris, biológiai vagy vegyi háborúk.”

„Nagy szükségünk lenne egy új csillagászati irányzatra, amelynek az asztroarcheológia nevet adtam. Azokhoz a régészekhez hasonlóan, akik, mondjuk, a maja kultúra nyomait keresve folytatnak ásatásokat, *a csillagászoknak is kutatniuk kellene az űrben a technológiai civilizációk maradványai után*. Lelkesítő ugyan elképzelni, mi mindent találhatnának ezek az asztroarcheológusok, de még csak nem is ez a legmeggyőzőbb indok arra, hogy komolyan vegyük ezt a kutatási irányt. *Ha nekilátnánk, új természettudományos és kulturális jellegű ismereteket szerezhetnénk – és ezek talán segítenének abban, hogy a civilizációnk azon kevesek közé tartozzon, amelyek túlélnek a nagy szűrőt*.”

[Az ehhez szükséges] felkészülésnek az is a része lehet, hogy *minden kapacitásunkat továbbfejlesztjük* (az intellektuálisakat és a technológiaiakat is), hogy képesek legyünk megvizsgálni és értelmezni, amit találunk. Egy ilyen szerény tétnek is lélegzetelállító következményei lehetnek – egy idegen technológia felfedezése segíthet rég áhított célokat elérni.”

Felkészülés, asztrotudományok: „Azokat a feladatokat is komolyan kell vennünk, amelyekkel a földön kívüli látogatóval való találkozásunk során szembesülünk. *Amint meggyőző*

bizonyítékokat találunk az univerzumban a földön kívüli életre, megjósolhatóan nemzetközi viták fognak kitörni azt illetően, hogyan tovább. Miként készülünk fel ezekre a vitákra? Hogyan készülünk a SETI által már évtizedek óta várt kommunikációra vagy a földön kívüli intelligencia bármilyen más bizonyítékára? Az első valószínűleg az 'asztrolingvisztika' tudományterülete lesz, hogy megbirkózzunk az intergalaktikus kommunikáció kihívásaival. Ezt más területek követik majd, olyanok, mint az 'asztropolitika', az 'asztroökonómia', az 'asztroszociológia', az 'asztropszichológia', és így tovább."

S ha azt nézzük, máig tartó történelme során milyen „remekül” sikerült az emberek országainak és egyéb nagy közösségeinek bármiben is tartós és békés együttműködésre jutni, e felkészülésben is kétféle kimenetel esélyes: a partikuláris érdekek egymással szembeni érvényesítése, vagy valódi együttműködés az eshetőségek nyomása alatt. Ha az utóbbi győz, már megérte!

Dr. Osman Péter

* * *

Quo vadis, Sapiens? Töprengés két tételben:

- Yuval Noah Harari: *Homo Deus. A holnap rövid története.* Animus Kiadó, 2020; ISBN: 9789633244975
- Rutger Bregman: *Emberiség. Mégis jobbak lennénk, mint hittük?* HVG Könyvek, 2020; ISBN: 9789635650019

Homo Deus

Remek gondolatébresztő mű: igen alapos elemzés, lendületes jövőkutatással, és nemritkán igencsak radikális nézetekkel. Két kiragadott tétele, előjáróban: „Ma éppen az olyan emberek jelentik a legnagyobb veszélyt a globális törvényre és rendre (ezeket spirituális értelemben értve – Osman P.), akik hisznek istenben és az ő mindenre kiterjedő tervében.” És: „A modernitás központi vallási forradalma nem az istenhit elvesztése volt, hanem az emberiségben való hit megnyerése.” (Más nézőpontból sokkal inkább váltás, amely a világi hatalom újraelosztását és az egyház kiszorítását célozta, igen sikeresen. Az embert többé nem lehetett kifizetni a túlvilági jutalom ígéretével, s féken tartani az ottani büntetés fenyegetésével.)

Hararit így mutatja be a legnagyobb angol nyelvű könyvajánló portál, a *Goodreads*: „A Jeruzsálemi Héber Egyetem Történelemtanszékének professzora. Világtörténelemre, középkori és hadtörténelemre specializálódott. Jelenlegi kutatásai makrotörténelmi kérdésekre összpontosulnak: Mi a kapcsolat a történelem és a biológia között? Mi a lényegi különbség a *Homo sapiens* és a többi állatfaj között? Létezik-e igazságosság a történelemben? Van-e iránya a történelemnek? Boldogabbá vált-e az ember a történelem menete során?”

Jól ismerheti már a magyar olvasó is. SAPIENS – Az emberiség rövid története (Animus Kiadó, 2015) c. könyvében igencsak rendhagyó történelemszemlélettel mutatkozott be. Már ebben bebizonyította, hogy *mer alapvető dolgokról eretnek értékelést adni, s azt alaposan meg is indokolja.* Mellbevágó tételei közül is kiemelkednek: „A történelmet nagyon kevés ember csinálta, míg a többiek szántottak a mezőn, és vizesvödröket cipeltek.” „A mezőgazdasági forradalom a történelem legnagyobb csalása volt.” S eretnek meglátásaként ki is fejti, hogy a búzatermelés sokkal erősebbé tette a fajt, ám sokkal nyomorúságosabbá az egyének életét. Napjaink mindinkább végzetes kórtünete jelenik meg a következő tételében, amely szolgálhat (rész)magyarázatul mind az emberiség mai problémái mind nagyobb hányadára, mind a hajtóerőkre, amelyek a *Homo deus* felé sodornak tovább: „A történelem egyik vastörvénye, hogy *a luxusból előbb-utóbb alapszükséglet lesz, ami új kötelezettségekkel jár.* Ha az emberek egyszer hozzászoktak egy bizonyos luxushoz, attól kezdve magától értetődőnek tekintik azt. Elkezdenek számolni vele. Végül elérnek egy pontra, ahol már nem tudnak megenni nélküle.” (Idézetek a könyvből, kiemelések a recenzió szerzőjétől.) Szintúgy megjelent magyarul is a *21 lecke a 21. századra* (Animus Kiadó, 2018), és *Sapiens – Rajzolt történelem – Az emberiség születése* (Animus, 2020).

E könyvét az Animus frappáns rövidséggel így mutatja be: „Legyőztük a pusztító éhínséget. / Megfékeztük a gyilkos járványokat. / Véget vetettünk az öldöklő háborúknak. / De mihez kezdünk ezek után? / Kísérjük meg legyőzni az öregedést? / Próbáljuk meg kicselezni a halált? / Tegyük az embert istenné? A világhírű egyetemi tanár elgondolkodtatón és világosan vázolja fel az emberiség lehetséges jövőit, és hogy miként válhat a Homo sapiens Homo deusszá.”

Lehetetlenül nagy feladatra vállalkozik benne: Ray Kurzweil, a Google egyik fejlesztési igazgatója tökéletes hasonlatával a szingularitás küszöbén állunk (Kurzweil: A szingularitás küszöbén – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2013/5.). A tartósan exponenciálisan gyorsuló technikai, technológiai, logisztikai és gazdasági fejlődés mellett, még inkább erre visz egy, immár mindenütt és mindenben megjelenő integráló erő, amely ebben minden korábbinál hatalmasabb és hatékonyabb. Ez az egy rendszerré integrálódó, mindent átható információforgalom és adatbázis, becenevén a világháló, amely egyre inkább egy gyorsulva bővülő és „okosodó” gigantikus agyat alkot. Geoff Mulgan remek felvetése a Nagy elme – Hogyan alakíthatja át világunkat a kollektív intelligencia (Princeton University Press – Pallas Athéné Könyvkiadó, 2018 – Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle 2018/4. sz.), s bár az emberiség történelmén azt látjuk, hogy kollektív intelligenciának nyoma sincs az eddigi cselekedetein, a rendszerben hozzáférhetővé váló tudás és tapasztalat talán elér olyan kritikus tömeget, amely megteremtheti a kollektív bölcsesség Nagy Bummját, s kiáradását a Homo sapiens világára. Sorsdöntő, hogy ha így lesz, mit művel vele.

Alighanem a fejlődési folyamatok olyan ugrópontja/szakadása előtt állunk, amelyen túl csak találgatni lehet, mit hoz a jövő. Harari itt ezt teszi a mai tudásunk és eddigi tapasztalataink alapján. Könyve tartalmát jól jellemezhetné a klasszikus kérdés, ezúttal nem Jézushoz, hanem a ma emberéhez intézve: „Quo vadis, Domine?“, s fejtegetéseivel a válasz változatait és az azokhoz vezető mozgatóerőket elemzi.

Hogyan tovább? „Ha valóban kezdünk úrrá lenni az éhezésen, járványokon és háborún, akkor mi veszi át a helyüket a megoldandó problémák listájának az élén? Az emberiségnek fel kell tennie egy korábban példa nélküli kérdést: mit kezdünk magunkkal? Mire figyelünk, és hogyan kamatoztassuk leleményességünket egy bőségben, egészségben és harmóniában élő világban? A kérdés kétszeresen is sürgető, ha figyelembe vesszük, milyen óriási új hatalommal ruház fel bennünket a bio- és az információtechnológia. Mihez fogunk vele kezdeni?” – A szkeptikusabb – vagy realistább – lelkekben felmerülhet a kérdés, vajon mennyire bizonyos „egy bőségben, egészségben és harmóniában élő világ” eljövetele? Emlékezzünk ehhez Harari fent idézett „vastörvényére is”, amely szerint a „luxusból előbb-utóbb alapszükséglet lesz, ami új kötelezettségekkel jár”. Továbbá, még bármi biztosra vehető megoldás nélkül előttünk tornyosuló, voltaképp még fel sem mérhető hatású probléma, vajon mi lesz az emberekkel, ha a mesterséges intelligencia mind számottevőbb mértékben szorítja ki őket a munkaerőpiacról, miből lesz nekik bőség, egészség?

Ránk szállt a felelősség? „Annak fényében, amit a 20. században elértünk, többé nem foghatjuk istenre vagy a természetre, ha az emberek továbbra is szenvednek az éhezéstől, a járványoktól és a háborútól. *Hatalmunkban áll még jobbra tenni a dolgokat*, és még tovább csökkenteni a szenvedést.” – „Hatalmunkban”, valóban? Itt a minden valószínűség szerint a legalapvetőbb kérdéssel kerülünk szembe: a javak feletti uralom kérdésével, amelyek az említett „hatalom”-hoz kellenek. Az „emberiség” biztosan nem gyakorolja ezt az uralmat, hiszen csak egy elvont fogalom, de akkor kik vagy mi teszi? Ehhez még rögvessz visszatérünk.

A folytatás kétszeresen is furcsa: „A történelem nem tűri a vákuumot. Ha az éhezés, a járvány és a háború hanyatlóban van, akkor *az emberiség teendőinek listájára szükségképpen fel kell kerülnie valami másnak*. És ajánlatos nagyon alaposan meggondolnunk, mi legyen az. Másképp teljesen váratlanul érnek bennünket az új ütközetek. Tehát mi veszi át az éhezés, járvány és háború helyét a lista élén a 21. században?” Itt ismét *az alapkérdés áll elénk, amely körül a gondolatmenet legfőképp forog: valójában mi mozgatja „az emberiség” cselekedeteit?* Milyen érdekek és milyen akaratok? Létezhet-e a folyamatok tudatos vezérlése, vagy vak erők irányítanak? Sodródik-e az emberiség a fejlődés folyamában, vagy tehet magáért, és uralhatja a sorsát alakító erőket? Mi a „szükség”, amelyre Harari „szükségképpen” szava utal, s ami voltaképp szinonimája a fenti tételének, amely szerint „a történelem nem tűri a vákuumot”? A történelem cselekedetek folyama, de ki vagy mi benne a végső mozgató, amely „nem tűri”? Ez kulcsfontosságú a jövő várható alakulásának vizsgálatában.

Kulcsmondata: „Amikor választani kell a gazdasági növekedés és az ökológiai stabilitás között, a politikusok, vezérigazgatók és a szavazók szinte mindig a növekedést választják. *Ennél okosabbnak kell lennünk a 21. században, ha el akarjuk kerülni a katasztrófát.*” – Ámde van-e igazán módja az emberiségnek okosabban dönteni, van-e, lehet-e ehhez valódi döntéshozó és érdekérvényesítő infrastruktúrája, vagy vak, mindenfelől felülkerekedő gazdasági érdekek irányítanak? (Szerfelett érdekes mozzanat lesz e tekintetben egy most előttünk álló kezdeményezés, hogy a szegényebb népek érdekében, s végső soron a járvány legyőzésére fel kell adni a védőoltásokra vonatkozó szabadalmi jogokat. Ezzel azonban óriási hasznoktól, s a fejlesztések igen nagy költségeinek megtérülésétől ütik el az érdekelt cégeket – vajon megvalósítható-e ez az emberiség érdekében, s ha igen, miként? S ha megteszik, különösen ha erővel és nem kellő kárpótlással, milyen precedenst teremt, és milyen hatással jár ez a jövőre nézve?)

Mégis kinek a programja? „A siker becsvágyat szül, és a legújabb eredmények arra sarkallják az emberiséget, hogy még merészebb célokat tűzzön ki maga elé. A bőség, egészség és harmónia soha nem látott szintjének biztosítása után a következő céljaink a halhatatlanság, a boldogság és a megistenülés lehetnek. Miután lecsökkentettük az éhezés, betegség és erőszak okozta halandóságot, megkísérelhetjük legyőzni az öregedést, és akár magát a halált is. *Miután megmentettük az embereket a nyomortól, kitűzhetjük célul, hogy ténylegesen boldoggá tegyük őket.* És miután a túlélésért folytatott állati harc fölé emelkedtünk, belefoghatunk abba, hogy istenné tegyük az embert, a Homo sapiensből Homo deust csináljunk.” – De kit/

mit jelenthet itt a többes szám első személy? Milyen tudatot – hiszen a célkitűzéshez tudat kell! – és milyen erőt, amely boldoggá, majd istenné is teszi az embert? S ha a világ továbbra is így halad, az „istenné tevés” sokkal inkább egy jövedelmező iparág lesz, mintsem emberbaráti tevékenység.

Egy sajátosan időszerű felvetése: „A biotechnológia képessé tesz bennünket a baktériumok és vírusok legyőzésére, ugyanakkor azonban *magát az embert teszi minden eddiginél nagyobb fenyegetéssé.* Ugyanazokkal az eszközökkel, amelyek lehetőséget teremtenek az orvosoknak, hogy azonosítsák és meggyógyítsák az újfajta betegségeket, a hadseregek és terroristák még rettenetesebb kórokozókat tervezhetnek. Valószínű tehát, *hogy komolyabb járványok csak abban az esetben fenyegetik a jövőben az emberiséget, ha maga az emberiség hozza létre őket valamilyen kegyetlen ideológia szolgálatában.* Annak a kornak, amikor tehetetlenek voltunk a természetes járványokkal szemben, jó eséllyel vége. De lehet, hogy egyszer még visszasírjuk.”

„Új Béke”: Ezzel a fogalommal illeti, talán Orwell nyomán, a mai világot, amelyben szerrinte „a háborúk eltűnőben vannak”. Magyarázata: „a világgazdaság anyagalapúból tudásalapúvá vált. Korábban a gazdagság fő forrását anyagi javak jelentették, úgy mint az aranybányák, a búzaföldek vagy az olajkutak. Ma a gazdagság fő forrása a tudás. És míg olajmezőket el lehet foglalni háborúban, tudásra nem lehet ilyen módon szert tenni. Ezért ahogy a tudás lett a gazdaság legfontosabb ’nyersanyaga’, a háború kevésbé jövedelmezővé vált, és egyre inkább a világnak arra a részére korlátozódik, ahol még a régimódi anyagalapú gazdaság az uralkodó.” – A valóság igazából sokkal árnyaltabb. Ha Clausewitz nyomán azt vesszük, hogy „a piaci munka a háború folytatása más eszközökkel”, közelebb jutunk a valósághoz. Az is igaz, hogy a hightech világban a békés együttműködés jövedelmezőbb eszköze lehet mások kifosztásának a háborúnál. A 21. sz. világa pedig eddig kétségtelenül a hibrid háborúé. Harari utal erre is, ahogy a következőkben idézzük. „Természetesen nincs garancia arra, hogy az Új Béke örökké fog tartani. Ahogy az atomfegyverek lehetővé tették az Új Békét (ezt ki is fejti – Osman P.), úgy az újabb technológiák újfajta háborúknak nyithatnak teret.” – S mára már az is harci kérdés, mi tekintendő jogállamnak.

Jellegzetes gondolatmenete: „Az Emberi jogok egyetemes nyilatkozata, amellyel talán a legközelebb jutottunk egy globális alkotmányhoz, kategorikusan kijelenti, hogy az élethez való jog az emberiség legalapvetőbb értéke. *Mivel a halál nyilvánvalóan megfoszt minket ettől a jogtól, emberiségellenes bűn, és így hadat kell viselniünk ellene.*”

Vajon az öröklét elérése műszaki fejlesztésre redukálható? „A modern ember számára a halál megoldható és megoldandó technikai probléma. Az emberek mindig valamilyen technikai hiba miatt halnak meg. És minden technikai problémára van technikai megoldás. *Nem kell megvárnunk Krisztus második eljövételét, hogy legyőzzük a halált. Egy csapat okostojás is képes lehet rá egy laboratóriumban.*”

Radikális érvelése, amely érzékelteti az egész gondolatmenete alapjául szolgáló világlátását: „Az Emberi jogok egyetemes nyilatkozata azt mondja: 'minden személynek joga van az élethez', és pont. *Ennek a jognak nincsen lejáratí dátuma.*”

Pompás, és a látszat ellenére cseppet sem vicces felvetése, *mi lesz a tudomány haladásával, ha az ember eléri a halhatatlanságot?* Idézi Max Planck híres mondását: „Az új tudományos igazság nem azzal győz, hogy meggyőzi az ellenzőit és megvilágosodást kelt bennük, hanem azáltal, hogy az ellenzői végül meghalnak, és új generáció nő fel, amely már megbarátkozott vele.”

Mi végre vagyunk? „Bármí, ami elégedetlenséggel tölt el bennünket, *alapvető emberi jogainkat sérti, ezért az államnak csinálnia kell vele valamit.*” Ezzel indít újabb, hosszabb gondolatmenetet, erős kérdőjelekkel és ellentmondásokkal, amelynek egyik sarokpontja: „Ez a logika arra ösztönözheti az emberiséget, hogy második fő céljának a 21. századra a boldogságot tegye meg.” Szép is lenne, ám „[a]mikor Epikurosz a boldogságot határozta meg a legfőbb jóként, figyelmeztette tanítványait, hogy *boldognak lenni nehéz munka.*” S valóban, „[a] boldogság nem jön könnyen. Az utóbbi évtizedek példátlan eredményei ellenére *korántsem biztos, hogy a mai emberek jelentősen elégedettebbek öseiknél.* Mindenesetre baljós jel, hogy a nagyobb bőség, kényelem és biztonság ellenére a fejlett világban az öngyilkossági ráta is magasabb, mint a hagyományos társadalmakban.” – Aminek okai nagy valószínűséggel a versengésre alapozott, és nagyrészt az állandó növekedés paradigmájában működő gazdaság által vezérelt társadalmak negatív hatásai az emberre.

Homo deus: „Eddig az emberi erő növelése főként eszközeink fejlesztésén múltott. A jövőben viszont az emberi test és elme fejlesztése lesz az alapja, illetve az, hogy eggyé válunk eszközeinkkel. *Az embert három módon lehet istenné fejleszteni:* biológiai tervezés, kiborgtervezés, illetve szervesetlen lények tervezése révén.” – Megfontolandó kellene legyen az embert előbb valódi Homo sapiensszé, felelősségteljesen gondolkodó közösségi lényé fejleszteni. Enélkül a fenntartható jövőnek esélye sincs, s így voltaképp irreális az istenné fejlesztésről gondolkodni. Fontos adalékokkal szolgál ehhez itt Harari A humanista forradalom c. fejezetben is. S tudjuk: az emberiség jelenleg olyan úton halad, amely gyorsulva visz a létalapját jelentő élő természeti erőforrások kipusztításába, és az élettelenek kimerítésébe. Először ezt kellene megfékezni.

„A *biológiai tervezés* azzal a felismeréssel kezdődik, hogy még messze nem látjuk át pontosan, mekkora potenciál rejlik a szerves testben. A természetes kiválasztódás 4 milliárd éven át munkálkodott ezeken a testeken, amíg az amőbából hüllők, majd emlősök és sapiensek lettünk. *Nincs azonban okunk azt hinni, hogy a sapiens a végállomás.* A génekben, hormonokban és neuronokban bekövetkezett viszonylag apró változás elég volt ahhoz, hogy a Homo erectus – aki a kovakő késnél nagyobbbat nem volt képes alkotni – Homo sapiensszé változzon, aki úrhajókat és számítógépeket épít. (Igazából inkább szükséges, de önmagában nem elégséges lehetett. A Homo sapiens, tudatra ébredve, már elkezdte építeni a tudomá-

nyát, a gyakorlatban jól használható eszközökké és újabb tudássá alakítani a tudását, közösségeket hozott létre, amelyekben megkezdődhetett és pozitív visszacsatolásban mindinkább kiteljesedik a kollektív tudás felhalmozása, fejlesztése és e tudásbázis hasznosítása. A biológia adta képességei talapzatán így vált gyorsulva fejlődő eszközök és tudományok építőjévé és hasznosítójává – Osman P.)

Ki tudja, milyen eredménnyel járhat néhány újabb apró változás a DNS-ünkben, a hormonrendszerünkben vagy az agyi struktúránkban? („Agyi struktúránk” a mai ismereteink szerint kb. kétszázézer év óta nem fejlődött – ám, amint a folytatásban Harari is fejtegeti, feltehetően most érkezünk ebben is a változások küszöbére, amelyeket már nem az evolúció, hanem a Sapiens tudása, valamint társadalmi és gazdasági törekvései hajtanak előre – Osman P.) A biológiai tervezés azonban nem vár ölbe tett kézzel: a *biomérenkök fogják a régi emberi testet, és szándékosan átírják annak genetikai kódját, ’áthuzalozzák agyi áramköreit’, megváltoztatják biokémiai egyensúlyát, vagy akár új végtagokkal látják el.* Ezzel valóságos istenségeket hoznak létre, akik talán olyan mértékben különböznek majd tőlünk, mint mi a Homo erectustól.”

„A kiborgtervezés továbbmegy, a szerves testet szervetlen eszközökkel kapcsolja össze, például bionikus kezekkel, mesterséges szemekkel vagy a véráramban úszkáló milliányi nanorobottal, amelyek diagnosztizálják a problémákat, és kijavítják a sérüléseket. *Egy ilyen kiborg* képességei messze meghaladhatják bármely szerves testét. Például a szerves test alkotórészeinek közvetlen összeköttetésben kell lenniük egymással, hogy működhessenek. Egy kiborg ezzel szemben több helyen is lehet egyszerre. Egy kiborgorvos végezhet sürgős műtétet Tokióban, Chicagóban vagy egy marsi űrállomáson, anélkül hogy elhagyná stockholmi irodáját. Ehhez csupán gyors internetkapcsolatra, valamint két bionikus szemre és kézre van szüksége. Habár, jobban meggondolva, miért éppen kettőre? Miért ne kapna mindjárt négyet belőlük? De még így is nagyon földhözragadtak vagyunk. Miért fogná egy kiborgsebész kézzel a szikét, ha rácsatlakozhat közvetlenül az agyával is?” – Az utóbbiakhoz már definiálni kellene, pontosan mit tekintünk kiborgnak – például az élő szervezet és a technológia milyen mérvű integrációját. Ember vezérelte robotok már ma is vannak a sebézetben is, a diagnosztikában pedig jól bevett az ember és az MI együttműködése. Tény, hogy az „interfész” szerepét még az ember természetes érzék- és egyéb szervei látják el, a közgondolkodás pedig minőségileg szorosabb integrációt társít a „kiborg”-hoz.

„Mindez tudományos fantasztikumnak tűnhet, de igazából már most valóság. A közelmúltban már sikerült majmokat betanítani arra, hogy testüktől különálló bionikus kezét és lábat irányítsanak az agyukba ültetett elektródák segítségével. Mozgásképtelen betegek is képesek bionikus végtagokat mozgatni vagy számítógépeket használni pusztán a gondolatuk erejével. Ha akarjuk, már mi is kezelhetjük elektronikus háztartási berendezéseinket egy ’gondolatolvasó sisak’ segítségével. A sisakhoz nincs szükség agyi implantátumra. Úgy működik, hogy olvassa a fejbőrünkön áthatoló elektromos jelzéseket. Ha fel akarjuk kapcsolni a villanyt a konyhában, csak feltesszük a sisakot, egy előre beprogramozott mentális

jelre gondolunk (például elképzeljük, ahogy a jobb kezünk mozog), és a lámpa kigyullad. Egy ilyen sisak már négyszáz dollárért megvásárolható. (Ebben talán ma még van még némi túlzás, legalábbis abban a tekintetben, milyen finoman tudja specifikus parancsokká szelektálni az agyműködésről ilyen módon fogható jeleket az ilyen jellevő és analízátor – Osman P.)

Egy merészebb megközelítés hívei teljes mértékben szakítanak a szerves részekkel, és abban reménykednek, hogy képesek lesznek szervetlen lényeket tervezni. Az idegrendszeret intelligens szoftver helyettesítene, amely szabadon járhatna a virtuális és a valós világban egyaránt, mivel nem kötnék a szerves kémia korlátai. Miután 4 milliárd évig járta a szerves ökoszisztemek országát, az élet kitör a szervetlen birodalom pusztaságába, és olyan formákat ölt, amelyeket legvadabb álmainkban sem képelnénk. (Ismét a definíciók kérdésébe botlunk: 'az élet kitör' – mit is nevezhetünk életnek? S végső soron, Harari e képe alapján vajon nem valamiféle kezdetleges párhuzamos élet formálódik mellettünk a mind többre képes gépeinkben? Valójában már a számítógépeink is olyan bonyolultak, különösen a programjaikkal együtt, hogy nincs, aki már minden ízében, elemében követni tudná a működésüket, még kevésbé uralni azt. Remek példa erre a több évtizedes 'Bill Gates-szabály': 'ha megbolondult a géped, húzd ki a falból, akkor lenyugszik és újra használható lesz – Osman P.)

A szerves birodalomból való kitörés egyben a Föld nevű bolygóról való kitörést is lehetővé tehetné az élet számára.” – Különösen, ha az ember képes levetni „szerves hardverét”, s az űrutazáshoz, valamint a más környezetekben megtelepedéshez alkalmasabb eszközrendszerben élni tovább.

Homo qualis? „A történelem évezredekén át tele volt mindent felforgató technológiai, gazdasági, társadalmi és politikai változásokkal. Egyvalami azonban állandó maradt: az emberiség maga. Eszközeink és intézményeink nagyban különböznek a bibliai idők embereiétől, de az agyunk felépítése ugyanolyan. Ezért van az, hogy ma is képesek vagyunk eligazodni a Biblia sorai között, Konfuciusz írásaiban vagy Szophoklész és Euripidész tragédiáiban. Ha a technológia képessé tesz bennünket arra, hogy áttervezzük az emberi agyat, a Homo sapiens el fog tűnni, az emberi történelem véget ér, és kezdetét veszi egy egészen új folyamat, amelyet az olyan emberek, mint önök vagy én, el sem tudnak gondolni. Rengeteg bölcs válasz létezik erre a kérdésre: 'Mit kezdenek a biotechnológiával a miénkhez hasonló elmével rendelkező emberek?' Ugyanakkor egyetlen jó válasz sincs erre: 'Mit kezdenek a biotechnológiával a miénktől különböző elméjű lények?' Csak annyit mondhatunk, hogy a hozzánk hasonló emberek valószínűleg újratervezik az elméjüket a biotechnológia segítségével, és jelenkori elménk el sem tudja képzelni, mi lesz ezután.”

Quo vadis? „Noha a részletek ezáltal homályban maradnak, a történelem általános irányában biztosak lehetünk. (Valóban? Reális forgatókönyvnek tűnik, hogy a jövő embere olyan új szellemi és fizikai képességek, velük új eszközök és technológiák birtokába kerül, amelyek ma nem is sejthető lehetőségeket nyitnak neki önmaga, a világa és a további jövője alakításában – Osman P.) A 21. században az emberiség harmadik nagy projektje az lesz, hogy

szert tegyünk a teremtés és pusztítás isteni képességére, és Homo deusszá fejlesszük a Homo sapienst. (A pusztítás képességéből már most túl sok van! És ez ismét visszavezet az alapkérdésre: ki vagy mi uralja az ember világát? Merthogy nyilvánvalóan annak céljai határozzák meg, hogy milyen újabb fejlesztési 'projekteket' tűznek napirendre. S ez vonatkozik a folytatásban megjelenő 'akarjuk'-ra, továbbá 'teendőink listájára' is – Osman P.) Nyilvánvaló, hogy ez a projekt magába foglalja az előző kettőt is, és azokból táplálkozik. Elsősorban azért akarjuk áttervezni a testünket és az elménket, hogy elkerülhessük a halált és a boldogtalanságot, de ha ezzel már megvagyunk, ki tudja, mi máshoz kezdetünk még ezzel a képességgel? Teendőink listáját tehát végső soron tekinthetjük egyetlen (sokfelé ágazó) projektnek is: ez pedig az istenné válás."

A tartalom rövid összefoglalása: „A könyv első része a Homo sapiens és a többi állat kapcsolatát tekinti át, miközben próbálja megérteni, mi teszi fajunkat olyan különlegessé. Nézetem szerint nem lehet komolyan tárgyalni az emberiség természetét és jövőjét úgy, hogy ne a többi állattal kezdjenek. A Homo sapiens mindent megtesz, hogy palástolja, de attól még állat marad. Isteni jövőnk vizsgálata nem hagyhatja figyelmen kívül állati múltunkat vagy más állatokkal való viszonyunkat – ugyanis az emberek és állatok közötti kapcsolat a rendelkezésünkre álló legjobb modell a szuperemberek és emberek jövőbeli kapcsolatának szemléltetéséhez. Azt akarjuk tudni, hogyan bánhatnak majd a szuperintelligens kiborgok az egyszerű, hús-vér emberekkel? A legjobb, ha megnézzük, hogyan bánnak az emberek kevésbé intelligens állati rokonaikkal. Az analógia persze nem tökéletes, de ez a legjobb előkép, amelyet ténylegesen vizsgálni is tudunk, nem csupán elképzelni.

A második rész az első következtetéseire alapozva vizsgálja azt a bizarr világot, amelyet a Homo sapiens az elmúlt évezredek folyamán létrehozott, és az utat, amely jelenlegi válaszfútjainkhoz vezetett. Hogy tette magáévá a Homo sapiens a humanista hitvallást, amely szerint az univerzum az ember körül forog, és minden értelem és hatalom forrása az ember? Milyen gazdasági, társadalmi és politikai töltete van ennek a hitvallásnak? Hogyan formálja mindennapi életünket, művészetünket és legtitkosabb vágyainkat?

A harmadik, egyben utolsó rész visszatér a 21. század elejére. Az emberiség és a humanista hitvallás mélyebb megértésére alapozva jelenlegi állapotunkat és lehetséges jövőnket tárgyalja. Miért vezethetnek a humanizmus beteljesítésére tett kísérletek annak bukásához? Hogyan rendítheti meg alapjaiban a halhatatlanság, boldogság és megistenülés hajszolása az emberiségbe vetett hitet? Milyen jelek utalnak erre a csapásra, és hogyan tükröződik ez valamennyiünk mindennapi döntéseiben? És ha a humanizmus tényleg veszélyben van, mi veheti át a helyét? A könyvnek ez a része nem pusztán filozofálásból és jövőmondásból áll. Hanem górcső alá veszi okostelefonjainkat, randevúzási szokásainkat és munkaerőpiacunkat az eljövendő jelei után kutatva."

Emberiség

Hacsak a Sapiens nem teszi tönkre magát, a Deus – vagy bármilyen jövőbeni változata – olyan teremtő és pusztító képességekkel bír majd, amelyekhez képest minden mostani el-
törpül. Sorsdöntő jelentőségű ezért, van-e az embernek olyan alaptermészete, amely a jövőben erősen befolyásolhatja, hogy mit kezd a képességeivel. Az erről való gondolkodáshoz szolgál fontos és nem kevésbé meglepő felvetésekkel Bregman könyve.

Bregmant a rangos szakmai mércét jelentő *TED* „Európa egyik legkiemelkedőbb fiatal gondolkodója”-ként mutatja be. *Saját honlapjáról*: „Öt könyve jelent meg történelemről, filozófiáról és közgazdaságtanról. Az *Emberiség* és az *Utópia* realistáknak (Cser Kiadó, 2019) a *New York Times* bestsellerlistájára került, és negyvennél több nyelvre fordították le. A *The Guardian* „Az új eszmék holland csodagyerekének” nevezte.”

A *HVG Könyvek ajánlójából*: „A holland történész-író nemzetközi bestsellere új szemszögből mutatja be az emberi történelem elmúlt 200 ezer évét.” Az „új szemszögből” elért következtetéseiért, azok mérlegeléséért megérdemli a figyelmet önmagában is, és hozzuk ide – amennyire a terjedelem engedi – Harari mondandója mellé. (Innentől minden idézet a könyvből.)

„Az ember jobbbá válik, ha megmutatják neki, milyen valójában” (Anton Csehov) – a könyv mottója. Mert maga is elborzad tőle? – kérdezhetnénk némi cinizmussal, ám *Bregman épp amellet*t érvel, hogy az ember messze nem olyan rossz, mint eddig szinte mindenki állította, s amilyennek ennek nyomán hisszük.

„Nekünk, embereknek sötét oldalunk is van. Úgy tűnik, szembe kell néznünk egy fájdalmas ténnyel. Az a mechanizmus, aminek köszönhetően a legbarátságosabb faj vagyunk, egyúttal a legkegyetlenebb fajjá is tesz minket a földön. Igaz, hogy az ember társas lény, de van egy végzetes hibánk: jobban vonzódunk azokhoz, akik a leginkább hasonlítanak hozzánk. Úgy tűnik, ez az ösztön a DNS-ünkben van kódolva.” – Voltaképp ez természetesnek tűnik. Az ember az evolúció során törzsi szervezettségű ragadozóként szocializálódott, ez adta a másokkal szembeni magatartása alapját, „ökölszabályát”, vagyis az említett ösztönt. Ezt írták felül a továbbiakban a mind nagyobb közösségekbe történő beilleszkedést szolgáló, az agressziót kizáró, de legalábbis tompító szabályok, amelyek karakteres megjelenése a „Szerepd felebarátodat, mint magadat” (Mk. 12:31).

„Ez a könyv egy radikális elgondoláson alapul. Olyan elgondoláson, amely régóta okoz fejfájást a hatalmon lévőknek (Bregman többször is kinyilvánítja, mennyire nem kedveli a hatalmat és gyakorlót – Osman P.); tagadták vallások és ideológiák; száműzték a hírekből és kitörölték a történelemkönyvekből. Pedig ezt az elgondolást gyakorlatilag a tudomány minden ága alátámasztja. Megerősíti az evolúció és a mindennapi élet is. Annyira mélyen gyökerezik az emberi természetben, hogy észre sem vesszük, és könnyedén elsiklunk fölötte. Ha elég bátrak lennénk ahhoz, hogy komolyabban vegyük, forradalmasítaná az életünket és a feje tetejére állítaná a társadalmunkat. Amint kapisgálni kezdjük, hogy valójában mivel

jár, rájövünk, hogy egyfajta tudatmódosító szer – ha egyszer befészkelte magát az agyunkba, soha többé nem fogunk ugyanolyan szemmel nézni a világra. *Ez a radikális elgondolás az, hogy a legtöbb ember a lelke mélyén egészen tisztességes.*”

Alaptétele: „Ha abból indulunk ki, hogy a legtöbb emberben nem lehet megbízni, akkor a bizalmatlan viselkedésünkkel valóban a legrosszabbat hozzuk ki embertársainkból. Kevés dolog tudja olyan hatásosan megváltoztatni a világot, mint az emberekről alkotott véleményünk, hiszen végső soron azt kapjuk, amire számítunk. *Ha szeretnénk hatékony választ adni korunk legnagyobb kihívásaira – a klímaválságtól kezdve a fokozódó bizalmatlanságig –, akkor szerintem az emberi természetről alkotott képünkkel kell kezdeni.*”

Jó és nem olyan jó tulajdonságokkal egyaránt rendelkező, összetett személyiségek vagyunk. Csak az a kérdés, hogy *mely tulajdonságokat erősítjük meg magunkban.* Az viszont meggyőződése, hogy *természettől fogva, gyerekkorunkban, lakatlan szigeten, háborúban, katasztrófahelyzetben egyaránt a jobbik énünk kerül előtérbe. Komoly tudományos érveket fogok felvonultatni* annak bizonyítására, hogy mennyivel életszerűbb az emberi természet pozitívabb megítélése. Ugyanakkor abban is biztos vagyok, hogy *ha ebben elkezdünk hinni, akkor még inkább valósággá válik.*”

Ismétlődő érvelési mintázata a könyvnek, hogy Bregman felmutat egy művet, kísérleti eredményt, dokumentált esetet, amely az ember rossz voltát bizonyítja, majd megmutatja: *alaposabb elemzéssel kiderül, hogy hamis e bizonyítás.* Indulásul veszi „a korszak egyik legnagyobb hatású tudósának”, a francia Gustave Le Bonnak A tömegek lélektana c. művét, amely „lépésről lépésre bemutatja, *hogyan reagálnak az emberek vészhelyzetben.* Szerinte ’Pánik és erőszak uralkodik el ilyenkor az embereken, és *felszínre bukkan valódi természetük.* Hitler az első betűtől az utolsóig elolvasta a könyvet, miként Mussolini, Sztálin, Churchill és Roosevelt is.” „Pánik és erőszak”: Bregman utánajárt, valójában miként reagáltak a veszélyben lévők a londoni Blitz alatt, a Katrina hurrikán New Orleans-i pusztításakor, és a pusztuló Ikertornyokban – és nyugalmat, rendezettséget, egymás kölcsönös segítségét találta, vagyis hogy az emberek a híradásokkal és állításokkal ellentétben emberségesen viselkedtek, tehát a valóság őt igazolja. Évtizedek óta meghatározó jelentőségű műveket (pl. Golding: A Legyek Ura), kutatási eredményeket (a „stanfordi börtönkísérlet”, Stanley Milgram sokkológép-kísérlete, a Robbers Cave-kísérlet), eseteket („Kitty” Genovese magányos halála – mindegyiket részletesen bemutatja), tudományos következtetéseket cáfol meg a történetek és a vonatkozó dokumentáció alapos újravizsgálásával, célzatos hamisításokat is felfedve, mindezekkel is igazolva saját tételét az ember természetéről.

Erről szól: „Régóta izgat a kérdés, hogy *miért látjuk ilyen sötét színben az emberiséget.* Ha az ösztöneink azt diktálják, hogy megbízzunk a közvetlen közösségünkben, miért változik meg a hozzáállásunk, amikor az emberiség egészét ítéljük meg? Miért indul ki annyi törvény, szabály, vállalat és intézmény abból a feltételezésből, hogy az emberek megbízhatatlanok? Miért ragaszkodunk ahhoz az elképzeléshez, hogy a [másokkal kíméletlen önzők

világában] élünk, amikor tudományos bizonyítékok támasztják alá, hogy valójában az [emberek segítőkészek, sőt szükség esetén önfeláldozók is]? Tájékozatlanságból? Aligha. Ebben a könyvben számos értelmiségit is be fogok mutatni, akik eltökélten hisznek az ember gonoszságában. Politikai meggyőződésből? Ez sem stimmel. Jó néhány vallás alapvető hittétele, hogy az emberiség fetreng a bűnben. Számos kapitalista alapfeltevése, hogy mindenkit az önzés motivál. Sok-sok környezetvédő a Földet sújtó csapásnak tekinti az embereket. Több ezer vélemény, és mind negatív az emberi természetet illetően. Fejtörést okozott számomra, hogy miért is gondolkodunk így. *Miért kezdtünk el hinni a fajunk rossz természetében?*”

Tükör által homályosan: Bregman döbbenetes válasszal szolgál, legalábbis napjainkra: egy „droggal”, amely „a veszélyérzet torzulását, szorongást, rossz hangulatot, tanult tehetetlenséget, az együttérzés hiányát és ellenségességet, [valamint az] érzéketlenséget okozza. Korunk legerősebb függőségéről van ugyanis szó. A mindennapokban általánosan használt drogról, amelyet a kormányok támogatnak, és amelyet a gyerekeink is nagy dózisban fogyasztanak. Ez a drog a hírfogyasztás. S a még döbbenetesebb diagnózis: „Nem vagyunk elég racionálisak ahhoz, hogy a helyén tudjuk kezelni a sajtót.”

Ismét a bizonyítás: „Néhány évvel ezelőtt egy holland szociológuscsoport elemezte a repülőgépszerencsétlenségről szóló médiahíreket. Azt tapasztalták, hogy 1991 és 2005 között folyamatosan növekedett az ilyen katasztrófák iránt megnyilvánuló médiafigyelem, miközben a balesetek száma csökkent. Ezek után nem meglepő, hogy az emberek egyre jobban félnek a mindinkább biztonságosabb repüléstől.” – Igazából ez elkerülhetetlen következménye a média mai világának. Megélni a legtöbbjük csak akkor tud, ha folyamatosan elegendő figyelmet vonz. Ezért is múlt ki, majdhogynem maradéktalanul, a hagyományos hírközlés, s lépett helyébe az „infotainment”, a közönség szórakozási, borzongási és szörnyülködési igényeinek mind teljesebb és gátlástalanabb kiszolgálása. S mivel a globális tömegmédia-iparban mindenki erre hajt, az így keletkező harsogó „fehérzajból” kell mindenáron kitűnni. A hajdani író Babay József regényének címevel: Istenem, így élünk.

A kérdés súlyáról: Bregman az emberi természetet leíró két alaptétellel indít. „Thomas Hobbes, a pesszimista, aki az emberi természet romlottságát hirdeti; biztosít minket afelől, hogy csakis a polgári társadalom képes megmenteni alantas ösztöneinktől.” A másik tétel Jean-Jacques Rousseau-é: „az ember természettől fogva jó, és csak az intézmények teszik rosszá”. Bregman állítása: „Ezek az egymással homlokegyenest ellenkező nézetek hűen tükrözik a társadalmunkat megosztó mély szakadékokat. Bármelyik vitát vesszük is alapul, mind egyik valamilyen módon a Hobbes és Rousseau közötti ellentétre vezethető vissza.”

A realitásról: „Rousseau úgy gondolta, hogy éppen akkor kezdtek széthullani a dolgok, amikor letelepedtünk. A régészeti leletek most épp ezt igazolják. Rousseau hatalmas fiaskónak tekintette a mezőgazdaság elterjedését, és ma már erre is bőségesen vannak tudományos bizonyítékok.” Harari fent idézett nézetével egybecsengően azt is kifejti, hogy a letelepedéssel „csapdába estünk”, s meggyőzően vázolja ennek mikéntjét is.

„A civilizáció hosszú-hosszú időn át kész katasztrófa volt. A nagyvárosok és államok, a mezőgazdaság és az írás megjelenése nem gazdagságot, sokkal inkább szenvedést hozott a legtöbb ember számára. Csak az utóbbi két évszázadban lett hirtelen annyival jobb a dolgunk, hogy el is felejtettük, milyen reménytelen volt korábban az élet. Ha a civilizáció történetét 24 órára vetítjük ki, az első 23 órát és 45 percet nyomorúság töltötte ki. Csak az utolsó 15 percben tűnik úgy, hogy a polgári társadalom jó ötlet volt.”

De mivé válik a továbbiakban?

Dr. Osman Péter

SUMMARIES

THE ROLE OF TRADEMARKS IN ACHIEVING THE SUCCESS OF THE COMPANY

Dr Viktória Somogyi

The purpose of this study is to examine the contribution that trademarks are able to make to achieve corporate success by representing different functions. While a trademark is a legal term for a sign that conveys various information from quality to the origin of goods and services, it is also able to prevent unfair competition and infringement, may serve as a useful tool for marketing purposes, enables the trademark proprietor to develop goodwill. Small to medium businesses often file trademark applications with the intention of preventing other parties from exploiting their brand, but investing in a trademark will not only provide legal protection, but as a greater result, it may increase the company value by becoming a long-term investment.

COPYRIGHT PROTECTION OF SCENERIES AND COSTUMES

Zoltán Károly Kiss PhD

Theatrical sceneries and costumes belong to a special category of visual artistic works. Since 2013, the modifications of copyright law, they have been less problematic from the point of view of protection, because in addition to the plans of sceneries and costumes, the protection was extended also to the pieces of art themselves. After all, they have special characteristics which make necessary a more flexible attitude when enforcing the rights relating to them. The author analyzes some emerging problems illustrated with cases from the practice of the Body of Experts on Copyright.